

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**STOK DEĞERLEMESİNİN FİRMA KÂR KALİTESİNE ETKİSİ:
2008 FİNANSAL KRİZİNDE ERDEMİR ÖRNEĞİ VE
2020 SALGIN KRİZİNDE TÜPRAŞ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Bülent GAYRETLİ

Prof. Dr. Sami KARACAN

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE VE FİNANSMAN BİLİM DALI**

**STOK DEĞERLEMESİNİN FİRMA KÂR KALİTESİNE ETKİSİ:
2008 FİNANSAL KRİZİNDE ERDEMİR ÖRNEĞİ VE
2020 SALGIN KRİZİNDE TÜPRAŞ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Bülent GAYRETLİ

Prof. Dr. Sami KARACAN

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 07.07.2021/16

KOCAELİ 2021

İÇİNDEKİLER LİSTESİ

İÇİNDEKİLER LİSTESİ.....	i
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xi
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZ KONUSU İLE İLGİLİ BİRTAKİM KAVRAMLAR.....	4
1.1. KURAL ESASLI VE İLKE ESASLI MUHASEBE.....	4
1.1.1. Kural Esaslı Muhasebe	4
1.1.2. İlke Esaslı Muhasebe	6
1.2. NAKİT ESASLI VE TAHAKKUK ESASLI MUHASEBE	7
1.2.1. Nakit Esaslı Muhasebe.....	7
1.2.2. Tahakkuk Esaslı Muhasebe	8
1.3. DÖNEMSELLİK, TUTARLILIK, İHTİYATLILIK, TAM AÇIKLAMA ...	9
1.3.1. Dönemsellik	9
1.3.2. Tutarlılık	9
1.3.3. İhtiyatlılık.....	10
1.3.4. Tam Açıklama.....	10
1.4. BAZI MUHASEBE HESAPLARI	10
1.4.1. Verilen Avanslar (159, 259, 269, 279 Nolu Hesaplar).....	10
1.4.2. Gelecek Aylara (Yıllara) Ait Giderler (180, 280 Nolu Hesaplar)	11
1.4.3. Gelir Tahakkukları (181, 281 Nolu Hesaplar)	11
1.4.4. Alınan Avanslar (340, 349, 440, 449 Nolu Hesaplar)	11
1.4.5. Gelecek Aylara (Yıllara) Ait Gelirler (380, 480 Nolu Hesaplar)	12
1.4.6. Gider Tahakkukları (381, 481 Nolu Hesaplar)	12
1.5. KARŞILIKLAR, KOŞULLU BORÇLAR, KOŞULLU VARLIKLAR.....	12
1.5.1. Karşılıklar	12
1.5.2. Koşullu Borçlar	15
1.5.3. Koşullu Varlıklar	16
1.6. YÜKSEK ENFLASYON, DÖVİZ KURLARI, DEĞERLEME	16
1.6.1. Yüksek Enflasyon	16
1.6.2. Döviz Kurları	18
1.6.3. Değerleme	19

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜVENİLİR MUHASEBEYE DAİR BAZI YASAL DÜZENLEMELER ...	20
2.1. DÜNYADAKİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER	20
2.1.1. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB).....	20
2.1.2. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)	20
2.1.3. Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü (IOSCO)	21
2.1.4. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB).....	21
2.1.5. Avrupa Birliği (AB).....	21
2.1.6. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX).....	21
2.2. TÜRKİYE'DEKİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER.....	22
2.2.1. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK).....	22
2.2.2. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)	23
2.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).....	23
2.2.3.1. Kurumsal Yönetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler.....	23
2.2.3.2. IFRS'ye İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler.....	23
2.2.3.3. Bağımsız Denetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler.....	24
2.2.4. Türk Ticaret Kanunu (TTK)	25
2.2.4.1. Yönetim Kuruluna İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler	25
2.2.4.2. Finansal Tablolara İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler.....	27
2.2.4.3. Denetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler.....	29

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİLE.....	32
3.1. HİLENİN TANIMI VE AÇIKLANMASI.....	32
3.1.1. Hilenin Tanımı.....	32
3.1.2. Hile Türleri	33
3.1.3. Hile Üçgeni	34
3.1.4. Hile Dörtgeni	35
3.2. HİLE RİSK UNSURLARI.....	37
3.2.1. Hileli Finansal Raporlamaya Yol Açabilen Hile Risk Unsurları.....	37
3.2.1.1. Teşvikler ve Baskılar	37
3.2.1.2. Fırsatlar	39
3.2.1.3. Yaklaşım Tarzı ve Makul Kılma.....	40
3.2.2. Varlıkların Çalınmasına Yol Açabilen Hile Risk Unsurları.....	41
3.2.2.1. Teşvikler ve Baskılar	41
3.2.2.2. Fırsatlar	42
3.2.2.3. Yaklaşım Tarzı ve Makul Kılma.....	43
3.3. HİLE ARAŞTIRMASI ÖRNEKLERİ	43
3.3.1. Küresel Hile Araştırması	43
3.3.2. ABD'den Hile Araştırması Örnekleri	44
3.3.3. Türkiye'den Hile Araştırması Örnekleri.....	46
3.4. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA YAPAN ŞİRKET ÖRNEKLERİ	48
3.4.1. Enron Corporation	48
3.4.2. WorldCom Incorporation.....	50
3.4.3. Adelphia Communications Corporation	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÂR YÖNETİMİ.....	52
4.1. KÂR YÖNETİMİNİN TANIMI VE AÇIKLANMASI	52
4.1.1. Kâr Yönetiminin Tanımı.....	52
4.1.2. Kârların Yönetildiğini Kanıtlayan İstatistiksel Bulgular	54
4.1.3. Kâr Yönetiminin Zararlı ve Faydalı Yönleri	55
4.1.4. Hile İle Kâr Yönetimi Ayırımı.....	56
4.2. KÂR YÖNETİMİ GÜDÜLEYİCİLERİ, HEDEFLERİ, YÖNTEMLERİ..	57
4.2.1. Kâr Yönetimi GÜdüleyicileri	57
4.2.2. Kâr Yönetimi Hedefleri	58
4.2.3. Kâr Yönetimi Yöntemleri	58
4.3. KÂR YÖNETİMİ TESPİTİNDE BAZI YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR ..	59
4.3.1. Kâr Yönetimi Tespitinde Bazı Yöntemler	59
4.3.1.1. Eğilim Analizi	59
4.3.1.2. Yüksek Olasılıklı Durumlar	60
4.3.1.3. Dipnot Analizi.....	61
4.3.1.4. Günlük İstatistikler.....	61
4.3.1.5. Tahminlerle Gerçekleşmelerin Yakınlığı.....	61
4.3.1.6. Nakit Akışları İle Tahakkukların İlişkisi	62
4.3.1.7. Teşvikler ve Yol Açan Durumlar.....	62
4.3.1.8. Diğer Yöntemler	63
4.3.2. Kâr Yönetimi Tespitinde Bazı Yaklaşımlar.....	63
4.3.2.1. Toplam Tahakkuk Modelleri	63
4.3.2.2. Münferit Tahakkuk Modelleri.....	64
4.3.2.3. Sıklık Dağılımları.....	64

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KÂR KALİTESİ	65
5.1. KÂR KALİTESİNİN TANIMI VE AÇIKLANMASI	65
5.1.1. Kâr Kalitesinin Tanımı	65
5.1.2. Kâr Kalitesini Belirleyici Unsurlar	66
5.1.3. Kâr Kalitesinin Temel Ölçütleri	68
5.1.4. Kâr Yönetimi İle Kâr Kalitesi İlişkisi.....	68
5.2. KÂR KALİTESİNİN ASLİ UNSURU: NAKİT AKIŞLARI	69
5.2.1. Nakit Akış Bilgilerinin Sağladığı Faydalar	69
5.2.2. Tahakkuk Bilgileriyle Nakit Akış Bilgilerinin Karşılaştırılması.....	70
5.3. NAKİT AKIŞ TABLOSU	72
5.3.1. Nakit Akış Tablosunun Tanımı, Amaç ve Faydaları	72
5.3.2. Nakit Akış Tablosunun Faaliyet Bazında Tasnifi.....	74
5.3.2.1. Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları.....	76
5.3.2.2. Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları	77
5.3.2.3. Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları	79
5.3.3. Nakit Akış Tablosu Raporlama Yöntemleri	79
5.3.3.1. Doğrudan Yöntem.....	81
5.3.3.2. Dolaylı Yöntem.....	82

5.4. BİR KÂR KALİTESİ GÖSTERGESİ: ARTAKALAN NAKİT MARJİ	82
5.4.1. Artakalan Nakit Marjı (ANM) Denklemi	84
5.4.2. Kısa Dönemde Tutarsız ANM'lere Neden Olabilecek Etmenler	86
5.4.2.1. Mevsimsel Değişiklikler	87
5.4.2.2. Konjonktürel Olaylar	87
5.4.2.3. Firmanın Yaşam Döngüsündeki Değişiklikler.....	88
5.4.2.4. Firmaya Özgü Olaylar.....	88
5.4.3. ANM'nin Faydalı Olabilmesi İçin Yapılması Gerekli Düzeltmeler.....	89
5.4.3.1. Belli Esas Faaliyet Kalemlerinin Yeniden Tasnif Edilmesi	89
5.4.3.2. Arızı Kalemlerin EFNA'dan ve NK'den Ayrıştırılması.....	90
5.4.4. Azalan ANM, Artan ANM ve Durağan ANM Örnekleri	90
5.4.4.1. Azalan ANM Örneği (Xerox Vakası).....	90
5.4.4.2. Artan ANM Örneği (Toys "R" Us Vakası).....	92
5.4.4.3. Durağan ANM Örneği (Anheuser-Busch Vakası).....	92

ALTINCI BÖLÜM

6. STOK DEĞERLEMESİNİN FİRMA KÂR KALİTESİNE ETKİSİ	94
6.1. STOK DEĞERLEMESİ	94
6.1.1. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK).....	94
6.1.2. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT).....	95
6.1.3. Vergi Usul Kanunu (VUK).....	96
6.1.4. Birleşik Devletler GKGMI (US GAAP).....	97
6.1.5. Stoklar Standardı (IAS 2)	97
6.1.6. Stok Değerlemesi İle Büyük Temizlik Muhasebesi İlişkisi.....	99
6.2. 2008 FİNANSAL KRİZİNDE ERDEMİR ÖRNEĞİ.....	100
6.2.1. 2008 Küresel Finansal Krizinin Erdemir'e Etkileri.....	100
6.2.2. Erdemir Yöneticilerinin Stok Değerlemesi Açıklamaları.....	103
6.2.3. Erdemir Finansal Tablolarında Kayıtlı Stok Değerlemesi Notları	103
6.2.4. Stok Değerlemesinin Erdemir'in Kâr Kalitesine Etkisi.....	105
6.3. 2020 SALGIN KRİZİNDE TÜPRAŞ ÖRNEĞİ.....	110
6.3.1. 2020 Küresel Salgın Krizinin Tüpraş'a Etkileri	110
6.3.2. Tüpraş Yöneticilerinin Stok Değerlemesi Açıklamaları.....	112
6.3.3. Tüpraş Finansal Tablolarında Kayıtlı Stok Değerlemesi Notları	112
6.3.4. Stok Değerlemesinin Tüpraş'ın Kâr Kalitesine Etkisi.....	113
SONUÇ.....	118
KAYNAKÇA	122
ÖZGEÇMİŞ.....	129

ÖZET

Stok Değerlemesinin Firma Kâr Kalitesine Etkisi: 2008 Finansal Krizinde Erdemir Örneği ve 2020 Salgın Krizinde Tüpraş Örneği

“Hasılat gösteriş, kâr takdir, nakit ise gerçekliktir” deyişinde kısmen değinildiği üzere firma kârları, nakit akışları ile destekleniyorsa yüksek kaliteli, desteklenmiyorsa düşük kalitelidir. Stok değerlemesi işlemleri nakit çıkışına veya nakit girişine neden olmaz. IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında stok değerlemesi işlemlerinin uygulanması bir zorunluluktur. Bu doktora tezinde, stok değerlemesinin firma kâr kalitesini ne ölçüde etkilediğini göstermek amacıyla Borsa İstanbul’un en büyük sanayi şirketlerinden Erdemir ve Tüpraş’ın stok değerlemesi işlemleri irdelenmiştir.

Küresel finansal krizin yaşandığı 2008 yılının son çeyreğinde çelik fiyatlarında yaşanan düşüş Erdemir yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. Erdemir stoklarını net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılması sonucunda 2008 yılının son çeyreği (%15,57)’lik marj ile brüt zarar yerine (%99,76)’lık marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır.

Küresel salgın krizinin yaşandığı 2020 yılının ilk çeyreğinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ise Tüpraş yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. Tüpraş stoklarını net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılması sonucunda 2020 yılının ilk çeyreği %0,56’lık marj ile brüt kâr yerine (%5,37)’lik marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır.

Stokların net gerçekleştirilebilir değerine indirgenme oranının, 2008 yılının son çeyreğinde Erdemir için %28 iken 2020 yılının ilk çeyreğinde Tüpraş için %16 olması, stok değerlemesi işlemlerinin kâr kalitesi açısından Erdemir’i çok daha fazla etkilemesinin birinci sebebinin açıklığa kavuşturulmaktadır. Stok devir süresinin, Erdemir için 151 gün iken Tüpraş için 36 gün olması ise ikinci sebebin Erdemir’in yüksek stok bulunduran bir şirket olması olduğunu açıklığa kavuşturulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Stok Değerlemesi, Hile, Kâr Yönetimi, Kâr Kalitesi

ABSTRACT

The Effect of Inventory Valuation on Earnings Quality of the Company: The Case of Erdemir in the 2008 Financial Crisis and The Case of Tupras in the 2020 Pandemic Crisis

As it is slightly mentioned in the phrase “Revenue is vanity, profit is sanity but cash is reality”, firm earnings are high quality if they are backed by cash flows, and low quality if they are not backed. Inventory valuation transactions do not cause cash outflows or cash inflows. Implementation of inventory valuation transactions is an obligation within the scope of IAS 2 Inventories Standard. In this doctoral dissertation, inventory valuation transactions of Erdemir and Tupras, which are among the largest industrial companies in Borsa Istanbul, were examined in order to show the extent to which inventory valuation effects the quality of firm earnings.

The fall in steel prices in the last quarter of 2008, when the global financial crisis occurred, forced Erdemir executives to conduct inventory valuation transactions. As a result of the accounting entry that reduced Erdemir inventories to their net realisable value, the last quarter of 2008 resulted in a gross loss with a margin of (99.76%) instead of a gross loss with a margin of (15.57%).

The fall in oil prices in the first quarter of 2020, when the global pandemic crisis occurred, forced Tupras executives to conduct inventory valuation transactions. As a result of the accounting entry that reduced Tupras inventories to their net realisable value, the first quarter of 2020 resulted in a gross loss with a margin of (5.37%) instead of a gross profit with a margin of 0.56%.

The fact that the write-down ratio of inventories to their net realisable value was 28% for Erdemir in the last quarter of 2008 and 16% for Tupras in the first quarter of 2020 clarifies that the first reason why inventory valuation transactions effect Erdemir much more in terms of earnings quality. The fact that the inventory turnover period was 151 days for Erdemir and 36 days for Tupras clarifies that the second reason is that Erdemir is a company that carries high inventory.

Keywords: Inventory Valuation, Fraud, Earnings Management, Earnings Quality

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

1.Ç	: 1. Çeyrek
2.Ç	: 2. Çeyrek
3.Ç	: 3. Çeyrek
4.Ç	: 4. Çeyrek
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ACFE	: Association of Certified Fraud Examiners Yetki Belgeli Hile Araştırmacıları Birliği
AICPA	: American Institute of Certified Public Accountants Amerikan Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü
ANM	: Artakalan Nakit Marjı
ASC	: Accounting Standards Codification Muhasebe Standartları Kodlaması
BDDK	: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BK	: Bakanlar Kurulu
BTK	: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
CEO	: Chief Executive Officer İcra Kurulu Başkanı
CFFFR	: Conceptual Framework for Financial Reporting Finansal Raporlamaya İlişkin Kavramsal Çerçeve
CFO	: Chief Financial Officer Mali İşler Genel Müdürü
EFNA	: Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları
EITF	: Emerging Issues Task Force Yeni Gelişmeler Çalışma Kolu
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
FASB	: Financial Accounting Standards Board Finansal Muhasebe Standartları Kurulu
FFNA	: Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları
GKGMİ	: Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
HRC	: Hot Rolled Coil Sıcak Haddelenmiş Rulo
IAS	: International Accounting Standards Uluslararası Muhasebe Standartları
IAS 2	: Inventories Standard Stoklar Standardı
IAS 7	: Statement of Cash Flows Standard Nakit Akış Tablosu Standardı

IAS 21	: The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates Standard Kur Değişiminin Etkileri Standardı
IAS 29	: Financial Reporting in Hyperinflationary Economies Standard Yüksek Enflasyonlu Ekonomilerde Finansal Raporlama Standardı
IAS 37	: Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets Standard Karşılıklar, Koşullu Borçlar ve Koşullu Varlıklar Standardı
IASB	: International Accounting Standards Board Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu
IFAC	: International Federation of Accountants Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu
IFRS	: International Financial Reporting Standards Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IOSCO	: International Organization of Securities Commissions Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İSMMM	: İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası
İSO 500	: İstanbul Sanayi Odası 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Araştırması
KGK	: Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KYİ	: Kurumsal Yönetim İlkeleri
MGB	: Maliye ve Gümrük Bakanlığı
md	: Madde
MSUGT	: Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
NAT	: Nakit Akış Tablosu
NK	: Net Kâr
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OPEC	: Organization of Petroleum Exporting Countries Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ÖAİ	: Özel Amaçlı İşletme
PCAOB	: Public Company Accounting Oversight Board Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu
PDG	: President Director General Şirket Başkanı Genel Müdür
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
s	: Sayfa
SAS	: Statements on Auditing Standards Denetim Standartları Bildirimleri
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü

SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SEC	: Securities and Exchange Commission Sermaye Piyasası Kurulu
SFAS (FAS)	: Statements of Financial Accounting Standards Finansal Muhasebe Standartları Bildirimleri
SG	: Satış Gelirleri
SOX (SOA)	: Sarbanes-Oxley Act Sarbanes-Oxley Yasası
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
\$: Amerikan Doları
₺	: Türk Lirası
TB	: Ticaret Bakanlığı
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TFRS	: Türkiye Finansal Raporlama Standartları
THP	: Tekdüzen Hesap Planı
TL	: Türk Lirası
TMS	: Türkiye Muhasebe Standartları
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TMSK	: Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRMOB	: Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
US	: United States Birleşik Devletler
US GAAP	: United States Generally Accepted Accounting Principles Birleşik Devletler Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri
US GAO	: United States Government Accountability Office Birleşik Devletler Sayıştay
VUK	: Vergi Usul Kanunu
YBK	: Yılbaşından Bugüne Kadar
YDYO	: Yabancı Diller Yüksek Okulu
YFNA	: Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Hile Türleri	33
Şekil 2: Hile Üçgeni	34
Şekil 3: Hile Dörtgeni	36
Şekil 4: Hile İle Kâr Yönetimi Ayrımı.....	56
Şekil 5: Kâr Kalitesini Belirleyici Unsurlar	67

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye’de Bağımsız Denetim Sözleşmesi Yapan Şirket Sayısı (2017)	31
Tablo 2: Türkiye’de Türlerine Göre Faal Firma Sayısı (Haziran 2021)	31
Tablo 3: Hile Yeteneğinin Unsurları.....	36
Tablo 4: Kâr Yönetiminin Farklı Tanımları.....	54
Tablo 5: Kâr Yönetiminin Zararlı Yönleri	55
Tablo 6: Kâr Yönetiminin Faydalı Yönleri.....	55
Tablo 7: Kâr Yönetimi Güdöleyicileri	57
Tablo 8: Kâr Yönetimi Hedefleri	58
Tablo 9: Kâr Yönetimi Yöntemleri	59
Tablo 10: Kâr Kalitesinin Temel Ölçütleri	68
Tablo 11: Xerox Şirketinin ANM’leri (1994-1999) (Milyon \$).....	91
Tablo 12: Toys “R” Us Şirketinin ANM’leri (2001-2004) (Milyon \$)	92
Tablo 13: Anheuser-Bush Şirketinin ANM’leri (2000-2003) (Milyon \$)	93
Tablo 14: Erdemir Hesapları (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmiş).....	106
Tablo 15: Erdemir Hesapları (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi) .	108
Tablo 16: Tüpraş Hesapları (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmiş)	114
Tablo 17: Tüpraş Hesapları (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi)	116

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: TÜFE Oranları (Haziran 2004-Haziran 2021).....	17
Grafik 2: Euro/TL ve Dolar/TL Döviz Kurları (30.06.2004-30.06.2021)	18
Grafik 3: Hile Çeşitleri Görülme Oranları ve Verdiği Ortalama Zarar Tutarları.....	44
Grafik 4: ABD’de Çeşitlerine Göre Finansal Tablo Hilelerinin Görülme Sıklığı	45
Grafik 5: ABD’de Çeşitlerine Göre Gelirlerin Tahrif Edilmesi Yöntemleri	45
Grafik 6: ABD’de Nedenlerine Göre Yenileme Açıklamaları (1997-2002).....	46
Grafik 7: Türkiye’de En Çok Karşılaşılan Suistimal Çeşitleri.....	47
Grafik 8: Türkiye’de Suistimallerin Gerçekleşmesine Zemin Hazırlayan Unsurlar..	47
Grafik 9: Firmanın Yaşam Döngüsünde EFNA ve Kârların İlişkisi.....	88
Grafik 10: AB HRC Çelik Fiyatları (Aralık 2002-Ocak 2010) (\$/Ton)	102
Grafik 11: Rebar & HRC Çelik Fiyatları (1996-2021) (\$/Ton).....	103
Grafik 12: Erdemir Brüt Kâr (Zarar) Marjları (Çeyrek Dönemler) (2008-2009)	105
Grafik 13: Erdemir Grafikleri (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmiş)	107
Grafik 14: Erdemir Grafikleri (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi)	109
Grafik 15: Brent Petrol Fiyatları (2018-2020) (\$/Varil)	110
Grafik 16: Ham Petrol Fiyatları (1996-2021) (\$/Varil)	111
Grafik 17: Tüpraş Brüt Kâr (Zarar) Marjları (Çeyrek Dönemler) (2019-2020)	113
Grafik 18: Tüpraş Grafikleri (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmiş)	115
Grafik 19: Tüpraş Grafikleri (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi).....	117
Grafik 20: Erdemir ve Tüpraş Brüt Kâr (Zarar) Marjlarında “V” Çizgeleri.....	120

GİRİŞ

“Hasılat gösteriş, kâr takdir, nakit ise gerçekliktir” deyişinde kısmen değinildiği üzere firma kârları, nakit akışları ile destekleniyorsa yüksek kaliteli, desteklenmiyorsa düşük kalitelidir. Bu sebeple firma başarısının değerlendirilmesinde, nakit akışları ile desteklenen firma kârları, tahakkuk esaslı muhasebe sonucunda ortaya çıkan firma kârlarına nazaran çok daha anlamlı ve güvenilirdir.

Firma yöneticilerinin rapor edilen kârları sınırlı bir dereceye kadar manipüle etme yetkisine sahip olması, kalıcı firma kârlarını maskeleyebileceğinden birçok kişi bu yetkinin, kâr kalitesinin düşme sebebi olduğuna inanmaktadır (Spiceland vd., 2018: s. 383). Firma yöneticileri tarafından hileli/hilesiz yöntemler kullanılarak manipüle edilebilen firma kârları, finansal tablo kullanıcılarının vereceği kararlara iyi bir dayanak teşkil etmeyebilir. Bu sebeple finansal tablo kullanıcıları, kârların hem niceliğini (tutarını) hem de niteliğini (kalitesini) dikkate almalıdır. Finansal tablo kullanıcılarının vereceği kararlara temel dayanak teşkil ettiklerinden finansal tablolarda açıklanan firma kârlarının yüksek kalitede olması arzu edilir. Bu sebeple finansal tablo kullanıcıları olarak bilinen sermaye piyasası yatırımcıları, finansal analistler, portföy yöneticileri, borç verenler ve bankacılar gibi muhtelif kesimlerden ilgililerin kâr kalitesi konusuna olan ilgisi her geçen gün artmaktadır.

Finansal tablo kullanıcıları, gelir tablosunun en alt satırında yer alan net kârdan daha fazlasıyla ilgilenirler. Net kârı oluşturan kalemler ve tamamlayıcı bilgiler, firma kâr kalitesinin değerlendirilmesinde finansal tablo kullanıcılarına ipuçları sağlar. Finansal analistler, gelecekteki firma kârlarını tahmin edebilmek için firmanın geçici kârlarını kalıcı kârlarından ayırmaya çalışırlar. Geçici kârlar, öngörülebilir gelecekte tekrarlanması muhtemel olmayan veya kârlar üzerinde gelecekte farklı bir etkisi olması muhtemel olan faaliyetlerden kaynaklanır. Buna karşılık kalıcı kârlar, gelecekte benzer kârlar yaratması beklenen faaliyetlerle ilgilidir. Finansal analistler, kalıcı kârları belirleyebilmek için öncelikle faaliyet kârına odaklanırlar. Faaliyet kârına dâhil edilen tüm gelir ve gider kalemlerinin, kalıcı kârlarının göstergesi olarak nitelendirilmesi mutlak değildir. Bazen firmanın sıra dışı veya nadir bir işlemi olabilir. Kâr kalitesinin sorgulanmasına sebep olan, faaliyet kârına dâhil edilen sıra dışı faaliyet

kalemlerine örnek olarak; yeniden yapılandırma bedelleri, stok değer düşüklüğü karşılığı ve dava bedelleri verilebilir (Spiceland vd., 2018: s. 168-170).

Gelir tablosunda rapor edilen sıra dışı ve arızı kalemler, kârların sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip oldukları için kâr kalitesi açısından diğerlerinden daha fazla dikkat gerektirir (Özkan vd., 2006: s. 135). Son yıllarda, arızı kalemlerin tahakkuk esaslı net kâr üzerindeki etkisi oldukça dikkat çekmiştir. Analistler, firmanın kârlılığı ile ilgili esas değerlendirmelerini yapmadan önce, arızı kalemlerin tahakkuk esaslı net kâr üzerindeki etkisini düzeltirler (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 209).

Stok maliyetini hesaplama yöntemindeki değişiklikler ve stok değer düşüklüğü karşılığı, firma kârlarının manipüle edilmesinde kullanılabilecek stoklarla ilgili iki yöntemdir (Spiceland vd., 2018: s. 439). Bir stok maliyeti hesaplama yönteminden diğerine geçişin firma kârı üzerindeki etkisinin kamuya açıklanma zorunluluğu, bu tür kâr manipülasyonu yöntemini şeffaf kılar ve dönemler arasında karşılaştırılabilirliği sağlayarak kâr kalitesini artırır. Stok değer düşüklüğü karşılığı ise bazı firmaların kârları manipüle etmek için kullandıkları “büyük temizlik muhasebesi” yöntemlerinden biridir. Stok değer düşüklüğü karşılığı, dönemler arasında kâr kaydırmak için kullanılan bir yöntemdir. Stok değer düşüklüğü karşılığı tutarının şişirilmesini takip eden dönemlerde, stoklar tüketildikçe veya satıldıkça kârlar artar. Finansal analist, varlıklardaki değer düşüklüğü işlemlerinin firma kârları üzerindeki etkisini tek tek ve dikkatlice incelemelidir (Spiceland vd., 2018: s. 491).

Çalkantılı finansal dönemlerde kâr manipülasyonu arttığı için kâr kalitesi azalmaktadır. Yapılan araştırmalar (Habib vd., 2013; Iatridis ve Dimitras, 2013; Kousenidis vd., 2013; Filip ve Raffournier, 2014; Arthur vd., 2015; Dimitras vd., 2015; Persakis ve Iatridis, 2016; De Luca ve Paolone, 2019) 2008 finansal krizinin finansal raporlama ve kâr manipülasyonu üzerindeki etkilerine dair gözleme dayalı kanıtlar sağlamıştır. Yapılan araştırmalara göre 2008 finansal krizi, kâr kalitesi açısından finansal raporlara büyük ölçüde etki yapmıştır (Menicucci, 2020: s. 121-122).

Sanayi ve ticaret firmalarının varlık hesapları arasında yüksek bir paya sahip olan stok hesaplarında gerçekleşen hesap hareketleri, firma kârlarını önemli ölçüde etkilediğinden finansal tablo kullanıcılarının vereceği kararlara önemli ölçüde etki edebilmektedir. Bu doktora tezinin amacı, önemli bir varlık değer düşüklüğü olan stok değer düşüklüğü karşılığının (stok değerlemesinin) firma kâr kalitesini ne ölçüde etkilediğini göstermektir. Bu amaca ulaşabilmek için kamuya açıklanan finansal tablolardan temin edilen olgusal veriler kullanılarak, nitel araştırmaya konu olan durumun kendi koşulları içinde ve olduğu gibi irdelenmesini amaçlayan iki farklı örnek olay çalışması yapılarak 2008 finansal krizinde Erdemir (Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.) örneği ve 2020 salgın krizinde Tüpraş (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.) örneği bu doktora tezinde irdelenmiştir.

İki farklı sektörde (çelik ve petrol sektörleri) yer alan iki farklı şirketin (Erdemir ve Tüpraş şirketleri) iki farklı küresel kriz dönemindeki (2008 ve 2020 krizleri) stok değerlemesi işlemlerinin öncelikle şirket bazında irdelenmesi ve sonrasında birbirleriyle karşılaştırılması, bu çalışmanın bir karşılaştırmalı örnek olay çalışması (çoklu durum çalışması) olduğunu göstermektedir.

Erdemir ve Tüpraş şirketlerinin bu doktora tezine özellikle konu edilme sebebi, finansal tablo verileri büyük ölçüde nakit ve benzeri kalemlerden oluşan banka, sigorta, faktöring, yatırım ortaklıkları gibi şirketlerin dâhil olduğu sektörler araştırma kapsamı dışında tutulduğunda, piyasa değerine göre sektör sıralamasında Borsa İstanbul'un ilk iki sırasında bulunan çelik ve petrol sektörlerinde piyasa değeri en yüksek şirket olmalarıdır.

IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında stok değerlemesi işlemlerinin uygulanması bir zorunluluktur. Küresel finansal krizin yaşandığı 2008 yılının son çeyreğinde çelik fiyatlarında yaşanan düşüş Erdemir yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. Küresel salgın krizinin yaşandığı 2020 yılının ilk çeyreğinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ise Tüpraş yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. 2008 ve 2020 krizlerinin bu doktora tezine özellikle konu edilme sebebi, dünya genelinde en son yaşanmış en büyük iki ekonomik kriz olmalarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TEZ KONUSU İLE İLGİLİ BİRTAKIM KAVRAMLAR

Tez konusu ile ilgili birtakım kavramlara yer verilen bu bölümün son kısmında anlatılan yüksek enflasyon, döviz kurları ve değerlendirme kavramları üzerinde daha fazla durulması gereken kavramlardır. Yüksek sayılabilecek ve fazla inişli çıkışlı enflasyon oranları Türkiye’de varlığını hâlen sürdürdüğü için Türkiye’de kâr kalitesi tespitine yönelik yapılacak bazı araştırmaların doğru sonuçlar vermeyebileceği iddiası geçerliliğini hâlen korumaktadır. Türkiye’de geçerli para birimi olan TL, Euro ve Dolar karşısında inişli çıkışlı olmak üzere değer kaybettiği için yabancı parayla yapılan işlemlerin Türkiye’de kâr kalitesi tespitine yönelik yapılacak bazı araştırmalara etkisinin olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bölümün en son kısmında, tezin başlığında yer alan “değerleme” kavramının tanımı ve önemi açıklanarak firma kârlarını önemli ölçüde etkilediğine vurgu yapılmıştır. Sanayi ve ticaret firmalarının açıklayacağı kârları önemli ölçüde etkileyen, dönem sonlarında yapılan değerlendirme işlemlerinden bir tanesi olan “stok değerlemesi” ise tezin son bölümünde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

1.1. KURAL ESASLI VE İLKE ESASLI MUHASEBE

1.1.1. Kural Esaslı Muhasebe

Basit bir şekilde açıklamak gerekirse, ilke esaslı muhasebe muhasebecilere kavramsal bir çerçeve sağlarken, kural esaslı muhasebe detaylı bir kurallar listesi sağlar (Shortridge ve Myring, 2004: s. 34).

2002 yılı itibarıyla uygulanan muhasebe standartları hantaldır ve şirketlerin ve muhasebecilerinin takip etmesi için çok ayrıntılı kuralcı gereklilikler getirir. Yalnızca teknik yönergelere uymanın ne yeterli ne de amaç olduğu, ilkelere dayalı bir muhasebe standartları setine geçilmelidir (Pitt, 2002).

ABD’de yaşanan Enron, WorldCom, Adelphia, Xerox, Tyco, Global Crossing vb. muhasebe skandalları, etkinlik konusunda kural esaslı US GAAP standartlarının güvenilirliğini sarsmış ve ülkeler birtakım yeni arayışlar içine girmiştir. Kural esaslı yaklaşımın, finansal raporlamada uygulamaları tam şeffaflıktan alıkoyduğunu, standartların esas amacı kapsamında yapılacak değerlendirmeleri bir anlamda engellediğini, finansal tablo hazırlayanları ve bağımsız denetçileri daha rutin uygulamalara yönlendirdiği söylenebilir (Karacan, 2009: s. 10).

Amerikan pay senedi sahipleri, kurumsal finansal raporlara güvenilemeyeceğini 2002 yılında fark ettiler. Son dönemlerin en kötü ayı piyasasının yaşandığı ortamda ortaya çıkan sorunlarla birlikte denetçi bağımsızlığının da azalması kurumsal raporlamaya olan güven krizini tetikledi. Yatırımcılar, denetim başarısızlıkları arttıkça şirket yöneticilerine, piyasa aracılara ve denetçilere yönelik güven kaybı yaşadılar. Denetçiler, ABD muhasebesinin standart belirleyicisi olan FASB ve eklemlendiği US GAAP’ı sorumlu tutarak kuralların yetersiz olduğunu söylediler. Denetçilere göre, denetçilerin ve şirketlerin daha fazla rehberliğe ihtiyacı vardı ve FASB gibi düzenleyiciler bunu sağlayamadı (Bratton, 2004: s. 8-9).

Standart belirleyicilerin daha fazla rehberlik sağlaması gerektiği gibi sıkça duyulan nakaratları tekrarlasalar da denetçiler kendilerini aklayamadı. Tam tersine belki de denetçilerin çok fazla rehberliği vardı. Belki de sorun; bilanço dışı finansman, türev sözleşmeler ve kiralamarlar gibi konularda kuralların yetersizliği değil fazlalığıydı. Eleştirmenler, kural esaslı ayrıntılı bir sistem olan US GAAP’ı işlevsiz form doldurma yaklaşımını teşvik etmekle itham ettiler. Uygulayıcılar ve denetçiler, rapor edilen işlemlerin özünü göz ardı ederek kuralları mekanik olarak uyguladılar. Eleştirmenler, kural bazlı sistemin, kuraldan kaçınma kültürünü beslediğini iddia ettiler (Bratton, 2004: s. 10).

Sorun, kuralların olmayışından değil, tersine aşırı kurallar geliştirilmiş olmasından kaynaklanmıştır. US GAAP’ın aşırı kural bazlı yaklaşımla hazırlanmış olması, düzenlemelerin işlevselliğini ortadan kaldırmıştır. Şirketler ve bağımsız denetçiler tarafından düzenlemelerin ruhu tamamen ihmal edilmiş, bunun yerine kurallar mekanik olarak uygulanmaya çalışılmıştır. Şirketler işlemlerini gerçek

mahiyetlerine uygun surette muhasebeleştirmemiş, kural bazlı düzenlemeler, uygulamada düzenlenen kuruluşlar ile düzenleyicilerin algısı arasında bir uyumsuzluk meydana getirmiştir (Delikanlı, 2011: s. 81).

Kesin muhasebe kurallarının uygulanmasının zorunlu olduğu durumlarda, yöneticilerin takdir haklarını kullanarak yaptıkları kâr yönetimi uygulamaları azalırken, fiili firma faaliyetlerinde değişikliğe giderek yaptıkları kâr yönetimi uygulamaları ise artmaktadır (Nelson vd., 2002: s. 197).

1.1.2. İlke Esaslı Muhasebe

ABD’de 2000’li yılların başlarında yaşanan finansal skandallar sonrasında kural esaslı muhasebeden vazgeçilerek ilke esaslı muhasebeye geçilmesine ilişkin görüşler ortaya atılmaya başlanmıştır. Bu görüşlere göre bu dönüşüm sayesinde finansal raporlama sistemindeki sorunlar ortadan kalkacaktır. Yapılan mülahazalarda daha çok iki nokta üzerinde durulmaktadır. Birincisi finansal raporlama sisteminin kural esaslı olması yüzünden bu sistemin bakış açısına uygun hareket edilmesine gerek olmasının yüksek kalitedeki finansal raporlamayı engellemesidir. İkincisi ise mesleki yargıya izin vermesi veya mesleki yargı gerektirmesi nedeniyle ilke esaslı muhasebenin cazip olduğudur. İlke esaslı muhasebeye geçilmesi yönündeki görüşlerle paralel olarak SOX yasasının 108. bölümünde de ilke esaslı muhasebeye geçilebilmesi için SEC görevlendirilmiştir (Schipper, 2003: s. 61-62).

İlke esaslı muhasebe, finansal tabloların karşılaştırılabilirlik ve tutarlılık özelliklerinden uzaklaşmasına neden olabilir (Shortridge ve Myring, 2004: s. 36). İlke esaslı muhasebe, mesleki yargıyı raporlamanın önemli bir parçası yapan, pek çok finansal tablo kaleminin tahmin yoluyla tablolara alınmasını gerektiren, çoğu zaman ihtiyaca uygunluk ve güvenilirlik dengesini ihtiyaca uygunluk lehine bozan, ihtiyatlılık düzeyi önceki uygulamalardan farklı, karmaşık bir yapıya sahip, işletmeler tarafından farklı muhasebe politikalarının uygulanabilmesine izin veren ve sık değişikliğe uğrayan ve bu nedenle karşılaştırılabilirliği göreceli olarak daha az finansal tablolar hazırlanmasına neden olan bir sistemdir (Özkan ve Erdener Acar, 2010: s. 82-83).

İlke esaslı yaklaşımla hazırlanan muhasebe standartları daha az kural içermekte ve verdikleri genel ilkeler kullanıcılar tarafından yorumlanmaktadır. Bu durum mesleki yargı olgusunu ön plana çıkarmaktadır. Finansal tabloların doğruluğu ve güvenilirliği konusunda ilke esaslı standartlar mesleki yargının doğruluğuna dayanırken kural esaslı standartlar kesin kurallara dayanmaktadır. Her iki yaklaşımın da zayıf yönleri vardır. İlke esaslı standartların uygulanması durumunda mesleki yargının kötüye kullanılabilme olasılığı söz konusudur. Kural esaslı standartlarda ise işlemlerin kuralları kullanarak özlerine uymayacak şekilde raporlanmaları mümkündür. Kural-bazlı standartlar çok detay içerdiğinden anlaşılma zorluğu ve bazen kendi içindeki çelişkilerden dolayı uygulamada problem yaratırken, ilke-bazlı standartlar az detay ve rehberlik içerdiğinden uygulamada problem olmaktadır. Her iki durumda da doğru ve tutarlı finansal raporların hazırlanması zor olmaktadır (Balsarı ve Dalkılıç, 2007: s. 109-113).

1.2. NAKİT ESASLI VE TAHAKKUK ESASLI MUHASEBE

1.2.1. Nakit Esaslı Muhasebe

Nakit esasında gelir ve giderler gerçekleştiği döneme bakılmaksızın tahsil edildikleri veya ödendikleri dönemde gelir veya gider kaydedilir. Örneğin bir hizmet işletmesinde müşteriye 2017 yılında yapılan hizmetin karşılığı 2018 yılında tahsil edildiğinde söz konusu tutar 2018 yılının geliri sayılır. Aynı şekilde 2017 yılında yapılan bir giderin karşılığı 2018 yılında ödendiğinde bu gider de 2018 yılının gideri sayılır. Görüldüğü gibi nakit esasında gelir ve giderler gerçekten ortaya çıktıkları dönemde değil tahsil edildikleri veya ödendikleri dönemin gelir veya gideri sayılmaktadır (Karacan, 2012: s. 43).

Nakit esaslı muhasebedeki kayıt tutma için daha basittir, ancak tahakkuk esaslı muhasebedeki gelir ve giderlerin eşleştirilmesi süreci, nakit esaslı muhasebeye kıyasla firma finansal durumunun daha iyi anlaşılmasını sağlar. Tahakkuk esaslı muhasebede, gelirlerin giderlerle eşleştirilmesinin tutarlı oluşu, mali olayların daha uygun bir şekilde ele alınmasını sağlar ve firma yöneticilerinin bilinçli finansal ve operasyonel kararlar almasına yardımcı olur (Gnanarajah, 2014: s. 16-17).

Nakit esaslı muhasebede, tahsilat veya ödeme yapıldığında gelir ve giderler kaydedilir. Ancak nakit esaslı muhasebe, firma varlıklarını, yükümlülüklerini, gelirlerini ve giderlerini doğru bir şekilde yansıtmaz. Bir firma, verdiği hizmet bedelini tahsil etmeden önce verdiği hizmeti sunmak için büyük bir gider yaparsa, finansal tablolar firmanın finansal durumunu gerçek durumundan uzaklaştırabilir. Benzer şekilde, örneğin firma büyük bir tahsilat yapmış, ancak ürünü henüz teslim etmediyse veya hizmeti sağlamadıysa finansal tablolar firmanın finansal durumunu gerçek durumundan uzaklaştırabilir (Gnanarajah, 2014: s. 3).

1.2.2. Tahakkuk Esaslı Muhasebe

Mevcut muhasebe mevzuatı, finansal işlemin gerçekleşmesini, bazı kritik olayların meydana gelmesine dayandırır. Genellikle bu kritik olay, nakitin ne zaman tesellüm edildiğine bakılmaksızın, mal veya hizmetlerin satıldığı anda meydana gelir. Bu en temel şekliyle tahakkuk muhasebesidir (Fellows, 1985: s. 58).

Finansal tabloların amacına ilişkin mülahazalarda öne çıkan özelliklerden biri, yönetim işlevidir. Buna göre sermayedarlar tarafından sağlanan finansal kaynakların kontrolü firma yönetimine bırakılmıştır. Buna uygun olarak finansal tabloların amacı, firma yönetiminin başarısının değerlendirilmesine olanak sağlamak için ilgili tarafları bilgilendirmektir. Bu amaca ulaşmak için tercih edilen ve daha üstün görülen raporlama sistemi, tahakkuk sistemidir. Tahakkuk esaslı muhasebe basitçe, nakitin tesellümü ve tesliminden kaynaklanan işlemlerin kaydedilmesine ek olarak, firmanın başkalarına borçlu olduğu ve başkalarının firmaya borçlu olduğu tutarları kaydeden, bir kayıt tutma biçimidir. Bu sistemin özü, gelir ve giderlerin eşleştirilmesidir (Riahi-Belkaoui, 1999: s. 113).

Gelir ve giderin ortaya çıkması için mutlaka tahsilat veya ödeme gerekli değildir. Bu sebeple gelir ve giderin kaydedilmesinde tahakkuk esası geçerlidir. Gelir ve giderler hangi dönemde tahakkuk etmiş ise o hesap döneminin gelir ve gideri sayılır (Kishalı vd., 2002: s. 14). Finansal tabloların düzenlenmesinde tahakkuk esasından hareket edilir. NAT dışındaki finansal tablolar tahakkuk esasına göre düzenlenir. Buna göre işlemler ve olaylar oluştukları anda gerçekleşmiş sayılır ve muhasebe kayıtlarına

alınır ve ilgili oldukları dönemin finansal tablolarında raporlanır (Akdoğan ve Tenker, 2010: s. 53). Firmanın finansal olaylarının tutarlı bir şekilde ölçülmesini ve ele alınmasını sağlasa da tahakkuk esaslı muhasebe, firma nakit akışını göstermez. Finansal bilgi kullanıcılarının bilinçli kararlar alabilmeleri için bilanço, gelir tablosu ve özkaynak değişim tablosu ile birlikte nakit akışı tablosu da sunulmalıdır (Gnanarajah, 2014: s. 4).

Tahakkuk esaslı muhasebede, işlemler ile diğer olaylar ve durumların raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ve talep hakları üzerindeki etkileri, ilgili nakit girişleri ve ödemeler farklı bir dönemde gerçekleşmiş olsa bile gerçekleştiği dönemde gösterilir. Bu durum, raporlayan işletmenin ekonomik kaynakları ile talep haklarına ve bunlarda belirli bir dönemde meydana gelen değişikliklere ilişkin bilginin, işletmenin geçmiş ve gelecekteki performansının değerlendirilmesinde, sadece dönem içindeki nakit girişlerine ve ödemelere ilişkin bilgiden daha iyi bir temel sağlaması açısından önemlidir (IASB, 2018: CFFFR, md. 1.17).

1.3. DÖNEMSELLİK, TUTARLILIK, İHTİYATLILIK, TAM AÇIKLAMA

1.3.1. Dönemsellik

Dönemsellik kavramı, işletmelerin sınırsız sayılan yaşam sürelerinin sınırlı uzunlukta belli dönemlere bölünmesi ve her dönemin faaliyet sonuçlarının diğer dönemlerden ayrı olarak saptanmasını ifade eder. Bu kavrama göre faaliyet sonuçları, ilgili olduğu dönemde değerlendirilir. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi; hasılat, gelir ve kârların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavramın gereğidir (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 7).

1.3.2. Tutarlılık

Tutarlılık kavramı, muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının, birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanması gereğini ifade eder. İşletmelerin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve bunlara ilişkin

yorumların karşılaştırılabilir olması bu kavramın amacını oluşturur. Tutarlılık kavramı, benzer olay ve işletmelerde kayıt düzenleri ile değerlendirme ölçülerinin değişmezliğini ve mali tablolarda biçim ve içerik yönünden tekdüzeni öngörür. Geçerli nedenlerin bulunduğu durumlarda işletmeler, uyguladıkları muhasebe politikalarını değiştirebilir. Ancak bu değişikliklerin ve bunların parasal etkilerinin mali tablolarda açıklanması zorunludur (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 8).

1.3.3. İhtiyatlılık

İhtiyatlılık kavramı, işletmelerde durumun olduğundan daha iyi gösterilmesini engelleyen ve işletmeleri risk altına sokmayı önleyen muhafazakâr yaklaşım tarzlarını ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri, zararları ve borçları için karşılık ayırırlar. Ancak bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturamaz (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 9).

1.3.4. Tam Açıklama

Tam açıklama kavramı, mali tabloların, bu tablolardan yararlanan kişi ve kuruluşların karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde, yeterli, açık ve anlaşılır olmasını ifade eder. Mali tablolarda finansal bilgilerin tam olarak açıklanması yanında gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olaylara da yer verilmesi bu kavramın gereğidir (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 10).

1.4. BAZI MUHASEBE HESAPLARI

1.4.1. Verilen Avanslar (159, 259, 269, 279 Nolu Hesaplar)

159 Verilen Sipariş Avansları hesabı, yurt içinden ya da yurt dışından satın alınmak üzere siparişe bağlanan stoklarla ilgili olarak yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır. 259 Verilen Avanslar hesabı, yurt içinden veya yurt dışından satın alınmak üzere sipariş edilen maddi duran varlıklarla ilgili olarak yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır. 269 Verilen Avanslar hesabı, maddi olmayan duran varlıklarla ilgili olarak gerek yurt içi, gerekse yurt dışındaki kişi ve kuruluşlara yapılan

avans ödemelerinin izlendiği hesaptır. 279 Verilen Avanslar hesabı, özel tükenmeye tabi varlıklar için yapılan avans ödemelerinin izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.4.2. Gelecek Aylara (Yıllara) Ait Giderler (180, 280 Nolu Hesaplar)

180 Gelecek Aylara Ait Giderler hesabı, peşin ödenen ve cari dönem içinde ilgili gider hesaplarına kaydedilmemesi gereken gelecek döneme ait giderleri izlemek için kullanılır. 280 Gelecek Yıllara Ait Giderler hesabı, peşin ödenen ve cari dönem içinde ilgili gider hesaplarına kaydedilmemesi gereken gelecek yıllara ait giderleri izlemek için kullanılır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.4.3. Gelir Tahakkukları (181, 281 Nolu Hesaplar)

181 Gelir Tahakkukları hesabı, üçüncü kişilerden tahsili veya bunlar hesabına kesin borç kaydı hesap döneminden sonra yapılacak gelirlerin, içinde bulunan döneme ait olan kısımlarının izlendiği hesaptır. 281 Gelir Tahakkukları hesabı, üçüncü kişilerden tahsili veya bunlar hesabına kesin borç kaydı bir yıl veya daha sonraki yıllarda yapılacak gelirlerin, içinde bulunan döneme ait olan kısımlarının izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.4.4. Alınan Avanslar (340, 349, 440, 449 Nolu Hesaplar)

340 Alınan Sipariş Avansları hesabı, işletmenin satış amacıyla gelecekte yapacağı mal ve hizmet teslimleri ile ilgili olarak peşin tahsil ettiği tutarların izlendiği hesaptır. 349 Alınan Diğer Avanslar hesabı, özel bölümünde tanımlanan avanslar dışında, işletmenin aldığı her türlü kısa vadeli avansların izlendiği hesaptır. 440 Alınan Sipariş Avansları hesabı, işletmenin satış sözleşmesine dayanarak mal ve hizmetin tesliminden önce tahsil ettiği bir yılı aşan avansların izlendiği hesaptır. 449 Alınan Diğer Avanslar hesabı, yukarıda açıklanan avanslar dışında, işletmenin aldığı her türlü uzun vadeli avansların izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.4.5. Gelecek Aylara (Yıllara) Ait Gelirler (380, 480 Nolu Hesaplar)

380 Gelecek Aylara Ait Gelirler hesabı, gelecek bilanço dönemlerine ait peşin tahsil olunan gelirlerin bir yıldan kısa süreye ait kısımlarının izlendiği hesaptır. 480 Gelecek Yıllara Ait Gelirler hesabı, gelecek bilanço dönemlerine ait peşin tahsil olunan gelirlerin bir yıldan uzun süreye ait kısımlarının izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.4.6. Gider Tahakkukları (381, 481 Nolu Hesaplar)

381 Gider Tahakkukları hesabı, gelecek aylarda ödemesi yapılacak ve kesinlikle belgeye dayalı gider tahakkuklarının izlendiği hesaptır. 481 Gider Tahakkukları hesabı, gelecek yıllarda ödemesi yapılacak ve kesinlikle belgeye dayalı gider tahakkuklarının izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

1.5. KARŞILIKLAR, KOŞULLU BORÇLAR, KOŞULLU VARLIKLAR

1.5.1. Karşılıklar

Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyetini arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir (T.C. Kanun/213, 04.01.1961: md. 288).

Gerçekleşmesi şüpheli yükümlülük ve askıdaki işlemlerden doğabilecek muhtemel kayıplar için TMS'de öngörülen kurallara göre karşılık ayrılır (T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 75).

Karşılık, gerçekleşme zamanı veya tutarı belli olmayan yükümlülüktür (IASB, 2018: IAS 37, md. 10). Bir karşılık, aşağıda yer alan koşulların varlığı halinde finansal tablolara yansıtılır (IASB, 2018: IAS 37, md. 14).

- Geçmiş bir olaydan kaynaklanan mevcut bir yükümlülüğün (hukuki veya zımni) bulunması.

- Yüklümlülüğün yerine getirilmesi için ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmalarının muhtemel olması.
- Yüklümlülük tutarının güvenilir bir biçimde tahmin edilebiliyor olması.

İşletmelerin dönem sonlarında o döneme ait oldukları kesin olan, fakat tutarları kesin olarak bilinmeyen giderleri ve zararları olabilir. Ödenmeleri sonraki dönemlerde olsa bile varlıkları kesin olan bu gider ve zararların, ihtiyatlılık ve dönemsellik kavramlarına göre dönemin hasılatına karşı yüklenmelerine karşılık ayırmak denilir. Bu olay aynı zamanda tutarı, ödeme zamanı ve hatta bazen kime ödeneceği kesin olarak bilinmeyen bir borcun da varlığını ortaya koymaktadır. Bu duruma örnek olarak işletmelerin sattıkları mallar karşılığında bir veya daha fazla dönem için yenileme ve tamir garantisi vermeleri halinde yapılacak kayıtlar ile kendi varlıkları için ileride belirli dönemlerde ödeyecekleri tamir ve yenileme ücretleri için (makinelerin belirli dönemlerde bakımı gibi) veya çalışanlarına işten ayrılmaları sırasında (gerekli şartlar varsa) ödeyecekleri kıdem tazminatı için yapılacak dönemsel kayıtlar gösterilebilir (Cemalcılar, 2001: s. 4).

Karşılıklar, ait olduğu ödemeye ilişkin olarak gelecek bir tarihte yapılacak harcamanın zaman ve miktarının kesin olmaması nedeniyle, ticari borçlar ve tahakkuklar gibi diğer yükümlülüklerden ayırt edilebilir (IASB, 2018: IAS 37, md. 11).

Ticari borçlar, alınan veya tedarik edilen mal ya da hizmetler için ödenen ve faturası kesilen ya da tedarikçiyle resmi olarak anlaşılan borçlardır (IASB, 2018: IAS 37, md. 11).

Tahakkuklar, çalışanlara ait tutarlar da dâhil olmak üzere (örneğin, tahakkuk eden ücretli izine ilişkin tutar), alınan veya tedarik edilen mal ya da hizmetlere ilişkin olarak ortaya çıkan, ancak henüz ödenmemiş, faturası kesilmemiş veya tedarikçiyle resmi olarak anlaşılmamış olan borçlardır. Bazen tahakkukların miktarı veya zamanlamasının tahmini için gerekli olmasına rağmen, belirsizlik genellikle karşılıklar için olanlardan çok daha azdır. Karşılıklar ayrı olarak gösterilirken tahakkuklar

genellikle ticari veya diğer borçların bir parçası olarak gösterilir (IASB, 2018: IAS 37, md. 11).

IAS 37, karşılıkları, zaman ve tutarlarına ilişkin kesinlik olmayan borçlar olarak tanımlar. Bazı ülkelerde, karşılıklar terimi, amortisman, varlıklarda değer düşüklüğü ve şüpheli alacaklar gibi kavramları ifade etmek için de kullanılmaktadır. Bunlar, varlıkların defter değerinde yapılan değişikliklere ilişkin düzeltmelerdir (ayarlamalar) ve IAS 37 standardının konusuna girmezler (IASB, 2018: IAS 37, md. 7).

THP’de 3 ve 4 nolu hesap sınıflarına dâhil olup adında “Karşılık” ibaresi bulunan hesaplar; 370 Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları, 372 Kıdem Tazminatı Karşılığı, 373 Maliyet Giderleri Karşılığı, 379 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları, 472 Kıdem Tazminatı Karşılığı ve 479 Diğer Borç ve Gider Karşılıkları’dır.

Aktifleri değerlerken bazı temel muhasebe kavramları gereği ortaya çıkan değer azalma (düşme) zararlarını (giderlerini) kayda almada farklı kayıt yöntemleri kullanılabilir. Uygulanan kayıt yönteminde bazı yaklaşımlar veya teknik zorluklar gereği ilgili aktiften doğrudan indirim yapmaktan kaçınıldığı durumlarda azalma, sadece bu azalma büyüklüğünü gösteren bir hesaba alacak yazılır ve ilgili aktifin net durumu böyle bir fonksiyon yüklenmiş olan bu hesap ile birlikte ele alınır. İlgili aktifteki negatif değişmeyi ifade eden bu hesapların Türk muhasebe literatüründeki isimleri 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-), 129 Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı (-) ve 119 Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesaplarında olduğu gibi ‘Karşılığı’ sözcüğünü taşımaktadır (Cemalcılar, 2001: s. 2).

Görüldüğü gibi uygulanan kayıt yönteminin sonucu olan ve ilgili aktifteki değer düşme büyüklüğü hakkında bilgi toplayan bu hesaplar, bilançonun temel unsurlarına ait hesaplar değil fakat bu hesaplarla birlikte ele alınacak kurumsal hesaplardır. Burada bahis konusu olan kurumsal hesaplar negatif aktif düzenleyici niteliktedir. Bu nedenle bilançoda ilgili aktifin altında eksi (-) olarak, diğer bir deyişle ‘indirim’ olarak gösterilirler. Gerçekte bir indirimi ifade eden bir hesabın adında karşılık sözcüğünün yer alması doğru olmayan bir kullanımdır (Cemalcılar, 2001: s. 2).

İhtiyatlılık kavramı muhtemel zararların kayda alınmasını, dolayısıyla stoklardaki değer düşmesi nedeni ile oluşan zararın kayda alınmasını gerektirir; bu kavram aktifteki azalmanın ilgili aktif üzerinde nasıl gösterileceği ile ilgilidir, 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabının kullanılıp kullanılmaması ile ilgili değildir. Stoklardaki değer düşüklüğünün direkt olarak stoklardan düşülmesi yerine, stoklarda oluşan değer düşüklüğü hakkında bilgi toplamak üzere negatif aktif düzenleyici bir hesap olan 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabı kullanılmaktadır. Bir indirim olan bu işlemde karşılık nerededir (Cemalcılar, 2001: s. 3).

1.5.2. Koşullu Borçlar

Koşullu borç, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve işletmenin tam anlamıyla kontrolünde bulunmayan, bir veya daha fazla kesin mahiyette olmayan olayın ileride gerçekleşip gerçekleşmemesi ile mevcudiyeti teyit edilebilecek olan veya geçmiş olaylardan kaynaklanan; fakat aşağıda yer alan nedenlerle finansal tablolara yansıtılmayan mevcut yükümlülüktür (IASB, 2018: IAS 37, md. 10).

- Yükümlülüğün yerine getirilmesi için, ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkma ihtimalinin bulunmaması.
- Yükümlülük tutarının, yeterince güvenilir olarak ölçülememesi.

İşletme, koşullu borçlarını finansal tablolarına yansıtmaz (IASB, 2018: IAS 37, md. 27). Koşullu borçlar, ekonomik fayda içeren kaynakların işletmeden çıkmaları ihtimali uzak olmadıkça finansal tablo dipnotlarında açıklanır (IASB, 2018: IAS 37, md. 28).

Genel olarak, tüm karşılıklar, zaman ve tutar açısından kesin olmadıklarından koşulludur. Ancak IAS 37 kapsamında koşullu kelimesi, tam anlamıyla işletmenin kontrolünde olmayan, bir veya daha fazla kesin mahiyette olmayan olayın ileride gerçekleşip gerçekleşmemesi ile mevcudiyetleri teyit edilecek, bu nedenle finansal tablolara yansıtılmayan varlık ve yükümlülükleri ifade etmek için kullanılır. Buna ek olarak, koşullu borç kavramı, finansal tablolara yansıtılma koşullarını sağlamayan yükümlülükler için kullanılır (IASB, 2018: IAS 37, md. 12).

1.5.3. Koşullu Varlıklar

Koşullu varlık, geçmiş olaylardan kaynaklanan ve işletmenin tam anlamıyla kontrolünde bulunmayan, bir veya daha fazla kesin mahiyette olmayan olayın ileride gerçekleşip gerçekleşmemesi ile mevcudiyeti teyit edilecek olan varlıktır (IASB, 2018: IAS 37, md. 10).

Koşullu varlıklar, genellikle, ekonomik yararların işletmeye girişi olasılığını doğuran, planlanmamış veya diğer beklenmeyen olaylardan oluşur. Bunun bir örneği; herhangi bir işletmenin yasal işlemler sonucunda elde etmekte olduğu, sonucu belli olmayan hak talepleridir (IASB, 2018: IAS 37, md. 32).

İşletme, koşullu varlıklarını finansal tablolarına yansıtmaz (IASB, 2018: IAS 37, md. 31). Koşullu varlıklar, ekonomik faydaların işletmeye girişleri olası ise finansal tablo dipnotlarında açıklanır (IASB, 2018: IAS 37, md. 34).

Koşullu varlıkların finansal tablolarda gösterilmeleri, hiçbir zaman elde edilemeyecek bir gelirin muhasebeleştirilmesi sonucunu doğurabileceğinden sözü edilen varlıklar finansal tablolarda yer almaz. Ancak gelirin elde edilmesi neredeyse kesin ise ilgili varlık koşullu bir varlık değildir ve bu durumda finansal tablolara yansıtılması uygundur (IASB, 2018: IAS 37, md. 33).

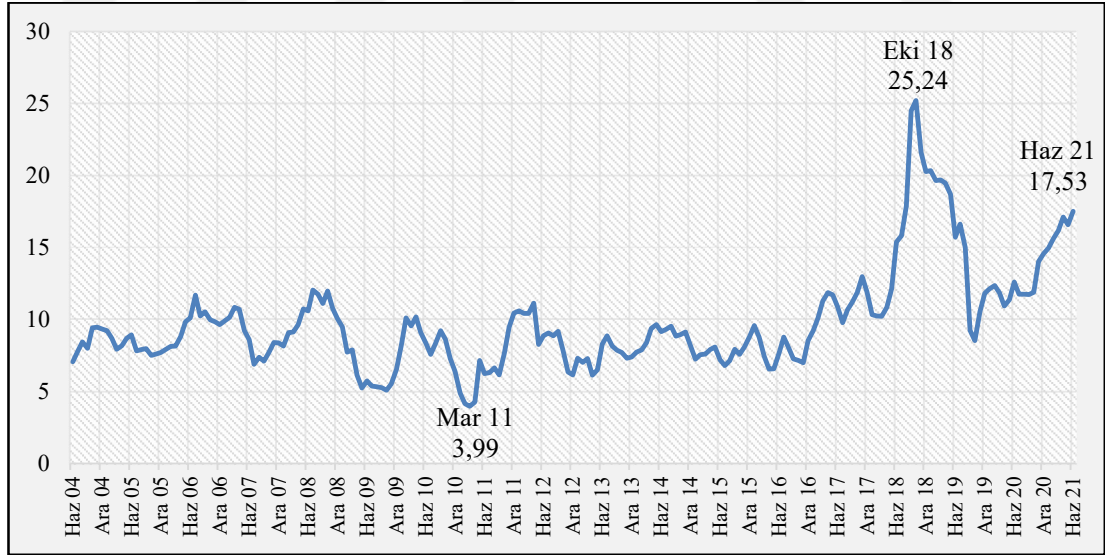
1.6. YÜKSEK ENFLASYON, DÖVİZ KURLARI, DEĞERLEME

1.6.1. Yüksek Enflasyon

Yüksek enflasyonlu bir ekonomide, faaliyet sonuçlarının ve finansal durumun düzeltme yapılmaksızın yerel para biriminde raporlanması anlamlı ve faydalı değildir. Para satın alma gücünü öyle bir oranda kaybeder ki, farklı zamanlarda meydana gelen işlemlerin veya diğer olayların tutarlarının karşılaştırılması, aynı hesap döneminde bile yanıltıcı olur (IASB, 2018: IAS 29, md. 2).

Yüksek enflasyon dünyanın geri kalanında hararetli bir konu olmasa da Türkiye yıllardır aşırı enflasyona sahip bir ekonomi olarak bilinmektedir. Yüksek enflasyon ortamının şirketlerin finansal verilerini tahrif ettiği bir gerçektir. Kâr kalitesi açısından bakıldığında 2003 yılına kadar yayımlanan finansal tabloların herhangi bir şekilde kullanılması enflasyon etkisi içeren verilerin kullanılmasına yol açacaktır. Enflasyon muhasebesi uygulamalarının 2003 yılında başladığı Türkiye’de düzeltilmiş finansal tablolar sadece 2003’ten beri mevcuttur. Enflasyon oranları son 25 yılda yüksek bir eğilim gösterdiğinden, kâr kalitesi analizinde enflasyonun etkisi göz ardı edilmemelidir. Enflasyonun ekonomideki tüm şirketleri etkilediği ve böylece finansal verilerin şirketler arasında karşılaştırılabilir hale geldiği iddia edilebilir. Bu iddianın bir temele dayanmaması, enflasyonun tüm şirketleri eşit şekilde etkilediği faraziyesinden kaynaklanmaktadır. Tüm sektörlerin enflasyondan eşit derecede etkilenmediği açık olduğu gibi şirketler için de aynı durum geçerlidir. Düzeltilmemiş finansal tablolar, doğru kâr rakamları üretemeyeceğinden bu rakamların kâr kalitesi analizde kullanılması doğru sonuçlar vermeyebilir (Özkan vd., 2006: s. 167).

Grafik 1: TÜFE Oranları (Haziran 2004-Haziran 2021)

Kaynak: (TÜİK, 2021)

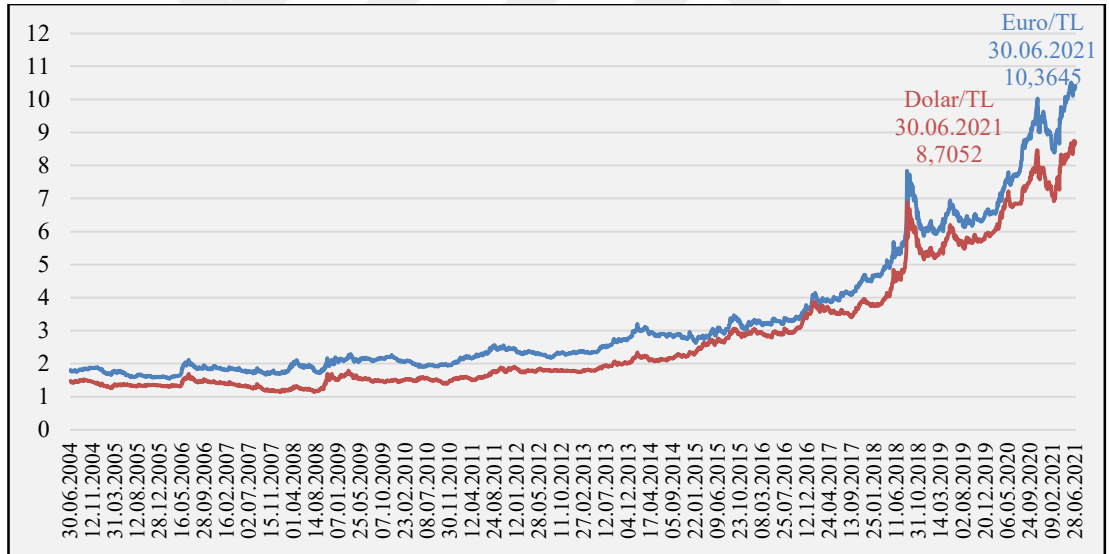
Grafik 1’de gösterilen TÜFE oranlarından anlaşılacağı üzere yüksek sayılabilecek ve fazla inişli çıkışlı enflasyon oranları, Türkiye’de varlığını hâlen sürdürdüğü için Türkiye’de kâr kalitesi tespitine yönelik yapılacak bazı araştırmaların doğru sonuçlar vermeyebileceği iddiası geçerliliğini hâlen korumaktadır.

1.6.2. Döviz Kurları

Bir yabancı para işlemi ilk muhasebeleştirme sırasında; yabancı para birimindeki tutara, geçerli para birimi ile işlem tarihindeki yabancı para birimi arasındaki geçerli kur uygulanarak, geçerli para biriminden kaydedilir (IASB, 2018: IAS 21, md. 21).

İşletmenin geçerli para birimi yüksek enflasyonlu bir ekonominin para birimi ise, işletme önce finansal tablolarını IAS 29'a göre düzeltir. Ekonomi yüksek enflasyonlu olma özelliğini yitirdiğinde ve işletme finansal tablolarını IAS 29'a göre düzeltme uygulamasına son verdiğinde; finansal tablolarını düzeltmeyi bıraktığı tarihteki fiyat seviyelerine göre düzeltilmiş tutarları tarihi maliyet olarak kabul ederek finansal tablolarda kullanılan para birimine çevirir (IASB, 2018: IAS 21, md. 43).

Grafik 2: Euro/TL ve Dolar/TL Döviz Kurları (30.06.2004-30.06.2021)

Kaynak: (TCMB, 2021)

Grafik 2’de gösterilen Euro/TL ve Dolar/TL döviz kurlarından anlaşılacağı üzere Türkiye’de geçerli para birimi olan TL, Euro ve Dolar karşısında, inişli çıkışlı olmak üzere değer kaybettiği için yabancı parayla yapılan işlemlerin, Türkiye’de kâr kalitesi tespitine yönelik yapılacak bazı araştırmalara etkisinin olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır.

1.6.3. Değerleme

Değerleme, vergi matrahlarının hesaplanmasıyla ilgili iktisadi kıymetlerin takdir ve tespitidir (T.C. Kanun/213, 04.01.1961: md. 258). Değerleme, bir işletmenin varlığını meydana getiren aktif ve pasif kalemlerin belirli bir tarihteki değerlerinin para birimi ile ifade edilmesidir (Ataman, 1994: s. 17). Değerleme, işletmenin sahip olduğu varlık ve kaynaklarını oluşturan kalemlerin miktarlarının ve tutarının saptanması işlemidir (Ayboğa, 2001: s. 68).

Finansal tablolara alınan unsurlar parasal tutar olarak ölçülür. Bu bir ölçüm esası seçilmesini gerektirir. Ölçüm esası, bir kalemin ölçülen tanımlanmış bir özelliğidir, örneğin, tarihi maliyet, gerçeğe uygun değer ya da ifa değeri. Bir ölçüm esasının bir varlık veya yükümlülüğe uygulanması, söz konusu varlık veya yükümlülüğe ve ilgili gelir ve giderlere ilişkin bir ölçüm ortaya çıkarır (IASB, 2018: CFFFR, md. 6.1.).

İşletmenin temel finansal tablolarında yer alan kâr/zarar tutarı ile varlık ve kaynaklara ilişkin tutarların belirlenmesinde değerlemede kullanılan ölçeklerin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Değerlemede farklı bir ölçüğün kullanılması hem bilançoda hem de gelir tablosunda yer alan tutarların farklılaşmasına neden olacaktır. Günümüzde üzerinde anlaşmaya varılmış ortak bir değerlendirme tanımı bulunmamaktadır. Bunun temel nedeni, değerlendirme kavramının özünde öznellik olmasıdır. Bundan dolayı da değerlendirme konusu, muhasebenin önemli ve karışık konularından biri haline gelmiştir. Muhasebenin objektif ve gerçeğe uygun bilgiler sunma sorumluluğunun bulunması değerlemeyi daha önemli hale getirmektedir (Pamukçu, 2011: s. 80).

Değerleme, işletmelerin finansal durumlarını ve faaliyet sonuçlarını etkilemekte ve kullanılan değerlendirme esasına göre de farklı büyüklükte kâr rakamına ulaşabilmektedir (Akdoğan ve Aydın, 1987: s. 418).

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÜVENİLİR MUHASEBEYE DAİR BAZI YASAL DÜZENLEMELER

Bu bölümde güvenilir muhasebeye dair dünyadaki ve Türkiye'deki bazı yasal düzenlemeler anlatılarak finansal tabloların ve bilhassa firma kârlarının güvenilir olmasını sağlamak amacıyla kamu ve yarı kamu niteliğindeki kurum ve kuruluşların yürürlüğe koyduğu bazı yasal düzenlemelere yer verilmiştir. Türkiye'deki bağımsız denetime tabi şirket sayısı ile faal firma sayısı dikkate alındığında güvenilir muhasebeye dair yapılacak yasal düzenlemelerin en önemlisi olan bağımsız denetime tabi firma sayısının artırılması önem arz etmektedir.

2.1. DÜNYADAKİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER

2.1.1. Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB)

1973 yılında kurulan FASB, US GAAP ile ilgilenen kamu ve özel sektör firmaları ile kâr amacı gütmeyen kuruluşlar için finansal muhasebe ve raporlama standartları oluşturan kâr amacı gütmeyen bağımsız bir kuruluştur. FASB, SEC tarafından halka açık şirketlere yönelik muhasebe standardı yapıcısı olarak kabul edilmektedir. FASB standartları, başta AICPA olmak üzere diğer birçok kuruluş tarafından muktedir kabul edilmektedir. FASB, şeffaf ve kapsamlı bir süreç işleterek yatırımcılara ve kullanıcılara faydalı bilgiler sağlayan finansal raporlamayı geliştirmek amacıyla finansal muhasebe standartları geliştirir ve yayınlar (FASB, 2021).

2.1.2. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC)

1977 yılında kurulan IFAC, güvenilir, kapsayıcı, meşru ve geleceğin zorluklarını karşılamak için uygun, yenilikçi ve esnek uluslararası standartlar hazırlayan küresel bir standart belirleme sistemine kendini adanmıştır. Muhasebe meslek mensupları

tarafından kullanılan şeffaf, yüksek kaliteli bu uluslararası standartlar, küresel finansal mimarinin temel direğidir (IFAC, 2021).

2.1.3. Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü (IOSCO)

1983 yılında kurulan IOSCO, dünya çapındaki menkul kıymet düzenleyicilerinin bir araya geldiği ve menkul kıymet piyasaları için küresel ölçekte standart belirleyici olarak tanınan uluslararası bir kuruluştur. IOSCO, menkul kıymet düzenlemelerinde uluslararası kabul görmüş standartlara bağlılığı geliştirir, uygular ve teşvik eder. IOSCO, 130'dan fazla yetki alanı ile dünya çapındaki menkul kıymet piyasalarının %95'inden fazlasını düzenlemektedir. IOSCO, üyelerine ve diğer düzenleyicilere yüksek kalitede teknik destek, eğitim-öğretim ve araştırma sağlayarak, sağlam küresel sermaye piyasaları ve sağlam bir küresel yapı oluşturmayı amaçlamaktadır (IOSCO, 2021).

2.1.4. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB)

IFRS'leri yayımlayan IASB, muhasebe standartlarının belirlenmesinde, finansal raporların hazırlanmasında, denetlenmesinde veya kullanılmasında ve muhasebe eğitiminde güncel pratik tecrübeye sahip farklı coğrafyalardan katılımcıların oluşturduğu bir bağımsız uzmanlar grubudur (IFRS, 2021).

2.1.5. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Parlamentosunda 19.07.2002 tarihinde kabul edilen 1606/2002 sayılı düzenleme ile üye ülkelerin menkul kıymet piyasalarında işlem gören tüm şirketlerin finansal tablolarını 01.01.2005 tarihinden itibaren IFRS'ye göre düzenlemesi mecbur tutulmuştur.

2.1.6. Sarbanes-Oxley Yasası (SOX)

2000'li yılların başlamasıyla birlikte özellikle ABD'de Enron, Worldcom, Adelphia ve dünya çapında diğer büyük şirketlerde yaşanan muhasebe ve denetim

skandalları sonucunda bu şirketlerin pay senetleri fiyatlarındaki büyük düşüşler ve yatırımcıların milyar dolarlar kaybetmeleri, etkin piyasa olarak bilinen ABD piyasalarına olan güveni sarsmıştır. Bu güveni tekrar kazanmak için ABD Senatosu 30.07.2002 tarihinde SOX veya Sarbox veya SOA olarak bilinen yasayı çıkarmıştır. ABD senatosunu SOX yasasını çıkarmaya iten olaylardan ilki, dev enerji şirketi Enron'un 02.12.2001 tarihinde iflas başvurusu yapmasıdır.

SOX yasasının amacı, halka açık şirketlerin kamuya açıkladıkları bildirimlerin doğruluğunu ve güvenilirliğini artırarak yatırımcıları korumaktır (US Act/107-204, 30.07.2002). SOX yasasının uygulanması ve denetimi hususunda SEC'e yetki verilmiştir. SOX yasasının ilk başlığındaki hükümlerle yarı-kamu niteliğinde olan PCAOB'nin kurulması sağlanmıştır. PCAOB'nin yayımlayacağı standartların ve kuralların nihai onay noktası SEC'tir. Ayrıca PCAOB'nin üyelerinin yenilenmesi de SEC'in görevleri arasındadır. Dolayısıyla PCAOB bağımsız bir kuruldur ancak asıl otorite yine SEC'tir.

Halka açık olmayan şirketleri kapsamayan SOX yasası on bir başlıktan oluşmaktadır. SEC, yeni yasanın uygulanması için görevlendirilmiştir. SOX yasasının ilk başlığında yarı-kamu niteliğinde olan PCAOB'nin kurulması bu kurula bağımsız denetim firmalarının gözetimi ve denetiminin sağlanması görevi verilmektedir. SOX yasası ayrıca denetçi bağımsızlığı, kurumsal sorumluluk, iç kontrolün değerlendirilmesi gibi konuları da içermektedir.

2.2. TÜRKİYE'DEKİ BAZI YASAL DÜZENLEMELER

2.2.1. Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK)

2002 yılında faaliyete geçen TMSK, 2005 yılında AB mevzuatıyla uyum sağlamak amacıyla IFRS standartlarını benimseme kararı almıştır. Bu kapsamda IASB ile telif anlaşması yaparak 2005 yılından itibaren IFRS standartlarını Türkçeye çevirmeye başlamıştır.

2.2.2. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)

02.11.2011 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan KHK’nin amacı; uluslararası standartlarla uyumlu TMS oluşturmak ve yayımlamak, bağımsız denetimde uygulama birliğini, gerekli güveni ve kaliteyi sağlamak, denetim standartlarını belirlemek, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim kuruluşlarını yetkilendirmek ve bunların faaliyetlerini denetlemek ve bağımsız denetim alanında kamu gözetimi yapmak yetkisini haiz KMK’nin kuruluş, teşkilat, görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (T.C. KHK/660, 02.11.2011: md. 1).

2011 yılında kamu tüzel kişiliğini haiz ve idari özerkliğe sahip KGK kurularak TMSK lağvedilmiştir. Yeni kurulan bu kuruma TMSK’nin görevi olan uluslararası standartlarla uyumlu Türkiye muhasebe standartlarını oluşturmak ve yayımlamak görevi yanında bağımsız denetçilerin gözetimi görevi de verilmiştir.

2.2.3. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

2.2.3.1. Kurumsal Yönetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

OECD, 1999 yılında yayımlamış olduğu KYİ’yi, 2004 yılında güncelleştirmiş, bunun üzerine SPK da kendi KYİ’sini güncelleştirmiştir. SPK, şirketlerin faaliyet raporlarında ve varsa internet sitelerinde şirketlerin KYİ’ye uyumu konusundaki beyanları ile ilkeler karşısındaki durumlarının görülebilmesi için kurumsal yönetim uyum raporuna yer vermeleri gerektiğini duyurmuştur (T.C. SPK Bülteni, 10.12.2004).

2.2.3.2. IFRS’ye İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

İşletmeler, AB tarafından kabul edilen haliyle Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarını uygular ve finansal tabloların AB tarafından kabul edilen haliyle UMS/UFRS’lere göre hazırlandığı hususuna dipnotlarda yer verir. Bu kapsamda, benimsenen standartlara aykırı olmayan, TMSK’ce yayımlanan TMS/IFRS esas alınır (T.C. SPK Tebliği, 09.04.2008: md. 5).

2.2.3.3. Bağımsız Denetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

SPK'nin, 2006 yılındaki tebliği ile uluslararası bağımsız denetim ilkelerine geçilmiştir. Bu tebliğe göre bağımsız denetim kuruluşları aynı şirketi en çok 7 hesap dönemi boyunca denetleyebilir. Bağımsız denetim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile bağımsız denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur (T.C. SPK Tebliği, 12.06.2006: md. 6).

SPK'nin ilgili tebliğinde (T.C. SPK Tebliği, 12.06.2006) denetçilerin sorumlulukları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre bağımsız denetimin, bağımsız denetim standartlarına uygun yapılmaması nedeniyle müşteri ve üçüncü şahıslara karşı doğacak zararlardan, genel hükümler saklı kalmak kaydıyla, bağımsız denetim kuruluşu ile birlikte bağımsız denetim raporunu imzalayanlar müteselsilen sorumludur. Bağımsız denetçi finansal tablolarda hile, usulsüzlük veya hatadan kaynaklanabilecek önemli yanlışlıkların bulunmadığına dair makul ölçüde güvence sağlamak zorundadır. Bazı konularda takdir hakkının kullanılması, örnekleme yönteminin izlenmesi, iç kontrol sisteminin yapısından kaynaklanan kısıtlamalar ve bağımsız denetçiye sunulan kanıtların çoğunun kesin olmaktan ziyade ikna edici nitelikte olması durumlarında bağımsız denetçi, finansal tablolardaki önemli yanlışlıkların ortaya çıkarılmasına dair kesin bir güvenceye sahip olamayabilir. Bağımsız denetçi, makul ölçüde güvence sağlayabilmek için şirket yönetimi tarafından kontrollerin aşılması olasılığını ve hataları tespit etme konusunda etkin olan bağımsız denetim tekniklerinin hile ve usulsüzlükten kaynaklanan riskleri ortaya çıkarmak açısından uygun olmayabileceğini göz önünde bulundurarak, bağımsız denetim süresince mesleki şüphecilik tutumu içerisinde çalışmalarını yürütmek zorundadır (Duman, 2008: s. 35).

Aynı tebliğe (T.C. SPK Tebliği, 12.06.2006) göre bağımsız denetçi, dikkatini çeken aykırılıkla ilgili, mümkün olduğu kadar hızlı bir şekilde denetimden sorumlu komite, yönetim kurulu veya üst yönetimle ilişki kurmak veya onların uygun bir şekilde bilgilendirildiğinden emin olmak zorundadır. Bağımsız denetçi, aykırılığın kasti ve önemli olduğu kanaatine ulaşması durumunda sonuçları ivedilikle şirket yönetimine iletir. Bağımsız denetçi, şirket yöneticilerinin aykırılığa taraf olduğundan

şüphelenirse konuyu denetimden sorumlu komite veya yönetim kuruluna ivedilikle rapor eder. Denetimden sorumlu komite ve/veya yönetim kurulunun konuyu dikkate almadığına kanaat getirirse veya denetimden sorumlu komite ve/veya yönetim kurulu üyelerinin de aykırılığa taraf olduğundan şüphelenirse bağımsız denetçi konuyu kurula ve şirketin özel mevzuata tabi olması halinde ilgili diğer yetkili otoriteye ivedilikle bildirir (Duman, 2008: s. 35-36).

2.2.4. Türk Ticaret Kanunu (TTK)

2.2.4.1. Yönetim Kuruluna İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

Yönetim kurulu sistemleri olarak, Almanya’da yönetim kurulu ve denetim kurulu ayırımına dayalı ikili ve Fransa’da PDG diye anılan genel müdürün şirket başkanı olduğu sistem ve ABD’deki yürütücü olan ve olmayan üye farklılığına dayanan sistemler mevcuttur. SPK bağımsız yönetim kurulu üyesi uygulamasını ABD’deki sistem bağlamında başlatmıştır (T.C. Kanun Tasarısı, 09.11.2005: md. 72).

6102 sayılı TTK’de yönetim kurulu sistemi, esas sözleşmede hüküm bulunması şartı ile, bir örgütlenme yönetmeliğine göre yönetimin kısmen veya tamamen devrini öngörerek, bir anlamda Amerikan kurul sistemine uygun hale gelmiş ve 6762 sayılı Kanunda zaten mevcut bulunan sistemi geliştirmiştir. Yeni sistem, yürütme yetkisini haiz olan ve olmayan yönetim kurulu üyesi ayırımının uygulanmasına müsaittir. Bu düzenleme Alman yönetim kurulu/gözetim kurulundan oluşan ikili ve Fransız genel müdürün şirket başkanı olduğu sistemlere de olanak vermektedir (T.C. Kanun Tasarısı, 09.11.2005: md. 125).

6102 sayılı TTK, anonim şirket yönetim kurulunun yapısına ve işlevlerine yönelik birçok değişiklik ve yenilik getirmektedir. Bu değişiklik ve yenilikler aşağıda anlatılmaktadır (Altaş, 2011: s. 109-120).

- Yönetim kurulu üyelerinin pay sahibi olmaları zorunluluğunun ortadan kaldırılması: 6762 sayılı TTK’nin öngördüğü yönetim kurulu üyelerinin pay sahibi olmalarına ilişkin zorunluluk 6102 sayılı TTK ile terkedilmiş, pay sahibi olmayan kişilerin de yönetim kurulu üyesi olarak seçilmelerine ve görev

yapmalarına imkân sağlanmıştır. Böylece hem az ortaklı anonim şirketlerde çok üyeli yönetim kurulu oluşturulmasına olanak tanınmış, hem de uzman ve profesyonel yönetim kurullarının kurulabilmesinin yolu açılmıştır.

- Tek kişilik yönetim kuruluna imkân sağlanması: 6762 sayılı TTK'nin öngördüğü yönetim kurulunun en az üç üyeden oluşacağına dair zorunluluğa karşılık, 6102 sayılı TTK 'Bir Üyeli Yönetim Kurulu'nun oluşumuna olanak sağlamıştır. Bunun sebebi, bir taraftan, sistemde tek pay sahipli anonim şirkete yer verilerek birçok AB ülkesinin aynı kuralı uygulamakta olması dolayısıyla AB hukuku ile uyum sağlanması, diğer taraftan da küçük anonim şirketler ile ana şirketlerde daha kolay yönetme yöntemlerinin uygulanmasına olanak tanınmasıdır. Nitekim bu kural esneklik ve kolaylık sağlayacağı ve özellikle topluluk oluşturulmasında, kurumsallaşmada ve hatta profesyonelleşme ile bölünmelerde yararlı olacağı düşünülerek getirilmiştir.
- Tüzel kişilerin tüzel kişilik olarak yönetim kuruluna seçilmesi: 6102 sayılı TTK gerçek kişiler yanında tüzel kişilerin de tüzel kişilik olarak yönetim kurulu üyeliğine seçilmesine olanak getirmiştir. Ancak kanun böyle bir durumda tüzel kişiyle birlikte bu tüzel kişi tarafından belirlenen ve tüzel kişi adına yönetim kurulunda bulunacak olan bir gerçek kişinin de tescil ve ilân olunmasını, bu tescil ve ilânın yapılmış olduğunun ayrıca şirketin internet sitesinde hemen açıklanmasını zorunlu tutmuştur. Tüzel kişi yönetim kuruluna bizzat gelemeyeceği için toplantıya katılacak olan gerçek kişi onun tarafından belirlenecek ve onun adına tescil ve ilân olunacaktır. Toplantılara ise anılan gerçek kişi katılıp oy kullanacaktır. Ancak kullanılan oy tüzel kişinin olacaktır. Tüzel kişilerin yönetim kurulu üyeliğine seçilebilmesine olanak sağlayan bu düzenlemenin altında yatan temel düşünce, tüzel kişinin yönetim kurulu üyesi olarak sorumlu tutulmasının yolunun açılarak şirkete, pay sahiplerine ve alacaklılara güvence verilmesidir. Yine, yıllardır Türk hukukuna hâkim olan bir tüzel kişinin yönetim kurulunda birden çok temsilciye sahip ve birden çok oyu haiz olmasına ilişkin teoriye ve dogmatığe aykırı, menfaatler dengesini bozan uygulama da son bulacaktır. Çünkü her üye gibi tüzel kişi de yönetim kurulunda bir oy hakkına sahip olacaktır.
- Üyelerin tam ehliyetli olması ve belirli bir nisabının yükseköğrenim görmüş olanlardan seçilmesi: 6102 sayılı TTK ile anonim şirket yönetim kurulu üyeliği

için getirilen bir diğer şart, yönetim kurulu üyelerinin ve tüzel kişi üyelerde tüzel kişi adına tescil edilecek gerçek kişinin tam ehliyetli olmasıdır. Tam ehliyetli olma zorunluluğu yanında yönetim kurulu üyelerinin en az dörtte birinin yükseköğrenim görmüş olmasını şart koşturmuştur. Ancak tek üyeli yönetim kurulunda yükseköğrenim görmüş olma şartı aranmaz.

- Azlığa yönetim kurulunda temsil hakkı: 6102 sayılı TTK, şirket esas sözleşmesinde açık bir hüküm bulunmak kaydı ile belirli pay gruplarına, özellik ve nitelikleriyle belirli bir grup oluşturan pay sahiplerine ve azlığa yönetim kurulunda temsil edilme hakkı tanınmıştır. Bu amaçla yönetim kurulu üyelerinin, belirli bir grup oluşturan pay sahipleri, belirli pay grupları ve azlık arasından seçileceği esas sözleşmede öngörülebileceği gibi esas sözleşmede yönetim kurulu üyeliği için aday önerme hakkı da tanınabilir. 6102 sayılı TTK'nin bu hükmüyle belirli pay grupları yanında pay sahibi gruplarına ve azlığa da bu olanağın tanınması Türk hukukunda bir açılımdır.
- Yönetim kurulu üyelerinin görevleri sırasında şirkete kusurlarıyla verecekleri zararın sigorta ettirilmesi: 6102 sayılı TTK'nin 361. maddesi ile yönetim kurulu üyelerine, şirkete verecekleri zararların güvencesi olarak, zarar sigortası yaptırma imkânı getirilmiştir. Anılan maddede “Yönetim kurulu üyelerinin, görevlerini yaparken kusurlarıyla şirkete verebilecekleri zarar, şirket sermayesinin %25'ini aşan bir bedelle sigorta ettirilmiş ve bu suretle şirket teminat altına alınmışsa bu husus halka açık şirketlerde SPK'nin ve ayrıca pay senetleri borsada işlem görüyorsa borsanın bülteninde duyurulur ve kurumsal yönetim ilkelerine uygunluk değerlendirmesinde dikkate alınır” denilmektedir. Ancak bu sigortanın isteğe bağlı olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Dolayısıyla dileyen anonim şirketler, yönetim kurulu üyeleri için zarar sigortası yaptırabileceklerdir.

2.2.4.2. Finansal Tablolara İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

TTK'ye göre tacir, ticarî faaliyetinin başında ve her faaliyet döneminin sonunda varlık ve borçlarının tutarlarının ilişkisini gösteren finansal tabloyu (sırasıyla açılış bilânçosunu ve yıllık bilânçoynu) çıkarmak zorundadır. Açılış bilânçosunda yılsonu finansal tablolarının, yılsonu bilânçosuna ilişkin hükümleri uygulanır. Tacir, gelir

tablosunu hazırlar. Bilânço ile gelir tablosu, yılsonu finansal tablolarını oluşturur (T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 68).

Yönetim kurulu, geçmiş hesap dönemine ait, TMS’de öngörölmüş bulunan finansal tablolarını, eklerini ve yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunu, bilânço gününü izleyen hesap döneminin ilk üç ayı içinde hazırlar ve genel kurula sunar (T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 514).

Anonim şirketlerin finansal tabloları, TMS’ye göre şirketin malvarlığını, borç ve yükümlölüklerini, öz kaynaklarını ve faaliyet sonuçlarını tam, anlaşılabilir, karşılaştırılabilir, ihtiyaçlara ve şirketin niteliğine uygun bir şekilde şeffaf ve güvenilir olarak gerçeği dürüst, aynen ve aslına sadık surette yansıtacak şekilde çıkarılır (T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 515).

Anglo-Sakson hukukunun üst hukuk kuralı dürüst resim ilkesi dört emredici ilkeyi içerir (T.C. Kanun Tasarısı, 09.11.2005: md. 515).

- Yılsonu finansal tabloları TMS’ye göre çıkarılır.
- Finansal tablolardan şirketin malvarlığı, borçları, yükümlölükleri, öz kaynakları ve faaliyet sonuçları anlaşılmalıdır.
- Finansal tablolar tam, anlaşılabilir, geçmiş yıllarla karşılaştırılabilir, ihtiyaçlara ve şirketin niteliğine uygun, şeffaf, güvenilir olmalıdır.
- Şirketin durumunun resmini vermelidir, bu resim gerçeği dürüst ve aslına uygun olarak yansıtmalıdır.

Defterlerin, IFRS’yi yansıtır şekilde hazırlanan TMS’ye, bu standartlarda hüküm bulunmayan hallerde doğrudan IFRS’ye göre tacirin ticarî işlemleriyle malvarlığı durumunu açıkça gösterir şekilde tutulması şarttır. Muhasebenin tutuluşunda TMS ve bu bağlamda IFRS emredici niteliktedir. Muhasebe, VUK’a ve vergi mevzuatına göre tutulamaz. Muhasebe vergi için tutulmaz. Vergi verilerini ve sonuçlarını bu suretle tutulan muhasebeye dayandırır (T.C. Kanun Tasarısı, 09.11.2005: md. 64).

Yılsonu finansal tablolar TMS’ye uyularak düzenlenmeli, açık ve anlaşılır olmalı, düzenli bir işletme faaliyeti akışının gerekli kıldığı süre içinde çıkarılmalıdır

(T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 69). Bu hüküm vergi menfaatini gözetmeye ve korumaya yönelik vergi ilkelerini kesin olarak kapsam dışında bırakır (T.C. Kanun Tasarısı, 09.11.2005: md. 69).

2.2.4.3. Denetime İlişkin Bazı Yasal Düzenlemeler

TTK’de yer alan denetçilik mesleği ile ilgili olan denetçi bağımsızlığı, denetçi değişimi ve denetim dışında başka bir konuda hizmet verememe hükümlerine aşağıda yer verilmiştir.

- Denetçi bağımsızlığı hakkındaki hüküm: Denetçi, bağımsız denetim yapmak üzere 01.06.1989 tarihli ve 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanununa göre ruhsat almış yeminli mali müşavir veya serbest muhasebeci mali müşavir unvanını taşıyan ve Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunca yetkilendirilen kişiler ve/veya ortakları bu kişilerden oluşan sermaye şirketi olabilir (T.C. Kanun/6335, 26.06.2012: md. 19).
- Denetçi değişimi hakkındaki hüküm: On yıl içinde aynı şirket için toplam yedi yıl denetçi olarak seçilen denetçi üç yıl geçmedikçe denetçi olarak yeniden seçilemez. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu bu süreleri kısaltmaya yetkilidir (T.C. Kanun/6335, 26.06.2012: md. 19).
- Denetim dışında hizmet verememe hakkındaki hüküm: Denetçi, denetleme yaptığı şirkete, vergi danışmanlığı ve vergi denetimi dışında danışmanlık veya hizmet veremez, bunu bir yavru şirketi aracılığıyla yapamaz (T.C. Kanun/6102, 13.01.2011: md. 400).

Türkiye’de hangi şirketlerin bağımsız denetime tabi olacağına ilişkin BK Kararı’nın (T.C. BK Kararı/2012/4213, 19.12.2012) aşağıda gösterilen üçüncü maddesiyle belirlenen esaslar 14.03.2014, 01.02.2015, 19.03.2016 ve 26.05.2018 tarihli Resmi Gazete’lerde yayımlanan BK Kararları ile güncelleştirilmiştir.

“MADDE 3- (1) Tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte aşağıdaki üç ölçütten en az ikisini sağlayan şirketler ile ekli (I) sayılı liste kapsamında yer alan şirketler, 6102 sayılı Kanun ile 26.9.2011 tarihli ve 660 sayılı Kamu Gözetimi,

Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabidir.

- a) Aktif toplamı yüz elli milyon ve üstü Türk Lirası.
- b) Yıllık net satış hasılatı iki yüz milyon ve üstü Türk Lirası.
- c) Çalışan sayısı beş yüz ve üstü.

(2) Ekli (II) sayılı liste kapsamında yer alan şirketler, tek başına veya bağlı ortaklıkları ve iştirakleriyle birlikte listede belirtilen sınırlamalar dikkate alınarak, 6102 sayılı Kanun ile 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname hükümleri çerçevesinde bağımsız denetime tabidir.

(3) Ekli (I) sayılı liste kapsamında yer alanlar hariç olmak üzere 24.11.1994 tarihli ve 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanuna tabi kuruluşlar ile ekli (II) sayılı listenin yedinci sırası kapsamına giren kuruluşlar hariç olmak üzere sermayesinin en az %50 ve daha fazlası Devlete, il özel idarelerine, kanunla kurulmuş vakıflara ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarına ait olan şirketler bu Kararın kapsamı dışındadır.” (T.C. BK Kararı/2012/4213, 19.12.2012).

ABD’de 2001 sonunda ortaya çıkan Enron, Worldcom, Global Crossing, Adelphia Communications gibi muhasebe skandalları ile Avrupa’da yaşanan Telecom, Parmalat ve Ahold skandallarının temelinde yaratıcı muhasebe uygulamalarının etkili olması, bağımsız denetimde kalitenin önemini iyice arttırmıştır. Çünkü bağımsız denetim, firmalar tarafından açıklanan finansal bilgi düzeyini etkileyen ve işletmelerin yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarını caydırıcı etki gösteren bir süreçtir. Bağımsız denetim, bağımsız bir kimlikle tüm finansal bilgi kullanıcılarının haklarını koruma rolünü üstlenmiştir. Bağımsız denetimin yeterli kalitede olmaması, yöneticilerin seçimlik haklarını, işletmenin gerçek ekonomik performansını yansıtmayacak şekilde kullanarak yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmalarına imkân tanımaktadır (Aslanoğlu vd., 2016: s. 3).

Tablo 1’de gösterilen 2017 yılı itibarıyla Türkiye’de bağımsız denetim sözleşmesi yapan şirket sayısının 6.062 olması ile Tablo 2’de gösterilen Haziran 2021 itibarıyla Türkiye’deki faal firma sayısının 2.032.042 olması dikkate alındığında güvenilir muhasebeye dair yapılacak yasal düzenlemelerin en önemlisi olan bağımsız denetime tabi firma sayısının artırılması önem arz etmektedir.

Tablo 1: Türkiye’de Bağımsız Denetim Sözleşmesi Yapan Şirket Sayısı (2017)

Bakanlar Kurulu Kararı Kapsamında Toplam	5.789
I Sayılı Liste Kapsamında Toplam	1.613
SPK Mevzuatına Tabi Şirketler	1.171
BDDK Mevzuatına Tabi Şirketler	163
Sigortacılık ve Bireysel Emeklilik Mevzuatına Tabi Şirketler	151
RTÜK Mevzuatına Tabi Şirketler	65
Tarım Ürünleri Lisanslı Depoculuk ve Umumi Mağazalar Mevzuatına Tabi Şirk.	33
Yetkili Müesseseler, Kıymetli Madenler Aracı Kurumları	30
II Sayılı Liste Kapsamında Toplam	170
EPDK Mevzuatına Tabi Şirketler	83
Kitler ve Bağlı Ortaklıkları ile Sermayesinin En Az Yüzde 50’si Belediyelere Ait Ş.	45
Sermayesinin En Az Yüzde 25’i Kamu Kurumu Niteliğindeki Kurumlara Ait Şirk.	23
Yurt Çapında Günlük Olarak Gazete Yayımlayan Şirketler	11
TMSF İştirakleri ile TMSF Tarafından Denetim ve Yönetimi Devralınan Şirketler	6
BTK Mevzuatına Tabi Şirketler	2
Halka Açık Sayılan Şirketler	10
Genel Kriter Kapsamında Denetim Yapan Şirketler	3.996
İhtiyari Olarak Bağımsız Denetim Yaptıran Şirketler	273
Toplam	6.062

Kaynak: (KGK, 2018)

Tablo 2: Türkiye’de Türlerine Göre Faal Firma Sayısı (Haziran 2021)

Firma Türü	Firma Sayısı	Yüzdesi
Limited Şirket	949.648	%46,7
Ticari İşletme	660.669	%32,5
Şube	220.314	%10,9
Anonim Şirket	157.172	%7,7
Kooperatif	31.480	%1,6
Kollektif Şirket	10.836	%0,5
Komandit Şirket	1.923	%0,1
Toplam	2.032.042	%100,0

Kaynak: (T.C. TB Bülteni, 05.07.2021)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. HİLE

Bu bölümde öncelikle hilenin tanımı, hile türleri, hile üçgeni, hile dörtgeni açıklanmış sonrasında hile risk unsurlarına, hile araştırması örneklerine ve hileli finansal raporlama yapan şirket örneklerine yer verilerek hilenin finansal raporlamaya dolayısıyla açıklanacak firma kârlarına yapacağı etkiler gösterilmeye çalışılmıştır. Kurum sahipleri ve en üst düzey yöneticiler, toplam vaka sayısının sadece %20'sine denk gelen sayıda hile vakasına karışırken en yüksek tutarda zararlara yol açmışlardır. Finansal tablo hileleri, toplam hile vaka sayısının %10'unu oluşturmasına rağmen en yüksek tutarda zarara yol açmıştır.

3.1. HİLENİN TANIMI VE AÇIKLANMASI

3.1.1. Hilenin Tanımı

Hile, genel bir hukuki kavram olmakla birlikte finansal denetimin ilgi alanı, özellikle finansal tablolarda önemli bir yanlışlığa neden olan hileli eylemlere yöneliktir (AICPA, 1997: s. 6). Hile, önemli derecede yanıltıcı finansal tablolara yol açan kasıtlı eylem veya ihmaldir (Treadway vd., 1987: s. 2).

Son zamanlarda önceki yıllara göre daha farklı suç işleme şekilleri, hileler gündeme gelmiş, bu konuların açıklığa kavuşturulması noktasında ise muhasebe, denetim, hukuk alanında uzman kişilerin bilgisine olan ihtiyaç daha da artmıştır. Yolsuzlukların ve hilelerin artması adli muhasebecilik mesleğinin önemini bir kez daha gündeme taşımıştır. Yakın zamanda yaşanan Enron, Worldcom, Adelphia ve Xerox vb. şirket skandalları bunlara örnektir. Elbette ki konunun önemine bağlı olarak ülkeler ve ilgili meslek kuruluşları bu konulardaki çalışmalara başlamış ya da mevcut çalışmalarına hız kazandırmıştır (Karacan, 2012: s. 109-111).

3.1.2. Hile Türleri

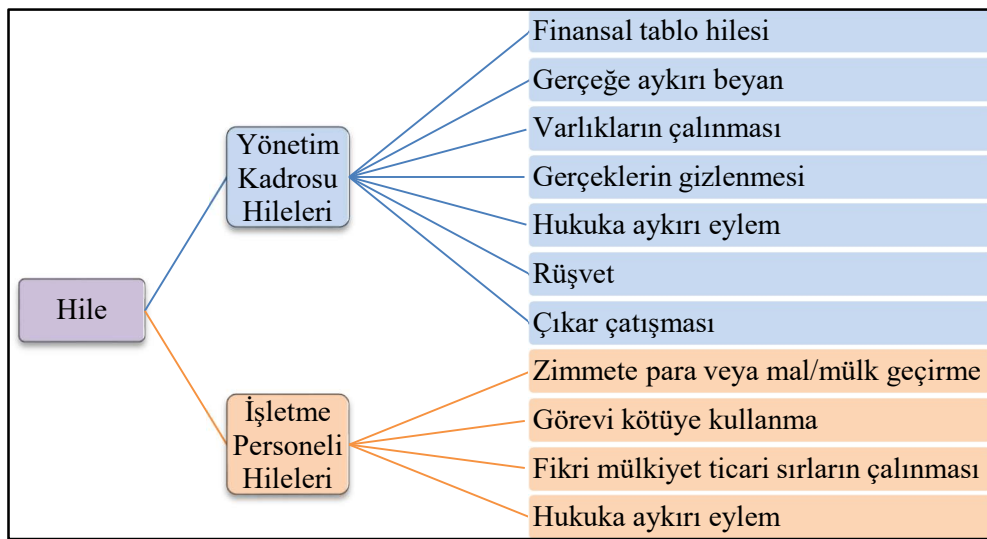
Finansal tablolarda önemli derecede yanıltıcı bilgiye neden olan iki eylem vardır. Birincisi hileli finansal raporlamadır. Aşağıdakilerin yapılması finansal raporlamanın hileli yapıldığını gösterir (AICPA, 2002: s. 7).

- Finansal tabloların hazırlandığı muhasebe kayıtlarının veya destekleyici belgelerin tahrif edilmesi, sahtesinin yapılması veya değiştirilmesi.
- Finansal tabloların gerçeğe aykırı bir biçimde sunumu veya olayların, işlemlerin ve diğer önemli bilgilerin finansal tablolara yansımalarının ihmal edilmesi.
- Meblağ, tasnif, sunum veya kamuoyunun bilgilendirilmesi ile ilgili muhasebe ilkelerinin kasıtlı olarak yanlış uygulanması.

Finansal tablolarda önemli derecede yanıltıcı bilgiye neden olan ikinci eylem ise firma varlıklarının çalınmasıdır ki bu da finansal tabloların doğru bir şekilde sunulmasına engel olur (AICPA, 2002: s. 7).

Genellikle hileli finansal raporlama ile varlıkların çalınması olmak üzere iki başlıkta tasnif edilen hile türlerinin diğer bir tasnifi Şekil 1’de gösterilmektedir (Rezaee ve Riley, 2010: s. 5).

Şekil 1: Hile Türleri

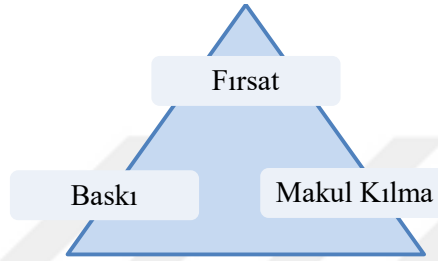

Kaynak: (Rezaee ve Riley, 2010: s. 6)

3.1.3. Hile Üçgeni

Zimmetçiler hakkında araştırmalar yapan kriminoloji uzmanı Dr. Donald Cressey tarafından geliştirilen hile üçgeni kuramına göre sıradan bir kişinin hile yapması için aynı anda bulunması gereken üç unsur vardır. Bunlar baskı, fırsat ve makul kılmadır (ACFE, 2014: s. 6).

şekil 2: Hile Üçgeni

Kaynak: (ACFE, 2014: s. 6)

Hile üçgeninin ilk ayağı, suçu ilk etapta motive eden baskıyı temsil eder. Bireyin meşru yollarla çözümediği bazı mali sorunları vardır, bu yüzden sorununu çözümenin bir yolu olarak yasadışı bir eylem teşebbüsünü düşünmeye başlar. Hile teşebbüsüne yol açan baskıya, aşağıdaki yaygın örnekler verilebilir (ACFE, 2014: s. 6-7).

- Kazandığından daha çok para harcanması
- Yüksek faturalar veya kişisel borçlar
- Kişisel mali kayıplar
- Aile veya arkadaş baskısı
- Beklenmedik mali ihtiyaçlar
- Madde kullanımı veya bağımlılığı
- Yatırımcı güvenini sağlamak için hedef kâra ulaşma ihtiyacı
- Çalışma hayatında hedef performansa ulaşma ihtiyacı

Hile üçgeninin ikinci ayağı olan fırsat, suça teşebbüs edilebilecek bir yolun olmasıdır. Kişi, kendisine duyulan güveni kötüye kullanabileceği, yakalanma riskinin az olduğu bir yol görmelidir. Fırsat, aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir (ACFE, 2014: s. 7).

- Yetersiz iç kontrol
- Yetersiz eğitim
- Yetersiz denetim
- Adli takibatın yapılmaması
- Etkisiz hile önleme programları, politikalar ve işlemler
- Zayıf ahlaki kültür

Hile üçgeninin üçüncü ayağı olan makul kılma, hilekârların suçlarını kabul edilebilir bir eylem haline getirecek şekilde savunmasıdır. Hilekârlar, suistimallerini çeşitli şekillerde makul kılarlar. Hilekârların fesat işlerini açıklamak için yaygın olarak öne sürdükleri mazeretlerin bir listesi aşağıdadır (ACFE, 2014: s. 8).

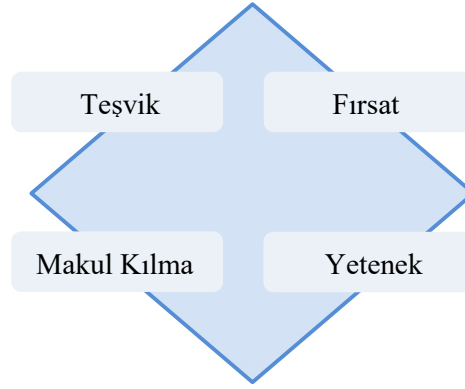
- Bunu herkes yapıyor.
- Bu her zaman yapılıyor.
- Rekabet edebilmemizin tek yolu bu.
- Yolsuzlukla mücadele programlarımızın yeterli olduğunu düşünmüştük.
- Bu işlemin rüşvet olarak kabul edileceğini bilmiyorduk.
- Rüşvet değildi, iş yapmanın bir parçasıydı.
- Rüşvet, ülkedeki kültürün bir parçasıdır.

3.1.4. Hile Dörtgeni

Cressey'in hile üçgeni, hilenin gerçekleşme olasılığını artıran belirli özellikleri açıklar ancak mükemmel bir rehberlik sağlamaz. Hile üçgeni, birçok mesleki suçlunun doğasını açıklamaya yardımcı olsa da tüm mesleki suçluların doğasını açıklamaz. Üstelik Cressey'in çalışması neredeyse yarım asırlıktır ve ara dönemde önemli bir sosyal değişim olmuştur (ACFE, 2014: s. 9).

Şimdilerde birçok hile önleme uzmanı, yeni bir meslek suçlusu türü olduğuna inanıyor ki bu kişiler, suç işlemek için kafi derecede vicdana dahi sahip olmayan kişilerdir. Bu yüzden hile üçgeni, dördüncü bir unsur ilave edilerek geliştirilmiş ve hile dörtgeni kuramı oluşturulmuştur (ACFE, 2014: s. 9).

Şekil 3: Hile Dörtgeni

Kaynak: (Wolfe ve Hermanson, 2004: s. 38)

Yaşanan birçok hile vakası, vakayı gerçekleştirecek üstün yetenekleri olan uygun kişi var olmasaydı yaşanmayacaktı. Fırsat, hileye giden kapıyı açar, teşvik ve makul kılma ise kişiyi hileye çekebilir. Ancak kişi, açık kapıyı bir fırsat olarak görme ve sadece bir kez değil tekrar tekrar o kapıdan geçerek bu fırsattan yararlanma yeteneğine de sahip olmalıdır. Büyük meblağlı veya uzun süreli hilelere teşebbüs etme yeteneğinin bazı temel karakter özellikleri Tablo 3'te özetlenmektedir (Wolfe ve Hermanson, 2004: s. 38-39).

Tablo 3: Hile Yeteneğinin Unsurları

Mevki / Görev
Kişinin kurum içindeki mevkisi veya görevi, başkalarına açık olmayan bir hile fırsatı yaratma veya kötüye kullanma imkanı verebilir.
Zeka
Kişi, iç kontrol zayıflıklarını anlayacak ve bunları suistimal edecek kadar ve mevkisinden ve görevinden veya erişim yetkisinden azami derecede istifade edecek kadar zekidir.
Öz Güven / Ego
Kişi, yakalanmayacağına dair güçlü bir egoya ve büyük bir öz güvene sahiptir ya da yakalanırsa kendini kolayca beladan kurtarabileceğine inanır.
Tahakküm Becerisi
Hilekâr şahıs, başkalarını hile yapmaya veya hileyi gizlemeye zorlayabilir. Oldukça ikna edici bir kişiliğe sahip olan hilekâr şahıs, başkalarını bir hileye dâhil etmeye veya başkalarını tek bir kelimeyle başka bir yöne bakmaya ikna edebilir.
Etkileyici Yalan
Hilekâr şahıs, etkileyici ve tutarlı bir şekilde yalan söyler. Yakalanmamak için denetçilere, yatırımcılara ve başkalarının gözlerine bakar ve ikna edici bir şekilde yalan söyler.
Stres Bağıışıklığı
Bir hile yapmak ve hileyi uzun bir süre boyunca yönetmek son derece stresli olabilir. Hilekâr şahıs stresle çok iyi başa çıkar.

Kaynak: (Wolfe ve Hermanson, 2004: s. 40)

3.2. HİLE RİSK UNSURLARI

Hilenin oluşması için genellikle üç koşulun bir araya gelmesi gereklidir. Birincisi yönetimin veya diğer çalışanların teşvik edilmesi veya baskı altında tutulmasıdır. İkincisi gerekli kontrollerin olmaması, kontrollerin yetersiz olması veya yönetimin kontrolleri engellemesi nedeniyle fırsatların mevcut olmasıdır. Üçüncüsü ise hile yapan kişilerin hileli işlemler için makul nedenler bulmasıdır (AICPA, 2002: s. 8).

Hile risk unsurları, çok çeşitli durumları kapsadığı için aşağıdakiler sadece örnek olarak verilmiştir. Aşağıdaki örneklerin tümü her koşulda geçerli değildir ve bazıları farklı büyüklükteki veya farklı sahiplik özelliklerine veya koşullarına sahip kuruluşlarda daha çok veya daha az öneme sahip olabilir. Ayrıca aşağıda sıralanan hile risk unsurları örneklerinin sırası, göreceli önemini veya oluşma sıklığını yansıtmayı amaçlamamaktadır (AICPA, 2002: s. 44).

3.2.1. Hileli Finansal Raporlamaya Yol Açabilen Hile Risk Unsurları

Hileli finansal raporlamaya yol açabilen hile risk unsurları; teşvikler ve baskılar, fırsatlar, yaklaşım tarzı ve makul kılma olmak üzere üç başlık altında aşağıda açıklanmaktadır.

3.2.1.1. Teşvikler ve Baskılar

Aşağıda sıralanan örneklerde olduğu gibi işletmenin finansal istikrarının veya kârlılığının, genel ekonomiye, sektöre veya işletmeye özgü koşullar yüzünden tehdit altında olması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 44-45).

- Azalan marjların eşlik ettiği yoğun rekabet veya pazar doygunluğu.
- Teknolojideki değişiklikler, ürün modasının geçmesi veya faiz oranları gibi hızlı değişimlere karşı yüksek hassasiyet.
- Müşteri talebindeki önemli düşüşler ve sektörde veya genel ekonomide artan iş başarısızlıkları.

- İflas, haciz veya düşmanca devralınma tehdidini kaçınılmaz hale getiren faaliyet zararları.
- Faaliyetlerden kaynaklanan tekrarlayan negatif nakit akışları veya kâr ve kâr büyümesi rapor ederken faaliyetlerden nakit akışları üretmemeye.
- Özellikle aynı sektördeki diğer şirketlere kıyasla hızlı büyüme veya olağandışı kârlılık.
- Yeni muhasebe, emredici veya düzenleyici gereklilikler.

Aşağıda sıralanan örneklerde olduğu gibi işletme yönetiminin üzerinde isteklere veya üçüncü şahısların beklentilerine uygun sonuçlar alma yönünde aşırı baskı oluşması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 45).

- Yatırım analistlerinin, kurumsal yatırımcıların, önemli alacaklıların veya diğer dış tarafların kârlılık veya trend seviyesi beklentileri (özellikle aşırı derecede saldırgan veya gerçekçi olmayan beklentiler), ayrıca örneğin aşırı iyimser basın bültenlerinde veya yıllık rapor mesajlarında yönetim tarafından yaratılan beklentiler.
- Büyük araştırma ve geliştirme veya yatırım harcamalarının finansmanı da dâhil olmak üzere rekabetçi kalabilmek için ek borç veya özkaynak finansmanı elde etme ihtiyacı.
- Borsada işlem görme gereksinimlerini veya borç geri ödemesini veya diğer borç sözleşmesi gereksinimlerini karşılama yeterliği.
- Kötü finansal sonuç raporlanmasının, işletme birleşmeleri veya ihale alımı gibi bekleyen önemli işlemler üzerinde oluşturabileceği algı veya olgu etkileri.

Aşağıda sıralanan örneklerde olduğu gibi işletme yöneticilerinin veya yönetim kurulu üyelerinin kişisel gelirlerinin işletmenin finansal performansına bağlı olması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 45).

- İşletmede önemli kişisel finansal menfaatlerin bulunması.
- Kişisel gelirlerin önemli kısımlarının (örneğin primler, pay senedi opsiyonları ve kâra bağlı düzenlemeler) pay senedi fiyatı, faaliyet sonuçları, finansal durum veya nakit akışı gibi ulaşılması zor hedeflere bağlı olması.
- İşletmenin borçlarına kişisel teminatların verilmiş olması.

Yönetim veya işletme personeli üzerinde satış veya kârlılığı teşvik etme hedefleri de dâhil olmak üzere yönetim kurulu veya yönetim tarafından belirlenen finansal hedeflere ulaşmak için aşırı baskı olması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 45).

3.2.1.2. Fırsatlar

Aşağıda sıralanan örneklerde olduğu gibi sektörün veya işletme faaliyetlerinin doğası, hileli finansal raporlama yapma fırsatları sunar (AICPA, 2002: s. 46).

- İşletmenin olağan iş akışında yer almayan firmalarla veya bağımsız denetim firmaları tarafından denetlenmeyen firmalarla yaptığı önemli işlemlerin varlığı.
- Güçlü bir finansal yapı veya belirli bir sektöre hakim olma kabiliyetinin, işletmenin tedarikçilere veya müşterilere uygunsuz veya ticari olmayan işlemlerle sonuçlanabilecek hüküm veya koşulları dikte etmesine izin vermesi.
- Kişisel takdirleri veya doğrulanması zor belirsizlikleri içeren önemli tahminlere dayanan varlıkların, yükümlülüklerin, gelirlerin veya giderlerin mevcudiyeti.
- Önemli, sıra dışı veya son derece karmaşık işlemlerin varlığı, özellikle dönem sonuna yakın olan ve özün önceliği ilkesine uymayan işlemlerin varlığı.
- Farklı iş ortamlarının ve kültürlerinin var olduğu uluslararası alanda faaliyette bulunulması.
- Vergi cenneti bölgelerinde açık bir ticari gerekçesi olmayan önemli banka hesaplarının veya yan kuruluş veya şube operasyonlarının olması.

Aşağıda sayılanlardan ötürü işletme yönetimde etkin olmayan gözetim, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 46).

- İşletme yönetiminin telafi edici kontroller olmaksızın tek bir kişinin veya küçük bir grubun hâkimiyetinde olması.
- Yönetim kurulunun veya denetim komitesinin finansal raporlama süreci ve iç kontrol üzerinde etkin olmayan gözetimi.

Aşağıda sayılanlardan ötürü karmaşık veya değişken bir organizasyon yapısının mevcut olması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 46-47).

- İşletmede kontrol sahibi olan bünyeyi veya bireyleri belirlemenin zor olması.
- Sıra dışı tüzel kişiliklerden veya yönetim kademelerinden oluşan aşırı karmaşık organizasyon yapısı.
- Üst yönetim, danışman veya yönetim kurulu üyelerinin sıkça değişimi.

İç kontrol sistemi bileşenlerinin aşağıda sayılanlardan ötürü zayıf olması, hileli finansal raporlamaya yol açabilir (AICPA, 2002: s. 47).

- Otomatik kontrollerin ve ara dönem finansal raporlama kontrollerinin (dış raporlamanın gerekli olduğu durumlarda) yetersiz gözetimi.
- Yüksek personel devir hızı veya muhasebe, iç denetim veya bilgi teknolojileri bölümlerinde etkisiz personel istihdam etme.
- Etkin olmayan muhasebe ve bilgi sistemleri.

3.2.1.3. Yaklaşım Tarzı ve Makul Kılma

Hileli finansal raporlamaya yol açabilen hile risk unsurları, yönetim kurulu üyelerinin, yönetimin veya çalışanların yaklaşım tarzlarından ve makul kılma eğilimlerinden kaynaklanabilir. Bunlara aşağıdaki örnekler verilebilir (AICPA, 2002: s. 47-48).

- Yönetimin, değer veya ahlaki standartları yeterince öne çıkarmaması, uygulamaması, desteklememesi veya uygun olmayan değer veya ahlaki standartları öne çıkarması.
- Finansçı olmayan yöneticilerinin, muhasebe ilkelerinin seçimine veya önemli tahminlerin yapılmasına aşırı müdahaleleri veya meşguliyetleri.
- Sermaye piyasası kanununun veya diğer yasa ve yönetmeliklerin ihlal edildiği veya işletmeye, üst düzey yöneticilerine veya yönetim kurulu üyelerine karşı dolandırıcılık veya yasa ve düzenlemelerin ihlal edilmiş olduğu iddialarının varlığı.
- Şirketin pay senedi fiyatını veya kâr eğilimini korumak veya arttırmak için yönetimin aşırı çaba göstermesi.

- Yönetimin, saldırgan veya gerçekçi olmayan tahminler yönünden, analistleri, alacaklıları ve diğer üçüncü tarafları ikna etme çabası.
- Yönetimin, bildirim gerektiren bilinen sorunları zamanında düzeltmemesi.
- Vergi saikli nedenlerden ötürü rapor edilen kârları en aza indirmek için uygun olmayan yöntemlerin kullanılmasında yönetimin çaba göstermesi.
- Yönetimin, önemlilik ilkesini gerekçe göstererek, sıra dışı veya uygunsuz muhasebeye yönelik tekrarlayan girişimleri.
- Yönetim ile mevcut veya önceki denetçiler arasındaki ilişkinin aşağıda sayılanlardan ötürü gergin olması.
 - Muhasebe, denetim veya raporlama konularında mevcut veya önceki denetçilerle sıkça yaşanan uyuşmazlıklar.
 - Denetçiden, denetimin tamamlanması veya denetim raporunun yayımlanmasıyla ilgili makul olmayan zaman kısıtlamaları gibi yersiz istekler.
 - Denetçinin, kişilere veya bilgilere erişimine veya yönetim kurulu üyeleri veya denetim komitesi üyeleriyle etkin bir iletişim kurmasına, resmi veya gayri resmi sınırlamalar getirilmesi.
 - Özellikle denetim kapsamını belirleme girişimlerini veya denetim sözleşmesiyle atanan veya bu görevde danışılan personelin seçilmesini veya devam ettirilmesini içeren baskıcı yönetim davranışı.

3.2.2. Varlıkların Çalınmasına Yol Açabilen Hile Risk Unsurları

Varlıkların çalınmasına yol açabilen hile risk unsurları; teşvikler ve baskılar, fırsatlar, yaklaşım tarzı ve makul kılma olmak üzere üç başlık altında aşağıda sıralanmaktadır.

3.2.2.1. Teşvikler ve Baskılar

Kişisel finansal borçlar, nakit veya çalınmaya müsait diğer varlıklara erişimi olan yöneticileri veya çalışanları bu varlıkların çalınmasına zorlayabilir (AICPA, 2002: s. 48).

Nakit veya çalınmaya müsait varlıklara erişim hakkı olan çalışanlar ile işletme arasındaki olumsuz ilişkiler, çalışanları bu varlıkları çalmaya sevk edebilir. Bu olumsuz ilişkiler aşağıdaki nedenlerden kaynaklanabilir (AICPA, 2002: s. 49).

- Gelecekte gerçekleşeceği bilinen veya muhtemel olan işten çıkarmalar.
- Çalışanların maaş veya ek gelirlerinde yakın zamanda yapılan veya olması muhtemel değişiklikler.
- Beklentilere uygun olmayan terfiler, ödemeler veya diğer ödüller.

3.2.2.2. Fırsatlar

Aşağıda örnekleri verilen bazı özellikler veya durumlar, firma varlıklarının çalınmasına dair fırsatları artırabilir (AICPA, 2002: s. 49).

- Yüksek tutarlarda nakit bulundurulması veya nakit işlem yapılması.
- Boyut olarak küçük, değeri yüksek ve yüksek talep gören stok kalemleri.
- Hamiline yazılı senet, mücevher veya bilgisayar yongaları gibi nakde kolayca çevrilebilir varlıklar.
- Boyut olarak küçük, satışı kolay veya sahipliğin belli olmadığı sabit kıymetler.

Aşağıda sıralanan örneklerde olduğu gibi varlıklar üzerindeki yetersiz iç kontrol firma varlıklarının çalınması ihtimalini artırabilir (AICPA, 2002: s. 49-50).

- Görev ayrılığının yetersizliği veya başına buyruk yapılan kontroller.
- Uzak konum gibi nedenlerle yönetimin varlıklardan sorumlu çalışanları yetersiz gözetimi.
- Varlıklara erişimi olan çalışanların, işe girişte yeterince araştırılmamaları.
- Varlıklarla ilgili olarak yetersiz kayıt tutma.
- Örneğin satın alma işlemlerinde yetersiz yetki ve onay sistemi.
- Nakit, yatırımlar, stoklar veya sabit kıymetlerin fiziksel korumasının yetersizliği.
- Varlık mutabakatlarının tam ve zamanında yapılmaması.
- Mal iadesi gibi işlemlerin zamanında ve uygun şekilde belgelenmemesi.
- Önemli kontrol işlevlerini yerine getiren çalışanların, yeterli dinlenme imkanlarının olmaması.

- Yönetimin bilişim teknolojisi bilgisinin yetersiz olması nedeniyle, bilişim teknolojisi çalışanlarının güveni kötüye kullanması.
- Bilgisayar sistemleri işlem kütüklerinin kontrolü ve gözden geçirilmesi de dâhil olmak üzere otomatik kayıtlar üzerinde yetersiz erişim kontrolleri.

3.2.2.3. Yaklaşım Tarzı ve Makul Kılma

Varlıkların çalınmasına yol açabilen hile risk unsurları, yönetim kurulu üyelerinin, yönetimin veya çalışanların yaklaşım tarzlarından ve makul kılma eğilimlerinden kaynaklanabilir. Bunlara aşağıdaki örnekler verilebilir (AICPA, 2002: s. 50).

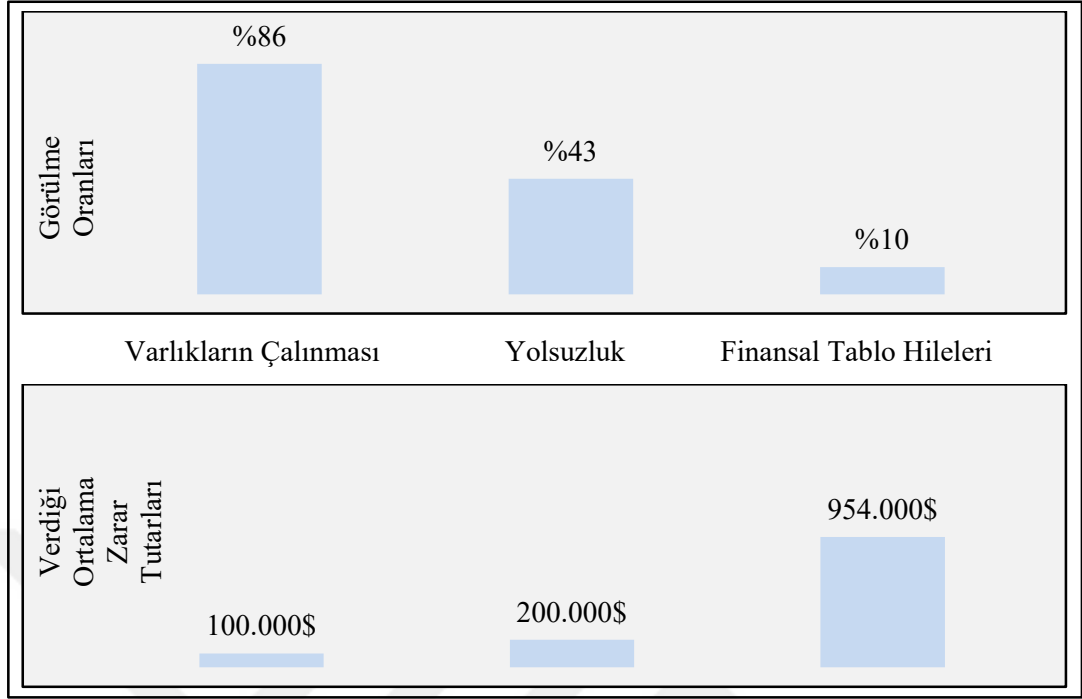
- Varlıkların çalınmasıyla ilgili risklerin izlenmesi veya azaltılması ihtiyacının dikkate alınmaması.
- Mevcut kontrolleri geçersiz kılarak veya bilinen iç kontrol eksikliklerini tamamlamayarak, varlıkların çalınmasının önlenmesine dair iç kontrolün göz ardı edilmesi.
- Şirketten hoşnutsuzluk veya memnuniyetsizlik veya çalışana karşı tutumunu gösteren davranış.
- Varlıkların çalındığına işaret edebilecek davranış veya hayat tarzı değişiklikleri.

3.3. HİLE ARAŞTIRMASI ÖRNEKLERİ

3.3.1. Küresel Hile Araştırması

125 ülkeden 2504 vakayı kapsayan küresel hile araştırmasında hilelerin neden olduğu zarar tutarının 3,6 milyar \$'ı aştığı ve hile yüzünden kurum gelirlerinin %5'ine denk gelen tutarların kaybedildiği tespit edilmiştir. Kurum sahipleri ve en üst düzey yöneticiler, toplam vaka sayısının sadece %20'sine denk gelen sayıda hile vakasına karışırken en yüksek tutarda zararlara yol açmışlardır (ACFE, 2020: s. 4-5).

Grafik 3: Hile Çeşitleri Görülme Oranları ve Verdiği Ortalama Zarar Tutarları

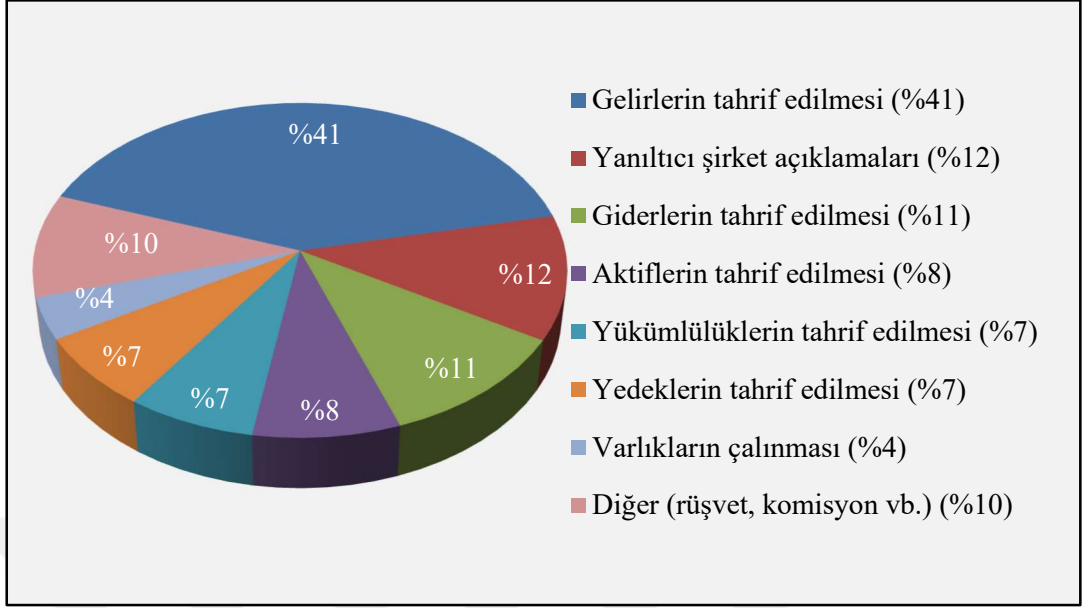
Kaynak: (ACFE, 2020: s. 10)

Küresel hile araştırmasında hileler üç başlık altında incelenmiştir. Birincisi finansal tablo hileleridir ki bunlar toplam hile vaka sayısının %10'unu oluşturmakla birlikte 954.000 \$ tutarıyla en yüksek ortalama zarara yol açan hilelerdir. İkincisi yolsuzluklardır ki bunlar toplam vaka sayısının %43'ünü oluştururken 200.000 \$ tutarında ortalama zarara neden olmaktadır. Sonuncusu ise varlıkların çalınmasıdır ki bunlar vaka sayısı olarak %86 oranıyla en yüksek iken verdiği ortalama zarar 100.000 \$ tutarıyla en düşüktür (ACFE, 2020: s. 10).

3.3.2. ABD'den Hile Araştırması Örnekleri

SEC'in yaptığı denetimler sonucunda ortaya çıkartılan hileli finansal tablo raporlanması vakalarının %70'i gelirlerin erken kayıtlara alınması veya fiktif gelir kaydedilmesi şeklindeki kâr yükseltici vakalardır (Cox ve Weirich, 2002: s. 375).

Grafik 4: ABD’de Çeşitlerine Göre Finansal Tablo Hilelerinin Görülme Sıklığı

Kaynak: (Deloitte, 2007: s. 9)

ABD’de SEC raporlarından yararlanılarak yapılan bir araştırmada “gelirlerin tahrif edilmesi” %41’lik oranıyla finansal tablolarda yapılan en büyük hiledir. Gelirlerin tahrif edilmesi yöntemlerinden “hayali gelir kaydı” ise %35 ile ilk sıradadır (Deloitte, 2007: s. 9-10).

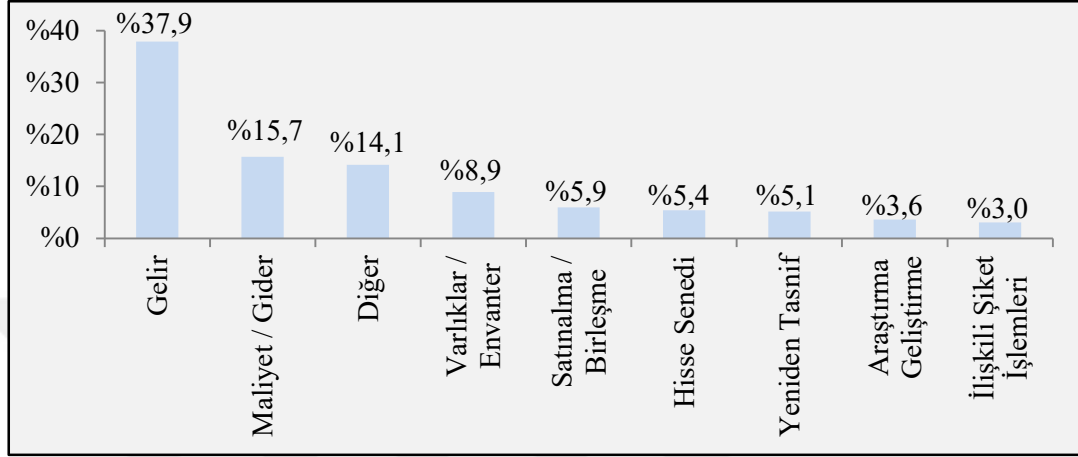
Grafik 5: ABD’de Çeşitlerine Göre Gelirlerin Tahrif Edilmesi Yöntemleri

Kaynak: (Deloitte, 2007: s. 10)

1997-2002 yıllarını kapsayan bir araştırmaya göre şirketler, SOX yasası yürürlüğe girene kadar her yıl artan bir şekilde yenileme açıklaması yapmışlardır. Yapılan yenileme açıklamalarının %37,9'u gelirler üzerinedir (US GAO, 2002: s. 21).

Grafik 6: ABD'de Nedenlerine Göre Yenileme Açıklamaları (1997-2002)

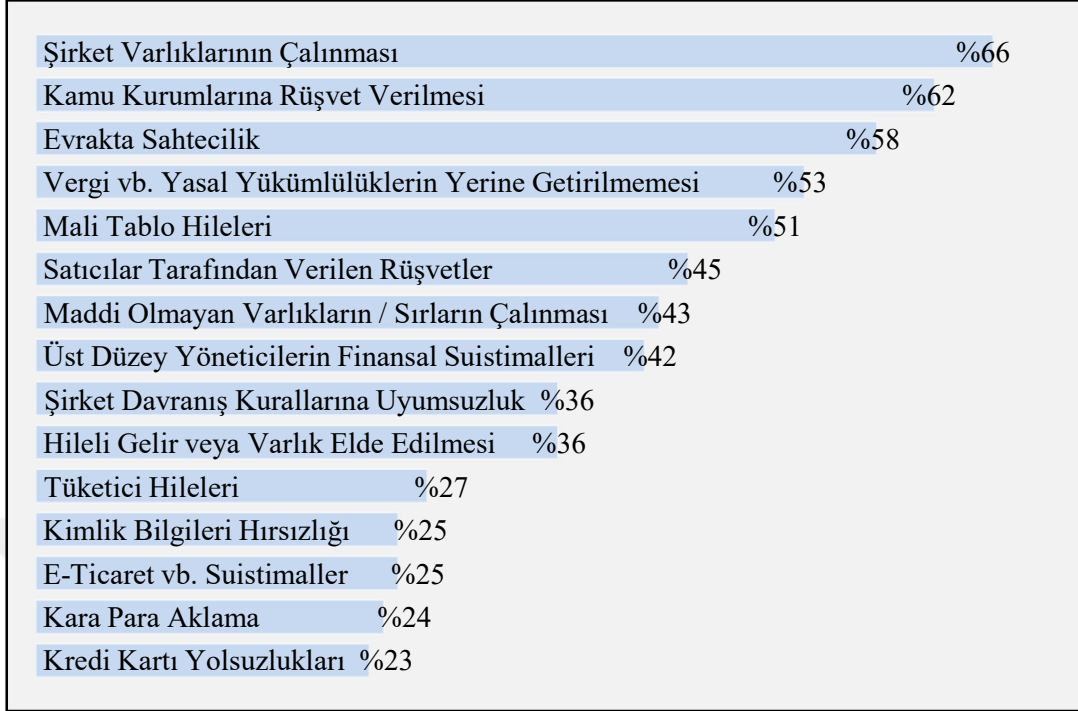
Kaynak: (US GAO, 2002: s. 21)

3.3.3. Türkiye'den Hile Araştırması Örnekleri

Türkiye'de faaliyet gösteren işletmelerde hileyi önleme ve tespit etme mekanizmalarının etkinliğini tespit etmek, hilekârın demografik özelliklerini ortaya koymak, işletmelerin hile ile mücadelelerinde kaynak niteliğinde bir istatistiksel bilgiye ulaşmayı amaç edinmiş bir araştırmada, hile önleme mekanizmaları arasında yer alan hile politikası, etik ve davranış politikası, hile risk değerlendirmesi ve hile konusunda eğitim verilmesi ile işletmede tespit edilen hile sayısı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve genellikle bu uygulamaların var olduğu işletmelerde nispeten daha çok hile tespit edildiği görülmüştür. Araştırma sonuçları hilekâr profili olarak çoğunlukla erkek, lisans derecesi olan, 30'lu yaşlarda, çoğunlukla 6-10 yıl arası deneyime sahip işletme çalışanını işaret etmektedir (Yılmaz vd., 2018: s. 662).

Türkiye'de en çok karşılaşılan suistimal çeşidi, şirket varlıklarının çalınmasıdır. Kamu kurumlarına rüşvet verilmesi ikinci sırada iken evrakta sahtecilik ise üçüncü sıradadır (KPMG, 2009: s. 17).

Grafik 7: Türkiye’de En Çok Karşılaşılan Suistimal Çeşitleri

Kaynak: (KPMG, 2009: s. 17)

Türkiye’de suistimallerin gerçekleşmesine zemin hazırlayan unsurların en başında %43’lük oranıyla suistimal önleyici kontrollerin zayıf olması gelmektedir. Ahlaki değerlerin az olması %19’luk oranıyla ikinci sırada iken hırs / açgözlülük ise %14’lük oranıyla üçüncü sıradadır (KPMG, 2009: s. 17).

Grafik 8: Türkiye’de Suistimallerin Gerçekleşmesine Zemin Hazırlayan Unsurlar

Kaynak: (KPMG, 2009: s. 17)

3.4. HİLELİ FİNANSAL RAPORLAMA YAPAN ŞİRKET ÖRNEKLERİ

3.4.1. Enron Corporation

Enron, 1985 yılında Houston Natural Gas ve Internorth adlı iki doğalgaz boru hattı şirketinin birleşmesiyle kurulmuştur. 31.12.2000 itibarıyla Enron pay senetlerinin fiyatı 83,13 \$ (pay başına kârın yetmiş katı) ve şirket piyasa değeri 60 milyar \$ (defter değerinin altı katı) olmuştur. Enron, Fortune Magazine dergisinin yaptığı en çok beğenilen şirketler anketinde ABD'nin en yenilikçi en büyük şirketi olarak ilk sırada yer almıştır. Takip eden 2001 yılında Enron'un bu olumlu görüntüsü yok olmuş ve pay senetleri fiyatı hemen hemen sıfırlanmıştır (Healy ve Palepu, 2003: s. 3-4).

İflasından önce 2000 yılında Fortune 500 şirketleri arasında yedinci büyük şirket olarak gösterilen Enron, 02.12.2001 tarihinde borçlarına karşı korunma talebiyle hükümete başvurmuş yani iflas etmiştir. Enron'un finansal tablolarının denetlenmesinden sorumlu olan ve beş büyük bağımsız denetim firmasından biri olan Arthur Andersen'in denetim lisansı, SEC tarafından 02.09.2002 tarihinde iptal edilmiştir.

“Hileli muhasebe” terimi ile birlikte ilelebet anılacak Enron'un, kârları yapay olarak artırmak için bilançoya dâhil etmediği ÖAI'lerin kullanımını sıkça suistimal etmesi, ABD'de kâr yönetiminin gerçekten kontrolden çıktığı konusunda muhasebede yetkili makamlara uyarı alarmı göndermiştir. Enron, ÖAI'leri kontrol etmesine rağmen, onları bağımsız üçüncü taraflarını gibi muhasebeleştirmiştir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 294).

Enron, borcunu bilanço dışı ortaklıklara kaydırarak büyük borcunu gizlemek için yaratıcı muhasebe tekniklerini kullanmakla, varlıklarını ortaklıklara satışı ile gelirini şişirmekle ve pay senetleriyle ortaklıkların borcunu garanti altına almakla suçlanmıştır (Mishra ve Drtina, 2004: s. 28).

Enron'un faaliyetlerinin karmaşıklığı ve sadece ulusal alanda değil aynı zamanda uluslararası alanda da iş yapması muhasebenin sınırlarını zorlamasına yol

açmıştır. Enron'un yöneticileri, muhasebenin yetersiz ve esnek kaldığı noktaları suistimal ederek şirketin kârlarını ve bilançolarını yönetmiş ve şirketin finansal durumunu güllük gülistanlık bir hale sokmuştur. Özellikle iki konu var ki bunlar Enron yöneticilerinin şirket kârlarını yönetebilmelerine fırsat vermiştir. Birincisi şirket faaliyetlerinin karmaşık uzun vadeli sözleşmelere dayanmakta olması nedeniyle, gelecekte elde edilecek gelirlerin tahmin edilmesi durumudur. Bu durum Enron yöneticilerine gelecekte oluşacak enerji fiyatlarını istedikleri gibi tahmin ederek istedikleri büyüklükte gelir tahakkuku yapmalarına fırsat vermiştir. İkincisi ise nakit akışını ve riskleri yönetmekte ÖAI'lerden faydalanılmasıdır. Enron, 2001 yılına kadar yüzlerce ÖAI ile iş yapmıştır (Healy ve Palepu, 2003: s. 9-10).

1990 yılında yürürlüğe giren EITF 90-15, 1996 yılında yürürlüğe giren SFAS 125 ve 2000 yılında yürürlüğe giren SFAS 140 standartları, ÖAI'lerde varlık ve borçları olan şirketlerin kendi bilançolarında bu varlık ve borçların konsolide edilip edilmemesine dair kuralları ortaya koymaktaydı. Şirketler, bu ilkelere birebir riayet etseler dahi, ÖAI'lerdeki varlık ve borçlarını kendi bilançolarında konsolide etmeyebiliyorlardı. FASB, Enron skandalı sonrasında 2003 yılında 46 nolu tefsirini yayımlayarak ÖAI'lerdeki varlık ve borçların konsolide edilip edilmemesi hakkındaki kurallarda değişiklikler yapmıştır. Örneğin değiştirilen ilkelere bir tanesi, ÖAI'nin sermayesinin en az %3'üne sahip bir dış yatırımcının bulunması ilkesidir. Bu ilke 46 nolu tefsir ile %10'a çıkarılmıştır.

ÖAI'ler ilk olarak 1970'li yılların başlarında menkul kıymetleştirme faaliyetlerinde kullanılmışlardır. ÖAI'lerin kullanılmasının asıl amaçları finansal risklerden kaçınmak ve daha ucuz finans sağlamaktır. Çünkü ÖAI'ler ile kurucu işletmelerin iş ve işlemleri farklı olduğundan ÖAI'ler, kurucu işletmelerine nazaran daha ucuz finans sağlayabilir (Soroosh ve Ciesielski, 2004: s. 30).

ÖAI'lerin kâr yönetimi amacıyla nasıl kullanıldığına bir örnek olarak, Enron'un yedi adet sabit kıymetini, 1999 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinin sonlarında LJM1 ve LJM2 adlı ÖAI'lere satması ve böylece bu satış sayesinde gelir kaydı yapması verilebilir. Ancak Enron, hesap dönemi kapandıktan hemen sonra satılan bu yedi adet sabit kıymetin beş tanesi geri satın almıştır (Powers vd., 2002: s. 12).

3.4.2. WorldCom Incorporation

WorldCom, 1983 yılında şehirlerarası ucuz telefon konuşması hizmeti vermek üzere küçük bir aile şirketi olarak kurulmuş ve sonrasında bir dizi birleşmeler ve devralmalar ile ABD'nin en büyük ikinci iletişim şirketi haline gelmiştir (Mishra ve Drtina, 2004: s. 28).

İletişim sektöründeki gerilemeye rağmen WorldCom, 2000 ve 2001 yıllarında oldukça etkileyici gelir raporlaması yapmıştır. WorldCom, 25 Haziran 2002 tarihinde bir açıklama yaparak, 2001 yılı ve 2002 yılının ilk çeyreğine ilişkin finansal tablolarını düzelteceğini duyurmuştur. WorldCom, bu duyurusu üzerinden daha bir ay bile geçmemişken 21 Temmuz 2002 tarihinde yeni bir açıklama yaparak iflas ettiğini duyurmuştur (Thibodeau ve Freier, 2007: s. 7).

Enron'un aksine WorldCom basit muhasebe hileleri yapmıştır. WorldCom, uzun vadeli sözleşmelerden henüz elde edilmemiş gelirleri kaydederek gelirini şişirmiş ve aktifleştirerek giderlerini azaltmıştır. Bu hileler kârların dört yıl içinde 9 milyar \$ şişirilmesi ile neticelenmiştir. Şaşırtıcı bir şekilde dış denetçiler, piyasa analistleri, bankacılar, kamu kuruluşları, yönetim danışmanları ve gazeteciler bu çok temel muhasebe hilelerinden bazılarını fark etmede başarısız olmuşlardır (Mishra ve Drtina, 2004: s. 29).

WorldCom, iki ana konuda muhasebe hilesi yapmıştır. Bunlar hasılatın olduğundan 958 milyon \$ tutarında daha yüksek gösterilmesi ve esas faaliyetlerden giderlerin olduğundan 7 milyar \$ tutarında daha düşük gösterilmesidir (Thibodeau ve Freier, 2007: s. 7).

3.4.3. Adelphia Communications Corporation

Kablolu televizyon hizmeti veren bir şirket olan Adelphia, 1952 yılında John Rigas tarafından kurulmuştur. 1986 yılında halka açılan Adelphia, 2000 yılına kadar ABD'deki en büyük kablolu televizyon ve telekomünikasyon sağlayıcıları arasında yer almıştır (Rezaee ve Riley, 2010: s. 12).

SEC, Adelpia'nın kurucusu ile oğulları ve Şirket yöneticileri hakkında aşağıdaki ihbarları yaparak suç duyurusunda bulunmuŐtur (SEC, 2002).

- Milyarlarca dolarlık borçların, hileli bir Şekilde bilanço dışı iŐtiraklere gizlenerek konsolide finansal tablolara dâhil edilmediği.
- Wall Street'in beklentilerini karşılamak için gerçek dışı esas faaliyetler ve ŐiŐirilmiŐ kr rakamları raporladığı.
- Kamuya bilgi verilmeksizin kurumsal fonların, Şirketin aile fertlerine pay senedi satın alınması amacıyla kullanılması ve New York gibi yerlerde lüks kat mülkiyetlerinin satın alınması da dâhil olmak üzere Şirketin aile fertlerinin çıkarlarına yapılan gizli ve sınır tanımaz işlemler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. KÂR YÖNETİMİ

Bu bölümde öncelikle kâr yönetiminin çeşitli tanımlarına yer verilmiştir. Çok farklı şekillerde tanımlandığını gösterebilmek için kâr yönetimi kavramının literatürde yer almış çeşitli tanımlarına bu bölümde özellikle yer verilmiştir. Atıf yapılan bir kaynakta beyaz, gri ve siyah olmak üzere üç ayrı kâr yönetimi tanımı yapılmıştır. Siyah kâr yönetimi, üçüncü bölümde anlatılan hile ile aynı kapsamda değerlendirilmektedir. Kârların yönetildiğini kanıtlayan istatistiksel bulgular, kâr yönetiminin zararlı ve faydalı yönleri, hile ile kâr yönetimi ayrımı, kâr yönetiminin güdüleyicileri, hedefleri ve yöntemleri ile kâr yönetimi tespitinde bazı yöntem ve yaklaşımlar, bu bölümde yer alan diğer başlıklardır.

4.1. KÂR YÖNETİMİNİN TANIMI VE AÇIKLANMASI

4.1.1. Kâr Yönetiminin Tanımı

Akademisyenler, kâr yönetiminin ne olduğu konusunda bir fikir birliğine sahip değildirler. Kâr yönetiminin tanımı konusunda fikir birliği eksikliği, kâr yönetimini tespit etmeyi veya kâr yönetimi güdüleyicilerine dair kanıt sağlamayı amaçlayan çalışmalarda gözleme dayalı kanıtların farklı anlamlandırılmasına yol açmaktadır (Beneish, 2001: s. 4).

Kâr yönetiminin tam olarak tanımlanmasına olan ihtiyaç, SEC ve muhasebe dünyasının, bazı kâr yönetimi tekniklerinin hileli olmadığını kabul etmesinden kaynaklanmaktadır. Birçok muhasebeci, analist ve sermayedar, doğru işletme uygulamasının, yöneticilerin kârları yönetmesini gerektirdiğine inanmaktadır (Magrath ve Weld, 2002: s. 51).

Birtakım hususi çıkarlar elde etmek niyetiyle, finansal raporlama sürecine yapılan maksatlı müdahaleye kâr yönetimi denilir (Schipper, 1989: s. 92). Kâr manipülasyonu veyahut daha güncel bir terim olarak kâr yönetimi, muhasebe kârını artırmak veya azaltmak yahut düzleştirmek için muhasebe kuralları dâhilinde yapılan herhangi bir yönetim eylemini ifade eder (Chatfield ve Vangermeersch, 1996: s. 397).

Kâr yönetimi, kâr kalitesinde ve dolayısıyla finansal raporlama kalitesinde erozyona ve manipülasyona yol açabilecek sayı oyunudur (Lewitt, 1998). Kâr yönetimi, firma performansında farklı bir izlenim oluşturmak amacıyla muhasebe sonuçlarının etkin manipülasyonudur (Mulford ve Comiskey, 1996: s. 360).

Şirket yöneticilerinin muhasebe politikalarını bir muhasebe setinden seçebilmeleri, onların kendileri için en yararlı olan ve/veya şirketin piyasa değerini azami seviyeye çıkaran politikaları seçebilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu, kâr yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Scott, 1997: s. 295).

Kâr yönetimi, şirketin temel ekonomik performansı hakkında bir kısım paydaşları yanıltmak veya rapor edilen muhasebe rakamlarına bağlı sözleşme sonuçlarını etkilemek amacıyla, yöneticilerin, finansal raporlamada ve faaliyetlerde takdir yetkisini kullanmasıyla ortaya çıkar (Healy ve Wahlen, 1999: s. 368).

İyi kâr yönetimi, makul bütçe hedefleri belirleyen, sonuçları ve piyasa koşullarını izleyen, ortaya çıkan tüm beklenmedik tehditlere ve fırsatlara tepki veren ve taahhütleri güvenilir bir şekilde yerine getiren iyi bir günlük yönetim sürecidir. Kötü kâr yönetimi ise yapay muhasebe kayıtları oluşturarak veya makul seviyenin üzerinde öngörülerde bulunarak gerçek işletme performansını gizlemeye yöneliktir. Kötü kâr yönetimi, çoğu zaman yasa dışıdır ve hile kapsamındadır (Parfet, 2000: s. 485).

Kâr yönetimi, yönetim tarafından belirlenmiş hedefler, analistler tarafından yapılmış tahminler veya muntazam ve daha sürdürülebilir kâr akışıyla uyumlu bir tutar gibi önceden belirlenmiş bir hedefe yönelik olarak, firma kârlarının etkin manipülasyonudur (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 3).

Suistimal edici kâr yönetimi, istenilen hedefe ulaşmak amacıyla, bir şirketin gerçek finansal performansını çarpıtmak için çeşitli hile biçimlerinin kullanılmasını içerir (SEC, 1999: s. 84). Şirket kârlarının muhasebe kurallarındaki esnekliğin içinde kalınarak yönetilmesi kâr yönetimi olarak adlandırılırken esneklik sınırlarının aşılmasıyla yönetilmesi suistimal edici kâr yönetimi olarak adlandırılır (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 59).

Tablo 4’te kâr yönetiminin farklı tanımları beyaz, gri ve siyah olmak üzere tasnif edilerek özetlenmektedir. Beyaz (faydalı) kâr yönetimi, finansal raporların şeffaflığının artırılmasını sağlar. Gri kâr yönetimi, genel kabul görmüş standartlara uyum sınırları içinde raporların manipüle edilmesidir. Siyah (zararlı) kâr yönetiminde, finansal raporlar tamamen yalan beyan ve hile içerir (Ronen ve Yaari, 2008: s. 25).

Tablo 4: Kâr Yönetiminin Farklı Tanımları

Beyaz Kâr Yönetimi	Gri Kâr Yönetimi	Siyah Kâr Yönetimi
Yönetici, gelecekteki nakit akışına ilişkin hususi bilgilere işaret etmek için muhasebe yöntemi seçimindeki esneklikten yararlanmaktadır.	Yönetici, ya fırsatçı (yalnızca yönetimin faydasını en üst düzeye çıkararak) ya da ekonomik olarak etkili olan muhasebe yöntemini seçmektedir.	Yöneticinin, finansal raporların kamuyu aydınlatmasında yalan beyan veya şeffaflığın azaltılması için hile kullanmasıdır.

Kaynak: (Ronen ve Yaari, 2008: s. 25)

4.1.2. Kârların Yönetildiğini Kanıtlayan İstatistiksel Bulgular

Şirket kârlarının yönetildiği, çeşitli istatistiksel çalışmalardan elde edilen bulgularla kanıtlanmıştır. Bu bulgular aşağıda sıralanmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 72).

- Düşük tutarlarda zarar açıklaması çok nadirdir.
- Düşük tutarlarda kâr açıklaması çok yaygındır.
- Kârlardaki düşük tutarlardaki azalışlar çok nadirdir.
- Kârlardaki düşük tutarlardaki yükselişler çok yaygındır.
- Tahminlere ya tam uyum sağlanmakta ya da küçük bir miktar aşılmaktadır.
- Tahminlerin küçük bir farkla kaçırılması çok nadirdir.

4.1.3. Kâr Yönetiminin Zararlı ve Faydalı Yönleri

ABD’de yapılan bir anketin katılımcılarına, kâr yönetiminin zararlı ve faydalı yönleri sorulmuştur. Verilen cevapların 121 tanesi kâr yönetiminin zararlı yönleri ile ilgiliyken 66 tanesi kâr yönetiminin faydalı yönleri ile ilgilidir. Tablo 5’ten görüleceği üzere “finansal performansın tahrif edilmesi” %45’lik oranıyla kâr yönetiminin en zararlı yönüdür. “Pay senedi fiyatlarının düşürülmesi veya şişirilmesi” ise %27’lik oranıyla ikinci sıradadır.

Tablo 5: Kâr Yönetiminin Zararlı Yönleri

Zararlı Yön	Sayısı	Yüzdesi
Finansal performansın tahrif edilmesi	54	%45
Pay senedi fiyatlarının düşürülmesi veya şişirilmesi	33	%27
Firma performansının tahrif edilmesi	8	%7
Diğer yönler	26	%21
Toplam	121	%100

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 151)

Tablo 6’dan görüleceği üzere “kârlardaki dalgalanmaların azalması” %24’lük oranıyla ve “pay senedi fiyatlarına yönelik faydalar” %23’lük oranıyla kâr yönetiminin en faydalı iki yönüdür. “Yöneticilerin hususi bilgilere işaret etmesi” ise %14’lük oranıyla üçüncü sıradadır.

Tablo 6: Kâr Yönetiminin Faydalı Yönleri

Faydalı Yön	Sayısı	Yüzdesi
Kârlardaki dalgalanmaların azalması	16	%24
Pay senedi fiyatlarına yönelik faydalar	15	%23
Yöneticilerin hususi bilgilere işaret etmesi	9	%14
Beklentilere uyum sağlamaya yardımcı olması	6	%9
Beklentilerin makul kılınması	4	%6
Diğer yönler	16	%24
Toplam	66	%100

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 154)

4.1.4. Hile İle Kâr Yönetimi Ayrımı

Firma yönetimlerinin farklı tercihlerinin, hile veya kâr yönetimi olarak nasıl ayırt edileceğine dair bir yaklaşımın gösterildiği Şekil 4’te hileli olanlarla, yöneticilerin muhasebedeki takdir yetkilerini kullanabilecekleri saldırgan ancak kabul edilebilir tercihleri arasında ayırım yapılmaktadır. Buradaki en önemli nokta, hileli muhasebe uygulamaları (aldatma niyetini açıkça gösteren) ile GKGMİ kapsamına giren ve yönetsel niyete bağlı olarak kâr yönetimini içerebilecek takdir ve tahminler arasında açık bir kavramsal ayırım olmasıdır. Bununla birlikte muhasebe takdir yetkisinin meşru bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını ayırt etmek, bazı nesnel niyet kanıtları bulunmadığı için birçok durumda zordur (Dechow ve Skinner, 2000: s. 239).

Şekil 4: Hile İle Kâr Yönetimi Ayrımı

	Muhasebe Tercihleri	Gerçek Nakit Akışı Tercihleri
Muhafazakâr Muhasebe	GKGMİ Sınırlarında	Satışların ertelenmesi. Ar-Ge veya reklam harcamalarının ivmelendirilmesi.
	Karşılıkların veya yedeklerin aşırı saldırgan bir şekilde tanınması. Satın almalarda Ar-Ge’nin aşırı değerlendirilmesi. Aşırı yeniden yapılandırma ve aşırı varlık silme.	
	Doğal Kârlar	
Saldırgan Muhasebe	Faaliyetlerin doğal bir şekilde yürütülmesiyle oluşan kârlar.	Ar-Ge veya reklam harcamalarının ertelenmesi. Satışların ivmelendirilmesi.
	Önemli borç karşılıklarının eksik beyan edilmesi. Karşılıkların veya yedeklerin aşırı saldırgan bir şekilde azaltılması.	
Hileli Muhasebe	GKGMİ İhlali	
	Satışların gerçekleşmeden önce kaydedilmesi. Hayali satış kaydedilmesi. Geçmiş tarihli satış faturası kesilmesi. Hayali stok kaydederek stokların şişirilmesi.	

Kaynak: (Dechow ve Skinner, 2000: s. 239)

4.2. KÂR YÖNETİMİ GÜDÜLEYİCİLERİ, HEDEFLERİ, YÖNTEMLERİ

4.2.1. Kâr Yönetimi GÜdüleyicileri

Kâr yönetimine yol açan unsurlar; zayıf iç kontrol yapıları, deneyimsiz yönetimler, karmaşık işlemler ve güçsüz bir yönetim kurulunun varlığıdır. Kâr yönetimine yol açan unsurlarla, kâr yönetimi güdüleyicilerini birbirine karıştırmamak gerekir. Tablo 7’de kâr yönetimi güdüleyicileri gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 60).

Tablo 7: Kâr Yönetimi GÜdüleyicileri

Durum	Güdü
Kârlar piyasa beklentilerinin altında kalıyor.	Pay senedi fiyatındaki keskin düşüşleri önlemek.
Şirket, paylarını halka arz etmeye hazırlanıyor.	Payların yüksek fiyattan satılabilmesi için mümkün olan en iyi kârlılık görüntüsünü vermek.
Kârların, teşvik primi elde edebilmek için gerekli asgari seviyenin biraz üstünde olması. Veyahut kârların, herhangi bir ek teşvik primi elde edilemeyecek seviyeyi aşmış durumda olması.	Kârların, asgari ve azami sınırlar içinde kalması sağlanarak azami teşvik primi elde edilebilmesi.
Şirket, kâra bağlı sözleşmeleri ihlal etme durumuyla karşı karşıya kalma durumunda.	İhlal edilen sözleşme olması durumunda teminat ve erken ödeme talepleri gibi olası olumsuz etkilerden uzak durabilmek.
Kârların bir şekilde uzun vadeli eğilimin altında veya üstünde kalması.	Kârların normal eğiliminde kalması sağlanarak piyasa tepkisinin önlenebilmesi.
Kârlardaki dalgalanmanın sıra dışı giderlerden kaynaklanması durumu.	Bir cezaya maruz kalmanın engellenebilmesi için kârlardaki dalgalanmanın önlenmesi.
Şirket üst yönetiminde değişiklik olması.	Yönetim değişikliğiyle birlikte yüklü tutarlarda zarar yazmak suretiyle geçmiş yönetimi suçlayıp gelecekteki performansın olumlu görünmesine zemin hazırlamak.
Geçmiş dönemlerden gelen birikmiş büyük zarar tahakkuklarının olması.	Geçmişte aşırı tutarlarda olan zarar tahakkuklarının abartılı kısmının silinerek sonraki dönemlere ait kâr hedeflerinin sağlanabilmesi.

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 61)

4.2.2. Kâr Yönetimi Hedefleri

Kâr yönetiminden beklenen hedefler çok fazla ve çok çeşitli olabilir. Genellikle ulaşılmak istenen hedef, firmanın pay senedi fiyatında yukarı yönlü bir harekettir. Diğer hedefler, kredi notlarını yükseltmek ve borçlanılan tutarlar üzerindeki faiz maliyetlerini azaltmak ve kredi sözleşmelerinden kaynaklanan bağlayıcılıkları azaltmak olabilir. Kâra bağlı teşvik primlerinin artırılması isteği de hedefler arasındadır. Son olarak, yüksek profilli firmalar için hedef, daha fazla mevzuat veya daha yüksek vergilerden kaçınmak da dâhil olmak üzere daha düşük politik maliyetler olabilir. Bu hedefler Tablo 8’de özetlenmiştir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 2).

Tablo 8: Kâr Yönetimi Hedefleri

Pay senedi fiyatı hedefleri	Yüksek pay senedi fiyatları Pay senedi fiyatı dalgalanmalarında azalmalar Yükselen firma değeri Düşük sermaye maliyeti Pay senedi opsiyonlarının artan değeri
Kredi maliyeti hedefleri	Kredi kabiliyetinin gelişmesi Daha yüksek kredi notu Daha az kredi maliyetleri Daha az bağlayıcı kredi sözleşmeleri
Teşvik primi hedefi	Daha fazla kâra bağlı teşvik primleri
Politik maliyet hedefleri	Azalan mevzuat Yüksek vergilerden kaçınma

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 4)

4.2.3. Kâr Yönetimi Yöntemleri

Kârları hem GKGMİ sınırları içinde hem de ötesinde yapay olarak şişirmek için kullanılan yaygın işlemlerden bazıları şunlardır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 286).

- Erken veya hayali gelir tahakkukları.
- Saldırgan gider aktifleştirmeleri.
- Süresi uzatılmış amortisman dönemleri.
- Aşırı değerlenmiş varlıklar.
- Eksik değerlenmiş borçlar.

Kâr yönetiminin hangi finansal işlemler üzerinden hangi yöntemlerle yapıldığına dair sayısız yöntem vardır. ABD’de yapılan bir anketin katılımcılarının verdiği cevaplar tasnif edildiğinde 7 gruba ayrılan 227 adet yöntem ortaya çıkmıştır. Bu yöntemler ana başlıklar itibarıyla Tablo 9’da gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 144).

Tablo 9: Kâr Yönetimi Yöntemleri

Yöntem	Sayısı	Yüzdesi
Esas faaliyetlerden giderlerin zamanlaması	71	%31,3
Gelirin tahakkuku	42	%18,5
Büyük temizlik muhasebesi ve bekletilen yedekler	39	%17,2
Gerçek fiili eylemler	31	%13,6
Stok muhasebesi	19	%8,4
Muhasebe yöntem ve uygulamalarının değiştirilmesi	8	%3,5
Diğer yöntemler	17	%7,5
Toplam	227	%100,0

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 144)

4.3. KÂR YÖNETİMİ TESPİTİNDE BAZI YÖNTEM VE YAKLAŞIMLAR

4.3.1. Kâr Yönetimi Tespitinde Bazı Yöntemler

ABD’de yapılan bir anketin katılımcılarının verdiği cevaplar tasnif edilmiş, kâr yönetimi tespiti yöntemleri sekiz başlık altında toplanmıştır. Bu yöntemler aşağıdaki başlıklarda özetlenmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 149-151).

4.3.1.1. Eğilim Analizi

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden eğilim analizi, %26,3’lük oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış eğilim analizi yöntemleri aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 149).

- Karşılaştırmalı oran analizi yapılması.
- Oran analizi ve eğilim analizi yapılması.
- Dönemler itibarıyla ihtiyatlı ve saldırgan raporlamanın araştırılması.
- Sıra dışı işlemlerin tüm dönemler boyunca gözden geçirilmesi.
- Önceki yıl finansal tablolarıyla yapılan çeyrek dönemlik karşılaştırmalar.
- Yedeklerdeki azalış/artışların diğer eğilimlerle (satışlar vb.) karşılaştırılması.
- Marjlardaki önemli değişikliklerin sebeplerinin gözden geçirilmesi.
- Gelir ve giderlerin geçmişteki eğilimlerinin gözden geçirilmesi.
- Gelir büyümesi ile pay başına düşen kâr büyümesinin karşılaştırılması.
- Yürürlükteki vergi oranlarındaki değişikliklerin sebeplerinin gözden geçirilmesi.
- Kredi politikasındaki değişikliklerin ve zarar yazma işlemlerindeki aşırı dalgalanmaların gözden geçirilmesi.
- Son çeyrek gelir ve giderlerdeki aşırı değişikliklerin incelenmesi.
- Takip eden ayın ilk günlerindeki yüksek sevkiyat vakalarının incelenmesi.

4.3.1.2. Yüksek Olasılıklı Durumlar

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden yüksek olasılıklı durumlar, %14,2'lik oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği ikinci cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış yüksek olasılıklı durumlar aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 149).

- Asgari seviyeye zoraki bir şekilde ulaşılması.
- Olağandışı ve sık tekrarlanmayan işlemlerin incelenmesi.
- Yeterli açıklama yapılmaksızın yapılan muhasebe yöntemi değişikliklerinin gözden geçirilmesi.
- Çeyrek dönem sonlarında yapılan sıra dışı kayıtların gözden geçirilmesi.
- Son çeyrekte yapılan sıra dışı kayıtların gözden geçirilmesi.
- Önemli açıklamaların yıl ve takip eden yıllar itibarıyla son derece dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi.
- Faydalı ömürler, emeklilik planları gibi muhasebe politika ve/veya tahminlerindeki değişikliklerin gözden geçirilmesi.

- Yedeklerin hesaplanmasına ilişkin yönetimden detaylı bilgi talep edilmesi.
- Tahakkuklar ve yedekler gibi takdir gerektiren önemli işlemlere bakılması.
- Alacak, borç ve stokların yaşlandırılmasının gözden geçirilmesi.

4.3.1.3. Dipnot Analizi

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden dipnot analizi, %8,4'lük oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği üçüncü cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış dipnot analizi yöntemleri aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150).

- Dipnotlarda belirtilen muhasebe politikalarının geçmiş yıl ile karşılaştırılması.
- LIFO uygulamalarının tespiti için stok dipnotlarının dikkatlice okunması.
- Emeklilik planlarındaki değişikliklerin dipnotlardan gözden geçirilmesi.
- Faaliyet sonuçlarının zayıf olduğu dönemlerde olağandışı gelirlerin dipnotlardan gözden geçirilmesi.
- Muhasebe ve değerlendirme değişikliklerinin dipnotlardan dikkatlice incelenmesi.

4.3.1.4. Günlük İstatistikler

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden günlük istatistikler, %7,9'luk oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği dördüncü cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış günlük istatistik yöntemleri aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150).

- Alacakların satışlardan daha hızlı artıp artmadığının incelenmesi.
- Alacak hesaplarındaki aşırı yaşlandırılmanın araştırılması.
- Stok devir hızı oranındaki değişikliklerin gözden geçirilmesi.
- Stokta kalma süresinin takibi.

4.3.1.5. Tahminlerle Gerçekleşmelerin Yakınlığı

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden tahminlerle gerçekleşmelerin yakınlığı, %5,8'lik oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği beşinci cevaptır. Anket

katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış tahminlerle gerçekleştirmelerin yakınlığı yöntemleri aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150).

- Analist beklentilerine uyan veya aşan eğilimlerin gözden geçirilmesi.
- Analist beklentilerine yakın raporlanan kâr ve pay başına kârların incelenmesi.
- Beklentilerle kuruşu kuruşuna uyan sonuçların incelenmesi.
- Pay başına düşen kâr eğiliminin incelenmesi. Şirketin pay başına düşen kârı birkaç yıl boyunca artarak seyrediyorsa kâr yönetimi yapılması olasılığı vardır.
- Kârların beklentilerle karşılaştırılmalı olarak gözden geçirilmesi.

4.3.1.6. Nakit Akışları İle Tahakkukların İlişkisi

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden nakit akışları ile tahakkukların ilişkisi, %4,2'lik oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği altıncı cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış nakit akışları ile tahakkukların ilişkisi yöntemleri aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150).

- Net kâr ile EFNA'nın dönemler boyunca karşılaştırılması.
- Vergiden önceki kârlar ile nakit akışlarının karşılaştırılması.

4.3.1.7. Teşvikler ve Yol Açan Durumlar

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden teşvikler ve yol açan durumlar, %3,7'lik oranıyla anket katılımcılarının en fazla verdiği yedinci cevaptır. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış teşvikler ve yol açan durumlar aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150).

- Kâr yönetimi için mevcut olan fırsat ve sebeplerin araştırılması.
- Yönetimin üzerindeki finansal raporlama ve diğer baskıların değerlendirilmesi.
- Şirket ortamına göre kâr yönetimine ihtiyaç olup olmadığının dikkate alınması.
- Tazminat gerektiren bir nedenin olup olmadığının dikkate alınması.

4.3.1.8. Diğer Yöntemler

Kâr yönetimi tespiti yöntemlerinden diğer yöntemler, %29,5'lik oranıyla anket katılımcılarının verdiği diğer tüm cevapların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Anket katılımcılarının verdiği cevaplara göre sıralanmış diğer yöntemler aşağıda gösterilmektedir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 150-151).

- Sorulara açık bir şekilde cevap veren bir yönetimin olmayışı.
- Önemli tutarlardaki tahakkukların ve ertelemelerin analiz edilmesi.
- Kredi koşullarının gözden geçirilmesi.
- Sevkiyat ve satışların müşteri teslim alımlarıyla mutabakatı.
- Kazanç-kayıp denkleştirilmesi.
- Beklentilerde yer almayan sıra dışı işlemlerin incelenmesi.
- Sıra dışı kalemlerin araştırılması.
- Kestirim araştırması.
- Müteakip işlem araştırması.
- Sektör ile karşılaştırma.
- Yaşlandırma programının gözden geçirilmesi.
- Yönetim ve mali müşavire muhasebe uygulamaları ile ilgili soru sorulması.
- Mali işler müdürüne gelir gider kayıtlarının nasıl yapıldığının sorulması.
- Muhasebe politikalarının sektör ile kıyaslanması.

4.3.2. Kâr Yönetimi Tespitinde Bazı Yaklaşımlar

Herhangi bir kâr yönetimi testinin temel unsurlarından biri, firma yönetiminin firma kârları üzerindeki takdir yetkisinin ölçümüdür. Kâr yönetimi tespiti literatürü, birkaç temel yaklaşımın bazı özelliklere göre çeşitlenmesiyle oluşmuştur (McNichols, 2000: s. 316).

4.3.2.1. Toplam Tahakkuk Modelleri

İlk olarak; isteğe bağlı tahakkukları, toplam tahakkuklar ile hipotez edilmiş açıklayıcı unsurlar arasındaki ilişkiye dayalı olarak belirlemeye çalışan geniş bir

literatür vardır. Bu literatür, toplam tahakkukları ve toplam tahakkuklardaki değişimi firma yönetiminin kârlar üzerindeki takdir yetkisinin ölçüsü olarak kullanan (Healy, 1985) ve (DeAngelo, 1986) ile başlamıştır. (Jones, 1991), tahakkukları etkileyen isteğe bağlı olmayan unsurları kontrol etmek için toplam tahakkuklar ile hasılat ve maddi duran varlıklardaki değişim arasında doğrusal bir ilişki belirleyen bir regresyon yaklaşımı getirmiştir. Bu yaklaşımlar, toplam tahakkuk modelleri olarak adlandırılır (McNichols, 2000: s. 316).

4.3.2.2. Münferit Tahakkuk Modelleri

Literatürdeki ikinci yaklaşım, (McNichols ve Wilson, 1988), (Moyer, 1990), (Petroni, 1992), (Beaver ve McNichols, 1998), (Penalva, 1998), (Nelson, 2000) ve (Petroni vd., 2000)'de olduğu gibi belirli bir tahakkuku modellemektir. Bunlar münferit tahakkukun oldukça büyük olduğu ve esaslı muhakeme gerektirmekte olan genellikle sektöre odaklanan çalışmalardır. Toplam tahakkuk modellerinde olduğu gibi isteğe bağlı ve isteğe bağlı olmayan bileşenleri tanımlamak için her bir tahakkukun davranışı modellenir (McNichols, 2000: s. 316).

4.3.2.3. Sıklık Dağılımları

Literatürdeki üçüncü yaklaşım, (Burgstahler ve Dichev, 1997) ve (DeGeorge vd., 1999) tarafından geliştirilen, kârları etkileyen davranışları belirlemek için kârların istatistiksel özelliklerini incelemektir. Bu çalışmalar, sıfır veya önceki çeyrek kârlar gibi belirli bir ölçütün etrafındaki kârların davranışına odaklanarak, ölçütün üstünde ve altında olan tutarların görülme sıklığının sorunsuz bir şekilde dağıtılıp dağıtılmadığını veya takdir yetkisinin kullanılmasından kaynaklanan kesiklilikleri yansıtıp yansıtmadığını test eder (McNichols, 2000: s. 316).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. KÂR KALİTESİ

Bu bölümde öncelikle kâr kalitesinin çeşitli tanımlarına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde anlatılan kâr yönetiminin tanımında olduğu gibi kâr kalitesinin tanımında da literatürde kesin bir mutabakata varılamamıştır. Kâr kalitesini belirleyici unsurlar, kâr kalitesinin temel ölçütleri, kâr yönetimi ile kâr kalitesi ilişkisi ve kâr kalitesinin asli unsuru olan nakit akışları ile nakit akış tablosu bu bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölümün en çok dikkat çeken kısmı, bir kâr kalitesi göstergesi olan Artakalan Nakit Marjı'nın (ANM) anlatıldığı son kısımdır. Firma kârları, nakit akışları ile ne kadar iyi desteklenirse o kadar kalitelidir. ANM kullanılarak kâr kalitesi ölçümünün nasıl yapıldığını gösterebilmek ve sonuçlarının nasıl yorumlanması gerektiğini açıklayabilmek için bu bölümün son kısmında Azalan ANM Örneği (Xerox Vakası), Artan ANM Örneği (Toys "R" Us Vakası) ve Durağan ANM Örneği (Anheuser-Busch Vakası) olmak üzere üç farklı uygulamaya yer verilmiştir.

5.1. KÂR KALİTESİNİN TANIMI VE AÇIKLANMASI

5.1.1. Kâr Kalitesinin Tanımı

Yaygın olarak kullanılsa da kâr kalitesi ifadesi üzerinde mutabakata varılmış ne bir anlam ne de kâr kalitesini ölçmek için genel kabul görmüş bir yaklaşım vardır (Schipper ve Vincent, 2003: s. 98). FASB'ın kavramsal çerçevesi kâr kalitesinin; süreklilik, öngörülebilirlik ve değişkenlik kavramlarının hep birlikte değerlendirilmesiyle belirlenebileceğini ortaya koymaktadır (Schipper ve Vincent, 2003: s. 108).

Muhasebe literatüründe kâr kalitesi ile ilgili çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bazıları, zaman serisine dayalı bir özellik olan sürekliliği olan kârları, yüksek kaliteli kâr olarak tanımlar. Bazıları, esas faaliyetlerin ve olayların ekonomik etkilerini doğru

bir şekilde temsil ediyorsa kârları yüksek kaliteli olarak tanımlar. Bazıları kâr kalitesini, tahakkuklar ve nakit akışları arasındaki ilişki bakımından tanımlar (McNichols, 2002: s. 62).

Kalitesi yüksek olan kârlar, gelecekteki EFNA'yla yüksek oranda ilişkili olan kârlardır (Mikhail vd., 2003: s. 122; Cohen, 2003: s. 2). Kâr kalitesi, kârların nakit akışlarıyla ne kadar iyi desteklendiğine bağlı olarak değişir (Dechow ve Schrand, 2004: s. 123). Kâr kalitesi bir anlamda, rapor edilen kârların firmanın gelecekteki kârlarını tahmin etme yeteneğidir (Spiceland vd., 2018: s. 169).

Kâr kalitesi, firma kârlarının, nakit akışı ile desteklenen sürdürülebilir kaynaklardan ne ölçüde elde edildiğinin bir değerlendirmesidir. Kâr kalitesinin iki boyutu vardır. Bunlar süreklilik ve nakit akışı boyutlarıdır. Kâr kalitesinin süreklilik boyutu incelenirken raporlanan kârların arızı kalemlerce şişirilip şişirilmediği tespit edilir. Örneğin varlık satışından elde edilen arızı gelir ile artan kârlar, süreklilik boyutunda kâr kalitesini zayıflatacaktır. Kâr kalitesinin nakit akışı boyutu incelenirken raporların kârların nakit akışı tarafından desteklenip desteklenmediği tespit edilmeye çalışılır. Örneğin müşterilerine uzun vadeli ödeme koşulları sağlayan veya gelecekteki satışların artması beklentisiyle stok biriktiren bir firmada nakit akışı, kârların gerisinde kalacaktır. Bu tür gecikmeli nakit akışları, nakit akışı boyutunda kâr kalitesini zayıflatacaktır (Mulford vd., 2012: s. 3; Mulford ve Tucker, 2013: s. 3; Mulford ve Misra, 2016: s. 3; Mulford ve Jacobson, 2017: s. 3; Mulford ve Mathis, 2018: s. 3).

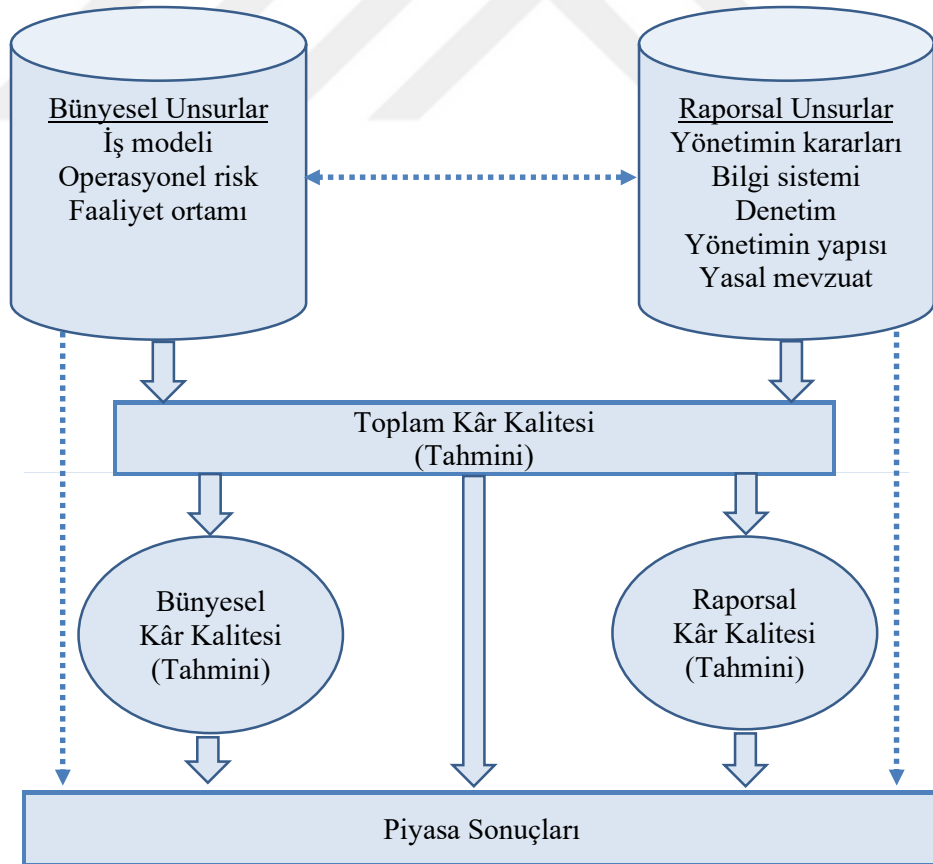
5.1.2. Kâr Kalitesini Belirleyici Unsurlar

Kâr kalitesini belirleyici unsurlar; bireysel unsurlar, işlemsel unsurlar ve çevresel unsurlar olmak üzere üç başlık altında tasnif edilebilir. Finansal tabloların ve bildirimlerin hazırlanmasında esas sorumluluk firma yöneticilerine aittir. Bu nedenle finansal raporlamanın kalitesi, firma yöneticilerinin bireysel özelliklerine ve iş yapma farklılıklarına göre değişmektedir. Dolayısıyla firma yöneticilerinin uzmanlığı, tarzı, risk tercihi ve güdülenmesi, kâr kalitesini belirleyici unsurlar arasındadır. İşlemsel unsurlar, yüksek kaliteli finansal raporlar oluşturmayı zorlaştıran temel finansal işlemlerin özelliklerini kapsar. Karmaşık işlemlerin doğru ve eksiksiz bir şekilde

raporlanmasının daha zor olduğu göz önüne alındığında işlem karmaşıklığı ile raporlama kalitesi arasında negatif bir ilişkinin olduğunu belgeleyen çalışmaların olması şaşırtıcı değildir. İşlem karmaşıklığının bir diğer yönü, finansal raporların oluşturulmasında yer alan öznellik ve takdir derecesidir. Çevresel unsurlar, bireysel ve işlemsel unsurlardan farklı olarak, belirli bir kişi ve finansal raporla ilgili olmayan unsurlardır. Yönetim ve denetim kurulu, yasal düzen, iç kontroller, bağımsız denetim kalitesi, ilgililerin bilgi ihtiyacı, muhasebe standartları, iç denetim ve yatırımcıların düzeyi gibi bir dizi çevresel unsurlar finansal raporların kalitesini etkilemektedir (Gaynor vd., 2016: s. 16-19).

Şekil 5'te gösterildiği üzere, kâr kalitesini belirleyici unsurların tasnif edildiği bir başka çalışmada, bünyesel unsurlar ve raporsal unsurlar olmak üzere iki başlık altında tasnif yapılmıştır.

Şekil 5: Kâr Kalitesini Belirleyici Unsurlar

Kaynak: (Francis vd., 2008: s. 18)

5.1.3. Kâr Kalitesinin Temel Ölçütleri

Kâr kalitesi araştırmalarında yaygın olarak kullanılan yedi adet temel kâr kalitesi ölçütü bulunmaktadır. Muhasebe esaslı ölçütler ve piyasa esaslı ölçütler olmak üzere iki başlıkta tasnif edilen yedi adet temel kâr kalitesi ölçütü Tablo 10’da gösterilmektedir.

Tablo 10: Kâr Kalitesinin Temel Ölçütleri

Muhasebe Esaslı Ölçütler	Piyasa Esaslı Ölçütler
<u>Tahakkuk Kalitesi</u> Nakit akışlarıyla daha iyi uyum gösteren kârların, daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.	<u>Piyasa Değerine Uyum</u> Pay senedi getirileri ile uyumlu muhasebe kârlarının daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.
<u>Süreklilik</u> Sürdürülebilir kârların, daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.	<u>Vaktindelik</u> Tüm iyi ve kötü haberlerin yansıdığı pay senedi fiyatlarına vaktinde uyum sağlayan muhasebe kârlarının daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.
<u>Öngörülebilirlik</u> Kendini tekrarlamak eğiliminde olan kârların daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.	<u>Muhafazakârlık</u> Pay senedi sahiplerine yapılacak aşırı ödemeleri kısıtladığından muhafazakâr kârların daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.
<u>Düzensizlik</u> Geçici dalgalanmaları düzeltmek ve daha temsil edici kâr raporlamak için yöneticiler, gelecekteki kârlara dair hususi bilgilerini kullanacaklarından düzgün kârların daha kaliteli olduğu düşüncesine dayanmaktadır.	

Kaynak: (Francis vd., 2004: s. 972; Francis vd., 2008: s. 38-49)

5.1.4. Kâr Yönetimi İle Kâr Kalitesi İlişkisi

Kâr yönetimi, kâr kalitesinde ve dolayısıyla finansal raporlama kalitesinde erozyona ve manipölasyona yol açabilecek sayı oyunudur (Lewitt, 1998). Yöneticiler; sermaye piyasası güdüleri, tazminat, teşvik primi, borçlanma veya borç verme sözleşmeleri ile ilgili olanlar da dâhil olmak üzere çeşitli sebeplerle kârları yönetme eğiliminde olabilirler ki bunlar düşük kaliteli kârlarla sonuçlanır (Menicucci, 2020: s. 75).

Kâr kalitesini olumsuz yönde etkileyen oldukça yaygın bir uygulama olan kâr yönetimi, bir veya daha fazla muhasebe yöntemini kullanarak firma kârlarını yapay olarak artırmak veya azaltmaktır (Spiceland vd., 2018: s. 1104).

Kâr yönetimi ile kâr kalitesi arasında pek çok müşterek nokta vardır. Birçok kişi, haddinden fazla yönetilen kârların düşük kaliteye sahip olduğu konusunda hemfikirdir. Ancak kârların yönetilmemesi, yüksek kaliteli kârları garanti etmeyecektir, çünkü kârların kalitesini etkileyen diğer unsurlar da vardır. Örneğin, yetersiz bir standart setini titizlikle takip eden muhasebeciler düşük kaliteli finansal raporlar oluşturacaktır (Lo, 2008: s. 351).

5.2. KÂR KALİTESİNİN ASLİ UNSURU: NAKİT AKIŞLARI

5.2.1. Nakit Akış Bilgilerinin Sağladığı Faydalar

İşletmenin nakit akışları hakkındaki bilgiler, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin nakit ve nakit benzerlerini yaratma kabiliyetini ve bu nakit akışlarını kullanma ihtiyaçlarını değerlendirmesi için bir esas teşkil etmesi açısından faydalıdır. Finansal tablo kullanıcılarının aldığı ekonomik kararlar, işletmenin nakit ve nakit benzerlerini yaratma kabiliyetinin ve bunların yaratılma zamanının ve kesinliğinin değerlendirilmesini gerektirir (IASB, 2018: IAS 7, Amaç).

Nakit akış bilgisi, işletmenin nakit ve nakit benzeri yaratma kabiliyetinin değerlendirilmesinde fayda sağlar ve kullanıcıların, farklı işletmelerin gelecekteki nakit akışlarının bugünkü değerini değerlendirmesi ve karşılaştırması için modeller geliştirmesine imkân tanır. Nakit akış bilgisi ayrıca aynı işlem ve olaylara farklı muhasebe yöntemlerinin uygulanmasından kaynaklanan etkileri ortadan kaldırdığı için farklı işletmelerin faaliyet sonuçlarına ilişkin raporlamalarının karşılaştırılabilirliğini artırır (IASB, 2018: IAS 7, md. 4).

Tarihi nakit akış bilgileri, genellikle, gelecekteki nakit akışlarının tutarına, zamanlamasına ve kesinliğine ilişkin bir gösterge olarak kullanılır. Bu bilgiler ayrıca, gelecekteki nakit akışlarına ilişkin geçmişte yapılan değerlendirmelerin doğruluğunun

kontrol edilmesinde ve kârlılık ile net nakit akışı arasındaki ilişkinin ve fiyat değişimlerinin etkisinin incelenmesinde fayda sağlar (IASB, 2018: IAS 7, md. 5).

5.2.2. Tahakkuk Bilgileriyle Nakit Akış Bilgilerinin Karşılaştırılması

Firma yöneticilerinin, tahakkukların muhasebeleştirilmesi konusunda çoğu zaman takdir yetkisi vardır. Bu takdir yetkisi, firma yöneticilerince iki yönde kullanılabilir. Takdir yetkisi, firmanın performansı ile ilgili hususi bilgilere işaret etmek için de kullanılabilir, fırsatçılık yaparak kârları manipüle etmek için de kullanılabilir (Dechow, 1992: s. 3).

Nakit akışı raporlamasının güçlü savunucuları, tahakkuk sisteminin doğasında var olan esnekliğin, firma yönetimine muhasebe hesaplarının makyajlanması imkânını sağladığını belirtmişlerdir. Yöneticilere prim ödemesinin söz konusu olması, kredi sözleşmelerinin ihlale yakın olması ve firmanın endişe verici finansal durumu, firma yönetimini, muhasebe hesaplarını makyajlamaya zorlar. Tahakkukları, ertelemeleri ve tahsisleri manipüle etme fırsatı, muhasebe hesaplarının makyajlanmasında birincil mekanizmalar olmuştur (Sharma ve Iselin, 2003: s. 125).

Buna mukabil nakit akışları; tahakkuklardan, ertelemelerden ve tahsislerden bir dereceye kadar etkilenmediği için söz konusu manipülasyon kaynaklarından uzaktır. Nakit akışları, tahakkuk sistemine özgü şüpheli muhasebe tahsislerinden uzak olduğundan tahakkuklardan daha güvenilir, nesnel ve karşılaştırılabilir bilgi üretir (Sharma ve Iselin, 2003: s. 126).

Finansal tablo okuyucuları, bilançoda rapor edilen nakit bakiyesini ve nakit akış tablosunda rapor edilen toplam nakit değişimini, genellikle güvenilir tutarlar olarak kabul ederler. Nakit bakiyesi, denetçiler tarafından banka mutabakatı yoluyla çok kolay bir şekilde doğrulanabildiği için şirket yöneticilerinin nakit akışlarını kasten yanlış bildirmesi nadiren görülür. Burada hatırlatmak gerekir ki İtalyan gıda ürünleri devi Parmalat şirketi vakasında denetçilere bankadan gönderilen olumlu mutabakat cevabının, banka memuru olmayan başka biri tarafından nasıl gönderilebildiği konusu

hâlen gizemini korumaktadır. Bu tamamen istisnai ve nadiren meydana gelen bir olaydır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 1-2).

Bununla birlikte firma yönetimlerinin arzu etmesi halinde nakit akışlarını manipüle edebilecekleri de bir gerçektir. Ancak bunu yapma fırsatları, tahakkuk raporlaması kapsamında mevcut olanlardan çok daha azdır. Nakit akışları, firma yönetimleri tarafından kasıtlı olarak manipüle edilebilir. Bir dönemden diğerine nakit akışlarının zamanlamasını değiştirmek için yapılan varlık satışları bu duruma bir örnektir (Sharma ve Iselin, 2003: s. 126).

“Hileli muhasebe” terimi ile birlikte ilelebet anılacak Enron (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 294), yedi adet sabit kıymetini, 1999 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinin sonlarında LJM1 ve LJM2 adlı ÖAİ'lere satmıştır. Ancak Enron, finansal raporlama döneminin kapanmasından sonraki birkaç ay içinde sattığı bu yedi adet sabit kıymetin beş tanesini geri satın almıştır (Powers vd., 2002: s. 12).

Doğru olmayan bir şekilde tasnif yöntemiyle de nakit akışları manipüle edilebilir. Örneğin FFNA, EFNA olarak, doğru olmayan bir şekilde tasnif edilebilir (Sharma ve Iselin, 2003: s. 126).

Uygulayıcıların ve akademisyenlerin büyük çoğunluğu, nakit akışlarının, kârlardan daha güvenilir olduğu konusunda hemfikirdirler. Tahakkuk içeren kârların aksine, nakit akışları, takdir edilmiş değer değildir. Bir şirketin nakit akışlarını manipüle edebilmesi için ciddi maliyetlere katlanması gerekir. Hiç kuşku yok ki İtalyan gıda ürünleri devi Parmalat şirketinin nakit bakiyesini manipüle etmesi bu kuralın bir istisnasını oluşturmaktadır. Şirketler nakit akışlarının, nakit akış tablosunda esas, yatırım ve finansman faaliyetleri olarak tasnifini “yönetebilirler”. WorldCom şirketinin, maliyetlerini duran varlık olarak aktifleştirerek, negatif nakit akışlarını, nakit akış tablosunun EFNA bölümünden, YFNA bölümüne taşıması bu duruma bir örnektir. Şirketler, nakit akışlarına tesir edebilmek için fiili faaliyetleri de “yönetebilirler”. Sunbeam şirketinin, normalde gelecek yıl satmayı planladığı mangal ızgaralarını aralık ayında teslim almaları için toptancıları “teşvik etmesi” bu duruma bir örnektir. Bununla birlikte kârların belirlenmesinin takdir gerektirmesi ve şirketlerin

kârları “yönetmeleri” için var olan fırsatlar da göz önüne alındığında nakit akışlarının nispeten güvenilir olduğu düşünülebilir (Dechow ve Schrand, 2004: s. 11).

Analistler, nakit akışlarını, muhasebe türevi verilere nazaran genelde daha güvenilir görürler. Çünkü muhasebe modeli ve ona eşlik eden rasyolar, gelir ve giderlerin zaman dilimleri arasında kaydırılma olasılığı nedeniyle hedef durumundadır. Buna mukabil kanıtlanabilir oldukları için nakit akışlarının ölçümü, yorum ve görüşlere açık değildir. Bir firmanın sağlamlığını incelerken nakit akışlarına bakan bir analist, yatırım veya finansman faaliyetlerinden değil, esas faaliyetlerden nakit akışlarına öncelik verir (Mishra ve Drtina, 2004: s. 30-31).

Araştırmalar, piyasanın, net kâr gibi geleneksel muhasebe ölçü birimlerinden uzaklaşarak, nakit akışı ölçü birimlerine yöneldiğini göstermektedir. Nakit akışı ölçü birimlerinin, başarısızlığa yaklaşan firmalara yönelik kullanımı özellikle önemlidir, çünkü yöneticiler iflastan kaçınmak için varlıkları hızla nakde dönüştürme eğilimindedirler (Mishra ve Drtina, 2004: s. 31).

Sonuç olarak; finansal analistler, finansal güvence yöneticileri ve bankacılar, kurumsal performansın ve ödeme gücünün bir ölçüsü olarak nakit akış bilgilerinin, tahakkuk bilgilerinden daha güvenilir, yararlı ve anlamlı olduğuna inanmaktadırlar (Sharma ve Iselin, 2003: s. 126).

5.3. NAKİT AKIŞ TABLOSU

5.3.1. Nakit Akış Tablosunun Tanımı, Amaç ve Faydaları

NAT, bir işletmede belli bir dönemde oluşan nakit akışını (nakit giriş ve çıkışlarını) açıklayan tablodur (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989). NAT, borç verenler, yatırımcılar ve diğer finansal tablo kullanıcıları için önemli bir analiz aracıdır. NAT, işletme hakkında aşağıdaki bilgilerin edinilmesine yardımcı olur (Fraser ve Ormiston, 2012: s. 181).

- Gelecekte nakit akışı üretme kabiliyeti.
- Nakit ile ilgili yükümlülükleri yerine getirme kapasitesi.

- Gelecekte dışarıdan finansman ihtiyacı.
- Yatırım faaliyetlerini verimli bir şekilde yönetebilme başarısı.
- Finans ve yatırım fırsatlarının uygulanmasında etkinlik.

NAT, nakit ve nakit benzeri varlıkların oluşumunu ve neden dönem kârı kadar para bulunmadığını da açıklamaktadır. İşletme ilgililerinden muhasebe bilgisi az olanlar, çoğu kez işletmenin o dönemi kârlı kapatmasına rağmen nakit değerlerin az olmasını ve temettü ödemesinde darlığa düşülmesinin nedenlerini anlayamamaktadır. NAT, nakit giriş ve çıkışlarını göstermekle, finansal tablo kullanıcılarını nakit akışı hakkında aydınlatmakta ve nakit ve nakit benzeri varlıkların kalanındaki değişimin dönem kârı tutarından neden farklı olduğu konusunda açıklayıcı bilgiler vermektedir (Akdoğan ve Tenker, 2010: s. 359).

Dönemin faaliyet sonucu ile nakit ve nakit benzeri varlıklarda oluşan artış ve azalışın birbirine eşit olmamasının nedeni gelir tablosunun düzenlenmesine yön veren esaslar ile NAT'ın düzenlenmesine yön veren esasların birbirinden farklı olmasıdır. Gelir tablosu, bir dönem içinde elde edilen gelirlerle yapılan giderleri para hareketine neden olsun veya olmasın dikkate almaktadır. Yani dönemin gelir ve gider unsurları hem tahakkuk hem de nakit esasına göre dikkate alınmaktadır. Halbuki NAT'ın düzenlenmesinde yalnızca nakit esas geçerlidir (Akdoğan ve Tenker, 2010: s. 360).

Gelir tablosuna benzer şekilde bir değişim tablosu olan NAT, dönem boyunca nakdi etkileyen işlemleri özetler (Spiceland vd., 2018: s. 185). Gerçekten de işletmenin dönem başı bilançosundaki nakit mevcudu ile dönem sonu bilançosundaki nakit mevcudu arasındaki fark olan nakit değişimi, NAT'ın son satırında "net nakit akışı" olarak yer alır (Sarioğlu, 2010: s. 38).

NAT'ın sonundaki net nakit akışı rakamı hiçbir bilgi değerine sahip değildir. Dönem sonu geldiğinde eldeki nakit ve nakit benzerlerinin, dönem başındaki nakit ve nakit benzerleri mevcudundan fazla olması, bir başka deyişle pozitif bir net nakit akışı başarılı bir nakit yönetimine işaret etmeyebilir. Bir başka deyişle dönem sonundaki nakit mevcudu tesadüfi bir değerdir. Örneğin dönem sonuna doğru eldeki birikmiş nakit ile bir makine yatırımı yapan işletmenin, bu ödemediği sonra dönem sonu

itibarıyla nakit mevcudu, dönem başındaki nakit mevcudunun altına düşebilir. Bu durumda bu işletme için hazırlanacak bir NAT’da net nakit akışı “negatif” olacaktır. İşletme böyle bir harcama ile yatırım faaliyetleri kapsamında değerlendirilecek bir nakit çıkışı gerçekleştirmiştir. Bu yatırım için gerekli nakit birikimi, dönem içinde sadece esas faaliyetlerden yaratılan nakit girişleri ile sağlanmış olabilir. Görüldüğü gibi işletmenin net nakit akışının negatif olmasının hiçbir önemi yoktur. Tekrar belirtmek gerekirse NAT’ın en sonunda hesaplanan toplam net nakit akışının hiçbir bilgi değeri yoktur. NAT’ın, bilgi değeri katan özelliği, nakit akışlarının hangi tür faaliyetlerden gerçekleştiğini açıklamasıdır (Sarıoğlu, 2010: s. 43-44).

Raporladığı esas faaliyetler açısından değerlendirildiğinde gelir tablosu ile benzeştiği görülse de NAT’ın kapsamı bu faaliyetlerin tümünü değil, sadece nakit yaratmış olan kısmını kapsamaktadır. Buna göre EFNA, sadece cari dönemin gelir ve giderleri sonucu oluşan nakit hareketlerini değil, geçmiş dönemde gerçekleşmiş veya gelecek dönemlerde gerçekleşecek gelir ve giderlerle ilgili cari dönemde meydana gelen nakit akışlarını da kapsamaktadır (Sarıoğlu, 2010: s. 39).

Sadece EFNA incelendiğinde gelir tablosunda raporlanan kârın ne ölçüde nakite dönüştürülebildiği anlaşılabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, sadece cari dönemin değil, geçmiş (ve hatta gelecek) dönemlerin gelir ve giderleri olarak değerlendirilen (veya değerlendirilecek) finansal olaylarla ilgili, cari dönemde oluşan nakit hareketlerinin NAT’da raporlanmasıdır (Sarıoğlu, 2010: s. 39).

5.3.2. Nakit Akış Tablosunun Faaliyet Bazında Tasnifi

SPK’nin ilgili tebliğinde (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989) yayımlanan NAT’ın biçimsel yapısı, MB tarafından da ilgili tebliğde (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992) benimsenerek, THP’ye göre Nakit Akış Tablosu olarak kabul edilmiştir. Ancak bu biçimsel yapıdaki NAT, faaliyetlere göre değil, dönem içi nakit girişleri ve dönem içi nakit çıkışları olarak iki ana bölümden oluşmaktadır. Dolayısıyla eski NAT biçiminde faaliyet bazında nakit akışlarını görmek mümkün değildir.

Yeni biçimdeki NAT, eski biçimdeki NAT'a göre daha ayrıntılı bilgiler vermesi ve nakit akışlarını; esas faaliyetler, yatırım faaliyetleri ve finansman faaliyetleri olarak raporlaması açısından daha açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır (Akdoğan, 2005: s. 80).

İşletme çalışmalarıyla ilgili nakit hareketlerini, olağan çalışmaların ve olağan olmayan çalışmaların sebep olduğu nakit giriş ve çıkışları biçiminde ele almak zorunluluğu vardır. Olağan çalışmalar, satın alma, üretim, depolama, satış gibi ana iş konusunu oluşturan ve devamlı olarak yapılan, işletme sermayesi yönetimiyle ilgili işlerdir. Bunlar bilançoda daha çok dönen varlıklar ve kısa vadeli borçlar, gelir tablosunda ise satışlar ve satışların maliyeti ile ilgilidir. Olağan olmayan çalışmalar ise makine vb. duran varlıkların satın alınması, satılması, uzun vadeli borç alınması ve ödenmesi, sermaye artırımı, kâr payı ödenmesi gibi işlerle, ana iş konusu dışında kalan alım, satım işleridir. Bunlar bilançoda daha çok duran varlıklarla uzun vadeli borçlar ve özsermaye, gelir tablosunda ise öteki gelir ve giderlerle ilgilidir (Güvemli, 1977: s. 10).

GKGMİ, iki hesap dönemi arasındaki nakit değişiminin üç geniş kategoride tasnif edilmesini gerektirmektedir. Bunlar esas faaliyetler, yatırım faaliyetleri ve finansman faaliyetleridir. Bu üç kategori, birbirinden çok farklı üç nakit kaynağını ve kullanımını temsil eder (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 5). IAS 7 gereğince düzenlenmesi gereken nakit akış tablolarında döneme ilişkin nakit akışları; esas, yatırım ve finansman faaliyetleri şeklinde sınıflandırılarak raporlanır (IASB, 2018: IAS 7, md. 10).

İşletme; esas, yatırım ve finansman faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışlarını ticari faaliyetlerine en uygun şekilde sunar. Nakit akışlarının faaliyetlere göre sınıflandırılması, finansal tablo kullanıcılarının; bu faaliyetlerin işletmenin finansal durumu ile nakit ve nakit benzeri tutarları üzerindeki etkisini değerlendirmesine imkân tanıyan bilgiler sağlar. Bu bilgiler, söz konusu faaliyetler arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi için de kullanılabilir (IASB, 2018: IAS 7, md. 11).

5.3.2.1. Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları

Esas faaliyetler, dönem kâr veya zararının belirlenmesine etki eden faaliyetlerdir (Örten vd., 2007: s. 66). Esas faaliyetler, işletmenin gelir ve giderlerinin oluşmasına neden olan kâr amaçlı faaliyetleri için kullanılan bir ifadedir (Sarioğlu, 2010: s. 35). Esas faaliyetler, işletmenin hasılat yaratan ana faaliyetleri ile yatırım ve finansman faaliyeti niteliğinde olmayan diğer faaliyetleridir (IASB, 2018: IAS 7, md. 6). EFNA, genel olarak net kârın belirlenmesine etki eden işlemlerin nakit etkisini verir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 6).

Bir firma yüksek tutarda kâr elde ettiği halde temettü ödemelerini yapamaz, yeni sabit kıymet satın alamaz, borçlarını ödeyemez ve hatta iflas edecek duruma gelebilir. Bir firmanın varlığını devam ettirebilmesi, o firmanın esas faaliyetlerinden nakit akışı üretebilme başarısına bağlıdır. Geçici nakit sıkışıklığı, sabit kıymet satmak (yatırım faaliyeti) veya borçlanmak (finansman faaliyeti) gibi diğer yollarla geçiştirilebilir ancak firmalar nihayetinde EFNA üretmek zorundadır (Fraser ve Ormiston, 2012: s. 182).

EFNA, gelir tablosunda raporlanan faaliyetlerle ilgili bir dönem içinde ortaya çıkan nakit hareketlerini raporlar. Bu tutara sadece bu dönemin gelir ve giderleri sonucunda ortaya çıkan nakit hareketleri değil, önceki dönemlerde gerçekleşen gelir ve giderlerle ilgili cari dönemde tahsil edilen veya ödenen nakit tutarı da dâhildir. Ayrıca cari dönemde tahsil edilmesine veya ödenmesine rağmen cari dönemde gelir veya gider olarak tahakkuk etmediğinden dönemin gelir tablosunda raporlanmayan tutarlar da esas faaliyetler ile ilgili olmalarından ötürü bu bölümde raporlanır (Sarioğlu, 2010: s. 49).

EFNA, işletme açısından uzun vadede fonların ana kaynağını temsil ettiğinden NAT'ın en önemli bileşenini oluşturmaktadır. Bu nakit akışları işletmenin ürün ve hizmet satışlarından elde edilen ve bunların elde edilebilmesi için katlanılan ve ayrıca günlük faaliyetlerin sürdürülebilmesi için gerekli olan hammadde, işçilik, ücret gibi harcamalardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle NAT'da esas faaliyetlerden elde edilen nakit tutarlarının yatırım ve finansman faaliyetlerinden elde edilen nakit akışlarına

göre çok daha ağırlıkta olması arzulanır. Çünkü diğer nakit kaynakları esas faaliyetleri tamamlayıcı niteliktedir (Başar, 2010: s. 74-75).

Esas faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışlarının tutarı, dış finansman kaynaklarına başvurmadan, işletmenin esas faaliyetlerinin; kredilerin geri ödenmesi, çalışma kapasitesinin devam ettirilmesi, temettülerin ödenmesi ve yeni yatırımların yapılması için ne ölçüde yeterli nakit akışı yarattığının temel bir göstergesidir. Esas faaliyetlerden kaynaklanan tarihi nakit akışlarının belirli bileşenleriyle ilgili bilgiler, diğer bilgilerle birlikte esas faaliyetlere ilişkin gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesinde fayda sağlar (IASB, 2018: IAS 7, md. 13).

EFNA, öncelikli olarak işletmenin hasılat yaratan ana faaliyetlerinden elde edilir. Dolayısıyla bu nakit akışları genellikle, kâr veya zararın belirlenmesine dâhil edilen işlem ve diğer olaylar sonucunda ortaya çıkar. EFNA'ya örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, md. 14).

- Mal satışından ve hizmet sunumundan elde edilen nakit tahsilatlar,
- Fikri mülkiyet lisansı, ücret, komisyon ve diğer hasılat türlerinden elde edilen nakit tahsilatlar,
- Mal ve hizmetler için tedarikçilere yapılan nakit ödemeler,
- Çalışanlara ve çalışanlar adına yapılan nakit ödemeler,
- Sigorta şirketinin; primler ve tazminatlar, yıllık ödemeler (iratlar) ve poliçeyle ilgili diğer faydalara ilişkin nakit tahsilatları ve nakit ödemeleri,
- Özel olarak finansman veya yatırım faaliyetleriyle ilişkilendirilemediği sürece, gelir vergilerine ilişkin nakit ödemeler veya iadeler,
- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulan sözleşmelerden kaynaklanan nakit tahsilatlar ve ödemeler.

5.3.2.2. Yatırım Faaliyetlerinden Nakit Akışları

İşletmenin tüm kısa ve uzun vadeli finansal varlık yatırımları ile maddi duran varlık ve maddi olmayan duran varlık yatırımlarından kaynaklanan nakit akışları, yatırım faaliyetleri için yapılmış sayılmaktadır (Sarıoğlu, 2010: s. 114). Yatırım faaliyetleri, nakit ve nakit benzerleri dışındaki varlıklara yapılan yatırımları kapsar

(Örten vd., 2007: s. 64-66). Yatırım faaliyetleri, uzun vadeli varlıklar ile nakit benzeri olarak nitelendirilmeyen diğer yatırımların edinilmesi ve elden çıkarılması faaliyetleridir (IASB, 2018: IAS 7, md. 6). Yatırım faaliyetlerinden sağlanan nakit akışlarının belirlenmesinde gelir tablosu kalemlerinden yararlanılmaz. Bunun yerine bilançoda ilgili varlık kalemlerindeki değişimlerden dikkate alınmaktadır (Sarıoğlu, 2010: s. 115).

Yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışları, gelecekte gelir ve nakit akışı yaratması öngörülen kaynaklar için ne ölçüde harcama yapıldığını gösterdiğinden bu nakit akışlarının ayrı olarak açıklanması önemlidir. Yalnızca finansal durum tablosunda bir varlığın kayda alınmasına neden olan harcamalar yatırım faaliyeti olarak sınıflandırılabilir. YFNA'ya örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, md. 16).

- Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile diğer uzun vadeli varlıkların edinimi için yapılan nakit ödemeler. Bu ödemeler aktifleştirilen geliştirme maliyetleri ile işletme tarafından inşa edilen maddi duran varlıklar için yapılan nakit ödemeleri de içerir,
- Maddi ve maddi olmayan duran varlıklar ile diğer uzun vadeli varlıkların satışından elde edilen nakit tahsilatlar,
- Diğer işletmelerin özkaynak veya borçlanma araçlarını ve iş ortaklıklarındaki payları edinmek için yapılan nakit ödemeler (nakit benzeri olarak değerlendirilen ya da aracılık veya alım satım amacıyla elde tutulan bu tür araçlar için yapılan nakit ödemeler hariç),
- Diğer işletmelerin özkaynak veya borçlanma araçlarının ve iş ortaklıklarındaki payların satışından elde edilen nakit tahsilatlar (nakit benzeri olarak değerlendirilen ve aracılık veya alım satım amacıyla elde tutulan bu tür araçların satışından elde edilen nakit tahsilatlar hariç),
- Diğer taraflara nakden verilen avans ve krediler (bir finansal kuruluş tarafından verilen avans ve krediler hariç),
- Diğer taraflara verilen avans ve kredilerin geri ödemelerinden elde edilen nakit tahsilatlar (bir finansal kuruluşun, verdiği nakit avans ve kredilerin geri ödemelerinden elde ettiği nakit tahsilatlar hariç),

- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulanlar dışındaki futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmeleri için yapılan ve finansman faaliyeti olarak sınıflandırılmayan nakit ödemeler,
- Aracılık ya da alım satım amacıyla elde tutulanlar dışındaki futures, forward, opsiyon ve swap sözleşmelerinden elde edilen ve finansman faaliyeti olarak sınıflandırılmayan nakit tahsilatlar.

5.3.2.3. Finansman Faaliyetlerinden Nakit Akışları

Finansman faaliyetleri, sermayenin ve finansal (mali) borçların kapsamında ve tutarında değişiklik yapan faaliyetleri içerir (Örten vd., 2007: s. 64). Finansman faaliyetleri, işletmenin ödenmiş sermayesinin ve borçlanmalarının büyüklüğünde ve birleşiminde değişikliğe neden olan faaliyetlerdir (IASB, 2018: IAS 7, md. 6).

Finansman faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışları, işletmeye sermaye sağlayanların gelecekteki nakit akışları üzerindeki haklarını tahmin etmede faydalı olduğundan bu nakit akışlarının ayrı olarak açıklanması önemlidir. FFNA'ya örnek olarak aşağıdakiler verilebilir (IASB, 2018: IAS 7, md. 17).

- Pay veya diğer özkaynak araçlarının ihracından elde edilen nakit girişleri,
- İşletmenin kendi paylarını edinmek veya itfa etmek için ortaklarına yaptığı nakit ödemeler,
- Borç senedi, bono ve tahvil ihracından, alınan kredi ve ipotekli kredilerden ve diğer kısa veya uzun vadeli borçlanmalardan elde edilen nakit girişleri,
- Borçlanılan tutarlara ilişkin nakit geri ödemeler,
- Kiralamayla ilgili mevcut yükümlülük tutarını azaltmak amacıyla kiracı tarafından nakden yapılan ödemeler.

5.3.3. Nakit Akış Tablosu Raporlama Yöntemleri

NAT'ın düzenlenmesi kolay değildir. NAT'ın, IAS 7'ye uygun ve kolay bir şekilde düzenlenebilmesi için aşağıdaki çalışmalar yapılmalıdır (Örten vd., 2007: s. 72).

- Nakit anlamındaki hesaplar, standartta belirtilen başlıklara uygun olarak yardımcı hesaplar bazında detaylandırılmalıdır.
- Maliyetlerin eş zamanlı kayıtlamaya göre hesaplanmasında olduğu gibi her işlem kayda alınırken nakit akışları için özel olarak hazırlanan bir hesap planına uygun olarak nakit giriş ve çıkışları da işlem anında kayda alınır ve bilgisayar ortamında NAT'ı otomatik olarak düzenlemek mümkün olur.
- Yukarıdaki çalışmalar yapılmamışsa ve işletme dışından NAT'ı düzenlemek gerekiyorsa aşağıda sayılan finansal tablolara ve ek bilgilere ihtiyaç duyulur.
 - İki döneme ait (cari ve bir önceki dönem) bilançolar.
 - Cari döneme ait gelir tablosu.
 - Bir önceki döneme ait kâr dağıtım bilgileri.
 - Nakit akışı için gerekli olan diğer ek bilgiler (Duran varlık alış ve satışları ile diğerleri).

Esas faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışları aşağıdaki yöntemlerden biri kullanılarak raporlanır (IASB, 2018: IAS 7, md. 18).

- Doğrudan yöntem: Bu yöntemde gayrisafi nakit tahsilatlar ve gayrisafi nakit ödemeler ana gruplar itibarıyla açıklanır.
- Dolaylı yöntem: Bu yöntemde dönem kârı veya zararı, nakit akışı yaratmayan işlemlerin, esas faaliyetlerden kaynaklanan geçmiş veya gelecek nakit giriş veya çıkışlarına ilişkin ertelemeler ile tahakkukların ve yatırım veya finansman faaliyetlerinden nakit akışlarıyla ilgili gelir veya gider kalemlerinin etkilerine göre düzeltilir.

İşletmelerin, EFNA'yı raporlarken doğrudan yöntemi kullanmalarını teşvik edilir. Doğrudan yöntem, gelecekteki nakit akışlarının tahmininde faydalı olabilecek nitelikte ve dolaylı yöntemle elde edilemeyen bilgiler sağlar (IASB, 2018: IAS 7, md. 19). EFNA'nın doğrudan yöntemle göre raporlanmasının tercih edilmesi uygun bir karar olmuştur. Dolaylı yöntemde açıklamaların verilmesi bir anlam ifade etmemektedir. Dolaylı yöntem, sadece esas faaliyetlerden elde edilen tutarın hesaplanması ile ilgili işlemlerdir. Oysa doğrudan yöntemde gelir unsurlarından elde edilen nakit akışları ve gider unsurlarına yapılan ödemeler açıkça görülebilmektedir. Doğrudan yöntemin bu

özelliği sayesinde gelecek hakkında tahminlerde bulunmak mümkündür (Akdoğan, 2005: s. 81).

Doğrudan yöntemle göre NAT düzenlenmesi tavsiye edilmesine rağmen yapılan anketler işletmelerin sadece yüzde birinin doğrudan yöntemle göre raporlama yaptığını göstermiştir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 52). İşletmelerin doğrudan yöntemle göre NAT düzenlemekten kaçınmasının nedeni, muhasebe sistemlerinin doğrudan yöntemle göre nakit akışı bilgisini verecek şekilde kurulmamış olmasındandır (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 349).

5.3.3.1. Doğrudan Yöntem

Doğrudan yöntemde EFNA, nakit akışın kaynağına göre belirtilir. Doğrudan yöntemle göre hazırlanmış EFNA, içerik itibarıyla daha anlaşılırdır. Doğrudan yöntemle göre EFNA bölümünün hazırlanması, dolaylı yöntemden çok daha zordur. Bu zorluğun temel nedeni, doğrudan yöntemle göre NAT hazırlanabilmesi için gelir tablosunda raporlanan her bir gelir ve gider unsurunun bilançoya etkisinin ayrı hesaplarda izlenmesinin gerekli olmasıdır (Sarıoğlu, 2010: s. 51).

Doğrudan yöntemle göre hazırlanan NAT'da gerçek nakit giriş ve çıkışları işlem bazında görülebilmektedir. Örneğin müşterilerden yapılan tahsilatlardan sağlanan gerçek nakit girişleri veya işletme çalışanlarına ve tedarikçilere yapılan ödemelerden kaynaklanan gerçek nakit çıkışlarını görmek mümkündür (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 349).

Finansal tablolar üzerinden doğrudan yöntemle göre nakit akışlarının belirlenmesi oldukça güç bir iştir. Özellikle işletme dışından işletme ilgililerinin, işletmenin NAT'ını doğrudan yöntemle göre hazırlamaları imkânsız denecek kadar zordur. İşletme içindikiler için bile doğrudan yöntemle göre raporlama için muhasebe bilgi sisteminin gerekli bilgileri sunacak şekilde organize edilmiş olması gerekir (Sarıoğlu, 2010: s. 79).

5.3.3.2. Dolaylı Yöntem

NAT'ın en önemli yararının, işletmenin toplam net nakit akışını üç faaliyet türüne göre sınıflandırarak raporlaması olduğu düşünülürse doğrudan yönteme göre raporlanan detay bilgi her ne kadar önemli olsa da bundan daha önemlisi, EFNA bilgisinin olabildiğince düşük zaman ve insan gücü maliyeti ile elde edilmesidir. Bu nedenle her bir esas faaliyetin ayrı ayrı belirtilmesi yerine, gelir tablosunda tahakkuk esasına göre belirlenmiş net kâr rakamının, nakit esasına göre yeniden hesaplanması yolu tercih edilmektedir. EFNA'nın bulunmasındaki bu yaklaşım dolaylı yöntem olarak adlandırılmıştır (Sarıoğlu, 2010: s. 80).

Dolaylı yöntem, gelir ve giderleri, bilançolarda ilgili varlık ve borçlardaki dönemlik değişim ile birlikte dikkate alarak EFNA'yı hesaplar. Dolaylı yöntem, net kâr rakamı üzerinde yapılan düzeltmeler ile sadece sonucu bulmaya yönelik bir hesap tablosu ortaya çıkarır. Bu yüzden dolaylı yöntem, doğrudan yöntem ile kıyaslandığında görünümü çok farklı olan ve anlaşılıp yorumlanması güç olan bir tablo oluşmasına neden olur (Sarıoğlu, 2010: s. 80).

5.4. BİR KÂR KALİTESİ GÖSTERGESİ: ARTAKALAN NAKİT MARJI¹

1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başlarında şirket kârlarını yapay olarak artırmak için veya şirket kârlarını yönetmek için yaratıcı muhasebe uygulamaları yapan birçok şirketin olduğuna tanık olunmuştur. Bu şirketlerdeki yöneticiler, şirket faaliyetlerindeki sorunları örtbas etmek ve açıklandığında hayal kırıklığı yaratacak finansal sonuçları yatırımcıları memnun edecek bir şekilde dönüştürmek için muhtelif seviyelerde yaratıcı muhasebe uygulamaları yapmışlardır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 284-285).

Firma yöneticilerinin kârları yapay yollarla artırmasının sebebi tam olarak bilinemeyebilir. Örneğin yöneticilerin, firma faaliyetlerinde artan sorunları örtbas etmeye veya zaten etkileyici olan kâr fotoğrafını daha da fazla etkileyici göstermeye

¹ Kocaeli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 36. maddesi gereğince makale (Gayretli ve Karacan, 2020: s. 129-149) olarak yayımlanmıştır.

çalışıp çalışmadığı bilinemeyebilir. Yöneticiler bazı durumlarda GKGMİ sınırları ve esneklikleri içinde muhasebe adımları atacaklardır. Aslına bakılırsa bu adımlar iyimser kanaate dayalı kararlardan başka bir şey değildir. Yöneticiler bazı durumlarda GKGMİ'nin çok ötesine geçen muhasebe uygulamaları yapacaklardır. Yöneticiler hileye bile tevessül edebilirler (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 290).

Net kârın ölçülmesi, muhasebecilerin, firma gelir ve giderlerini tahakkuk ettirmek için doğru zaman dilimini belirlemede karar vermelerini gerektirir. Raporlama, GKGMİ teamüllerine uygun olarak yapılır. Net kâr, tartışmasız bir gerçek olmaktan ziyade bir kavramdır ve hesaplanma şekli, kural ve ilkelerle belirlenmelidir. Ölçüm tekniklerinde genel bir mutabakat olsa da firma kârını tahrif etmek yine de mümkündür (Mishra ve Drtina, 2004: s. 29).

Finansal raporlarda açıklanan kârlara duydukları güvenden muzdarip olan analistler, yatırımcılar ve kredi verenler, modern finansal analizin bilinmeyen ve riskli sularında kendilerine rehberlik eden bir yol gösterici olduğu için nakit akışlarına dikkatlerini çevirmişlerdir. Çünkü kârlar, GKGMİ olarak bilinen sınırlar aşılarak ve içinde kalınarak manipüle edilebilirken nakit akışları daha gerçektir ve GKGMİ sınırlarının aşılmasının veya muhasebecilerin sıra dışı isteklerinin bir konusu değildir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 1).

GKGMİ sınırlarında kalan veya GKGMİ sınırlarının dışına çıkan saldırgan muhasebe uygulamaları, kârları şişirirken nakit akışı sağlamayacaktır. Bunun yerine, bilançodaki ticari alacaklar, stoklar ve diğer duran varlıklar artacaktır. Bazen belki de bilançodaki borçlar azalacaktır. Nakit akışları ile kârlar arasındaki tipik ilişkiyi bozan saldırgan muhasebe uygulamaları, nakit akışının eşlik etmediği kâr büyümesi ile sonuçlanacaktır. Buna göre kârlardaki büyüme oranlarının, nakit akışlarındaki büyüme oranlarını özellikle uzun dönemlerde aşması, kârların geçici olarak şişirilmesi için muhasebe uygulamalarının kullanıldığına dair bir kanıt olabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 285).

Olağanüstü durumların yaşanmadığı uzun dönemlerde firmanın muhasebe esaslı performans ölçümlerinin, EFNA ile ölçülen “gerçek” ekonomik performansa

yakınsaması beklenir. Bilhassa muhasebe kârlarının, EFNA'dan herhangi bir sapma göstermesi geçici bir durumdur ve bu sapmanın zaman içinde düzelmesi beklenmelidir. Bu beklenti finansal tabloların yorumlanmasının ve analizinin temelini oluşturmaktadır (Givolı ve Hayn, 2000: s. 288).

Bir firmanın finansal durumunun iç yüzünün anlaşılmasını sağlayacağından kârlardaki artışlar ile EFNA'daki artışlar arasındaki ilişki önemlidir. Uzun dönemler boyunca, kârlardaki büyüme oranları ile EFNA'daki büyüme oranları birbiriyle orantılı olmalıdır. Büyüme oranlarında kalıcı bir tutarsızlık, nedenleri ve sonuçlarının anlaşılabilmesi için araştırılmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 269).

Kârlar ve EFNA arasında düzgün sürdürülebilir bir ilişki, uzun dönemde ikisinin de benzer oranlarda büyümesini gerektirir. Büyüme oranlarının farklılaşma nedenlerinin anlaşılması, bu tutarsızlığın nasıl giderilebileceğine dair bir öngörü sağlayabilir. Bu tür bir öngörü, gelecekteki kârların ve nakit akışlarının yönü konusunda rehberlik sağlayacaktır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 270-271).

5.4.1. Artakalan Nakit Marjı (ANM) Denklemi

Yaratıcı muhasebe uygulamaları sonucunda oluşan kârlardaki artışlar EFNA sağlamaz. Örneğin erken veya hayali gelir tahakkukları, alacakların artışıyla sonuçlanır ancak nakit artışı sağlamaz. Benzer şekilde gerçeğe aykırı stok raporlaması da brüt kârı ve net kârı artırabilir, ancak nakit akışı sağlamaz. Giderlerin saldırgan bir şekilde aktifleştirilmesi örneğinde olduğu gibi kârlar artar fakat EFNA artmaz. Yaratıcı muhasebe uygulamaları, firma kârlarını değiştirip EFNA'yı değiştirmedikinden kârlar ile nakit akışları arasındaki ilişki, yaratıcı muhasebe uygulamaları yapıldığının tespit edilebilmesi için kullanılabilir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 370).

EFNA'daki büyüme oranları ile kârlardaki büyüme oranlarının zaman içinde birbirleriyle orantılı olması beklenmelidir (Mulford ve Ely, 2003: s. 3; Mulford ve Ely, 2004: s. 3). İki büyüme oranının ölçülmesi için kullanılan etkili bir rasyo, EFNA ile NK arasındaki farkın satış gelirlerine bölünmesidir. Ondalıklarla ifade edilmemesi için

100 ile çarpılan rasyoya, Artakalan Nakit Marjı (ANM) denilir (Mulford ve Ely, 2003: s. 3; Mulford ve Ely, 2004: s. 3; Mulford ve Comiskey, 2005: s. 290).^{2 3}

$$ANM = \frac{EFNA - NK}{SG} \times 100$$

ANM: Artakalan Nakit Marjı

EFNA: Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları

NK: Net Kâr

SG: Satış Gelirleri

ANM, “Nakit Akış Marjı”⁴ ile “Net Kâr Marjı”⁵ arasındaki fark olarak da ifade edilebilir (Mulford ve Ely, 2003: s. 3; Mulford ve Ely, 2004: s. 3; Mulford ve Comiskey, 2005: s. 291).

ANM'nin hesaplanmasında EFNA ile NK arasındaki fark SG'ye bölünür. Böylece söz konusu parametrelerde meydana gelen değişiklikler, firmanın faaliyetlerindeki değişikliklere ölçeklenmiş olur (Mulford ve Ely, 2003: s. 3; Mulford ve Ely, 2004: s. 3; Mulford ve Comiskey, 2005: s. 291).

EFNA; amortisman ve itfa paylarından önce hesaplandığından NK ise amortisman ve itfa paylarından sonra hesaplandığından genellikle sıfırın üzerinde ANM seviyeleri beklenir. Bu sebeple amortisman ve itfa payları nispeten daha yüksek olan firmalarda ANM seviyeleri genellikle daha yüksektir (Mulford ve Ely, 2003: s. 3; Mulford ve Ely, 2004: s. 3; Mulford ve Comiskey, 2005: s. 291).⁶

² Charles W. Mulford'a e-posta gönderilerek, “Excess Cash Margin” ifadesindeki “Excess” kelimesinin hangi anlamda kullanıldığı sorusu soruldu. Charles W. Mulford'un cevabı şöyledir; “The term Excess isn't translating well. In the context of Excess Cash Margin, it doesn't mean too much or surplus. Instead, think of it as a remainder or the amount by which one thing exceeds or is greater than another.”

³ Excess Cash Margin = $\frac{\text{Operating Cash Flow} - \text{Net Income}}{\text{Revenue}} \times 100$

⁴ Nakit Akış Marjı = $\frac{\text{Esas Faaliyetlerden Nakit Akışları}}{\text{Satış Gelirleri}} \times 100$

⁵ Net Kâr Marjı = $\frac{\text{Net Kâr}}{\text{Satış Gelirleri}} \times 100$

⁶ Dolaylı yöntemle göre hazırlanmış nakit akış tablosunda net kâra, amortisman gibi nakit çıkışı gerektirmeyen giderlerin tutarlarının eklenmesi, bu tutarların nakit girişi olarak değerlendirildiği anlamına gelmez. Yapılan işlemin bir toplama olması, amortisman gibi nakit

ANM’de zaman içindeki belirgin azalmalar özellikle endişe vericidir. ANM’de zaman içindeki belirgin azalmalar, EFNA’nın NK’den daha yavaş arttığını veya daha hızlı azaldığını, nakit olmayan bilanço hesaplarının birikmeye devam ettiğini ve firma faaliyetlerinde olası zorluk uyarısı veya kârın belirlenmesine yönelik saldırgan uygulamalar yapıldığı veya gelecekteki kârların azalma riski altında olabileceği uyarısı verir (Mulford ve Tucker, 2013: s. 4; Mulford ve Misra, 2016: s. 4; Mulford ve Jacobson, 2017: s. 4; Mulford ve Mathis, 2018: s. 4).

ANM’de zaman içindeki belirgin artışlar, EFNA’nın NK’den daha hızlı arttığını veya daha yavaş azaldığını, nakit olmayan bilanço hesaplarının tasfiyesinin devam ettiğini göstermektedir. Bu durum ya kârların ölçülmesinde giderek daha muhafazakâr muhasebe uygulamalarının yapılması olasılığını ya da gelecekteki EFNA’da bir azalma olasılığını ortaya koymaktadır (Mulford ve Tucker, 2013: s. 4; Mulford ve Misra, 2016: s. 4; Mulford ve Jacobson, 2017: s. 4; Mulford ve Mathis, 2018: s. 4).

Zaman içinde durağan veya bir miktar artan ANM’ler ise EFNA ile NK arasında bir denge ilişkisi olduğunu gösterir (Mulford ve Tucker, 2013: s. 4; Mulford ve Misra, 2016: s. 4; Mulford ve Jacobson, 2017: s. 4; Mulford ve Mathis, 2018: s. 4).

5.4.2. Kısa Dönemde Tutarsız ANM’lere Neden Olabilecek Etmenler

Bir firmanın finansal durumunun iç yüzünün anlaşılmasını sağlayacağından kârlardaki artışlar ile EFNA’daki artışlar arasındaki ilişki önemlidir. Uzun dönemler boyunca, kârlardaki büyüme oranları ile EFNA’daki büyüme oranları birbirleriyle orantılı olmalıdır. Kısa dönemlerde ise bu tür tutarsızlıkların makul bir açıklaması olabilir. Mevsimsel değişiklikler, stokları nakde çevirmeyi gerektirebilir. Konjonktürel düşüş dönemindeki ihtiyatlılık, dönen varlıkların azaltılmasını gerektirebilir. Büyümeden olgunluğa veya olgunluktan düşüğe geçiş gibi firmanın yaşam döngüsünde meydana gelen bir değişiklik, geçiş dönemi süresi boyunca, nakit akışlarının kârlardan daha hızlı artmasına veya daha yavaş azalmasına neden olabilir.

çıkışı gerektirmeyen giderlerin, bir nakit girişimi gibi algılamasına neden olabilir. Bu algı elbette doğru değildir. Söz konusu toplama işlemi, gerçekte sadece bir düzeltme işlemidir (Sarioğlu, 2010: s. 83).

Ayrıca kredi koşullarının sıkılaştırılması veya istenmeyen stokların nakde çevrilmesi gibi firmaya özgü planlanan olaylar ve hatta arızı bir durum olan kurumsal yeniden yapılandırma, kârlara kıyasla artan EFNA'ya neden olabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 269-270).

5.4.2.1. Mevsimsel Değişiklikler

Faaliyetleri mevsimsel unsurlarla sıkı bir ilişki içinde olan firmalar, talebin iniş ve çıkış gösterdiği yılın belirli dönemlerinde önemli ölçüde farklı tutarlarda kâr ve EFNA raporlayabilir. Yılın daha durgun dönemlerinde artacak talep beklentisiyle stoklar genellikle artırılır. Satışların azaldığı bir dönemde stoklar arttıkça, EFNA tüketilir. Yılın ilerleyen dönemlerinde satışlar yapıldıkça kârlar önemli ölçüde artar. Bu süre zarfında daha önce satın alınan stoklar tüketilir. Sonuç olarak, EFNA kayda değer bir şekilde büyüyerek, firma kârını hatırı sayılır bir tutar ile aşabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 275).

5.4.2.2. Konjonktürel Olaylar

Konjonktürel olaylar, kârlar ile EFNA arasındaki ilişkiyi daha uzun dönemler boyunca etkileyebilir. Sektöre özgü olayları, genel piyasa konjonktüründen ayırt edebilmek çoğu zaman zor olduğundan her ikisi de “konjonktürel olaylar” başlığı altında incelenebilir. Örneğin World Trade Center ikiz kulelerinin 11 Eylül 2001 tarihinde yıkılmasını müteakip dönemlerde piyasada yaşanan çöküş, havayolu sektörünü çok kötü etkilemiştir. Bu konjonktürel olaylara bir örnektir. Aynı şekilde ABD’de aynı dönemde yaşanan ekonomik durgunluk da konjonktürel olaylara verilebilecek bir diğer örnektir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 276).

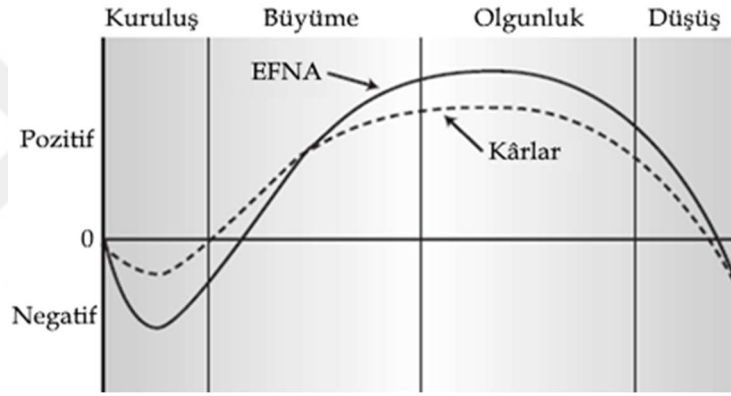
Konjonktürdeki bir düşüş döneminin ilk aşamalarında yaşanan satış azalması nedeniyle, üretimde kesintiler yapılmadan önce EFNA'nın, stok seviyelerindeki büyüme kadar azaldığı görülebilir. Daha sonra üretim kesintileri yapıldıkça ve stok seviyeleri azaldıkça, EFNA, firma kârını aşabilir. Daha sonra konjonktürdeki müteakip bir yükseliş sırasında konjonktürdeki önceki düşüş döneminde ikmal edilen

çalışma sermayesi hesapları nakde çevrilirken EFNA'daki büyüme oranını aşan bir oranda kârlar yeniden artmaya başlayabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 269).

5.4.2.3. Firmanın Yaşam Döngüsündeki Değişiklikler

Firmanın yaşam döngüsünde bulunduğu evreye bağlı olarak kârlar ile EFNA arasında belli tipik ilişkiler söz konusudur. Grafik 9'dan görüldüğü üzere firmanın yaşam döngüsünün kuruluş, büyüme, olgunluk veya düşüş evresinde olmasına bağlı olarak EFNA, pozitif veya negatif ve kârlardan daha yüksek veya kârlardan daha düşük olabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 278).

Grafik 9: Firmanın Yaşam Döngüsünde EFNA ve Kârların İlişkisi

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 278)

5.4.2.4. Firmaya Özgü Olaylar

Mevsimsel, konjonktürel veya firma yaşam döngüsü evresindeki değişikliklerin haricinde firmaya özgü olaylar da kârlar ile nakit akışları arasında artış oranı farklılıklarına neden olabilir. Örneğin satışları artırmak için kredi koşulları gevşetilebilir. Yine, iskonto avantajından yararlanmak veya karşılanmamış siparişlerden kaçınmak için fazla miktarlarda stok satın alınabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 270).

5.4.3. ANM'nin Faydalı Olabilmesi İçin Yapılması Gerekli Düzeltmeler

ANM'nin, amaçları doğrultusunda faydalı olabilmesi için belli esas faaliyet kalemleri yeniden tasnif edilmeli ve EFNA ile NK içerisindeki "arazi kalemler" ayrıştırılmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 290).

5.4.3.1. Belli Esas Faaliyet Kalemlerinin Yeniden Tasnif Edilmesi

Belli esas faaliyet kalemlerinin yeniden tasnif edilmesi, kalemlerin EFNA'ya dâhil edilmesi veya EFNA'dan hariç tutulması işlemleridir. Yeniden tasnif işlemlerinin temel nedeni, bazı nakit akışlarının tasnif edilmesinde GKGMİ'de var olan belirsizliktir. Yeniden tasnif işlemlerinin diğer bir nedeni, EFNA'yı artırma arzusuna fırsat sağlayan tasnif imkanlarının mevcut olmasıdır. Tasnif sorunları, bazı nakit akışlarının tasnif edilmesinde mevcut GKGMİ kapsamındaki esneklikten dolayı olası olmaktadır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 241-242).

Gerçekte esas faaliyetlerden olmadığı halde GKGMİ gereklerine uyularak EFNA'ya dâhil edilen nakit akışlarının, EFNA'dan hariç tutulması gerekmektedir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 210).

Firma yönetimlerinin GKGMİ'de var olan esnekliği veya muğlaklığı suistimal ederek, sürdürülebilir nakit akışı üretme yeteneğine dair yanıltıcı bir izlenim verebilmek amacıyla, esas faaliyetlerden olmadığı halde EFNA'ya dâhil ettikleri nakit akışlarının, EFNA'dan hariç tutulması gerekmektedir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 210).

Firma yönetimlerinin, sürdürülebilir EFNA izlenimi verebilmek amacıyla, YFNA'ya veya FFNA'ya dâhil ettikleri esas faaliyetlerden nakit çıkışlarının, EFNA'ya dâhil edilmesi gerekmektedir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 210).

5.4.3.2. Arızı Kalemlerin EFNA'dan ve NK'den Ayırıştırılması

Son yıllarda arızı kalemlerin tahakkuk esaslı NK üzerindeki etkisi oldukça dikkat çekmiştir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 209). Arızı kalemler, düzenli olarak tekrarlanması beklenmeyen gelir ve giderlerdir (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 87). Muhasebe literatüründe az ilgi gören arızı kalemler, GKGMİ'de tanımlanmamıştır. Arızı kalemlerin üç özelliği aşağıda sıralanmıştır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 211; Mulford ve Comiskey, 2005: s. 236).

- Anormal oluşum.
- Anormal tutar.
- Esas faaliyetlerle ilintisiz olma.

Arızı kalemlerin belirlenmesi işlemi, önemli ölçüde muhakemenin yapılmasını gerektirir. Arızı kalemlerin belirlenmesinde evet/hayır kararı vermek bazen zordur. “Dava bedelleri” ve “yeniden yapılandırma bedelleri” çeşidi oldukça fazla olan arızı kalemlere verilebilecek en yaygın iki örnektir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 236).

Sürdürülebilir bir NK ölçüsü elde etmek için NK'nin, arızı gelir ve arızı gider kalemlerinden ayrıştırılması gereği hakkında literatürde çok şey yazılmıştır. EFNA konusunda da benzer bir adım atılmalıdır. Şöyle ki; sürdürülebilir bir EFNA ölçüsü elde etmek için arızı kaynaklardan sağlanan nakit akışları veya arızı kaynaklardan kullanılan nakit akışları EFNA'dan ayrıştırılmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 367). Arızı kalemler, ANM'nin kullanılabilirliğini olumsuz yönde etkilediklerinden EFNA'dan ve NK'den ayrıştırılmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 290-291).

5.4.4. Azalan ANM, Artan ANM ve Durağan ANM Örnekleri

5.4.4.1. Azalan ANM Örneği (Xerox Vakası)

NK, EFNA'dan daha hızlı arttığında yahut daha yavaş azaldığında ANM azalacaktır. Sonuç olarak, bilançoda biriken nakit olmayan hesapların seviyeleri artacaktır. Bu tür birikmeler genellikle alacak hesapları, stok hesapları, duran varlıklarda artışlar şeklinde olacaktır. Nakit ödemeler yeni gider tahakkuklarını aştığı

için borçlar da düşebilir. Uzun dönemler boyunca, bu tür bilanço gelişmeleri sürdürülebilir değildir. Nihayetinde bilançodaki nakit olmayan hesaplar tasfiye edilmeli, nakit akışını artırmalı veya yeni borç tahakkukları kaydedilmeli, bu işlemlerin sonucu da kârları düşürmelidir. Her iki gelişme de ANM'yi artıracaktır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 291).

GKGMİ sınırlarının ötesine geçen muhasebe uygulamalarını kullanarak, kârlarını artıran Xerox şirketinde azalan ANM örneği Tablo 11'de ele alınmıştır. Xerox, finansal tablolarını SEC'e sunmadan önce 1990'lı yılların sonlarındaki birkaç yıl boyunca kira gelirlerinin erken tahakkuklarını düzeltmek zorunda kalmıştır. Xerox, bazı büyük fotokopi kiralama işlerinin muhasebe kurallarında olduğu gibi bir dizi GKGMİ'yi yanlış uyguladığını kabul etmiştir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 292).

Erken tahakkuk etmiş gelirler tahsil edilmediğinden bu tür uygulamalardan kaynaklanan kârların, EFNA'daki büyüme oranını aşan bir oranda artması beklenir. Xerox şirketinin ANM'lerinin, 1994'ten 1999'a kadar tüm yıllarda negatif olması, şirketin Düzeltilmiş NK'lerinin, Düzeltilmiş EFNA'larını tüm yıllarda aştığını göstermektedir. Şirket, incelenen dönemin son yıllarında daha saldırgan muhasebe uygulamaları uyguladığı için ANM'nin sıfırdan daha fazla uzaklaştığı görülmektedir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 292).

Tablo 11: Xerox Şirketinin ANM'leri (1994-1999) (Milyon \$)

	1994	1995	1996	1997	1998	1999
EFNA	479	599	324	472	-1.165	1.224
EFNA Düzeltmeleri	254	199	118		199	-1.233
Düzeltilmiş EFNA	733	798	442	472	-966	-9
SG	15.084	16.588	17.378	18.144	19.447	19.228
NK	794	1.174	1.206	1.452	585	1.424
NK Düzeltmeleri			-7		987	
Düzeltilmiş NK	794	1.174	1.199	1.452	1.572	1.424
ANM	%-0,40	%-2,27	%-4,36	%-5,40	%-13,05	%-7,45

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 293)

5.4.4.2. Artan ANM Örneği (Toys “R” Us Vakası)

NK’deki artış oranlarından daha hızlı oranlarda artan EFNA’daki artışlar sonucu ortaya çıkan ANM’deki sürekli artışlar da sürdürülebilir değildir. ANM’deki artışlar, ya NK’den sürekli olarak daha hızlı büyüyen ya da NK’den daha yavaş düşen EFNA’nın bir sonucudur (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 297).

Uzun dönemdeki nakit akışı büyümesi, kâr artışı gerektirir. Bu nedenle ANM’deki sürekli artış, kârlarda artış olmadan EFNA’nın mevcut seviyelerde sürdürülemeyeceğini gösterebilir. Ya EFNA kâr seviyelerine göre azalmalı ya da kâr, EFNA seviyelerine göre artmalıdır (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 298).

Artan ANM’ye bir örnek olarak Toys “R” Us şirketi Tablo 12’de ele alınmıştır. Tablo 12’den görüleceği üzere Düzeltilmiş EFNA’nın 2002 yılından başlayarak sürekli arttığı, buna karşılık Düzeltilmiş NK’nin bir nebze dalgalı da olsa sonuçta azaldığı görülmektedir. ANM’nin ise peyderpey arttığı görülmektedir. Tablo 12’deki verilerden hareketle 2004’ten sonraki yıllarda EFNA’nın azalarak ANM’yi azaltması ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 298).

Tablo 12: Toys “R” Us Şirketinin ANM’leri (2001-2004) (Milyon \$)

	2001	2002	2003	2004
Düzeltilmiş EFNA	-38	575	574	797
SG	11.332	11.019	11.305	11.566
Düzeltilmiş NK	215	179	229	139
ANM	%-2,23	%3,59	%3,05	%5,69

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 298)

5.4.4.3. Durağan ANM Örneği (Anheuser-Busch Vakası)

EFNA ve NK arasında zaman içinde oluşan durağan ilişki, ikisinin de sürdürülebilir olduğunun kayda değer bir göstergesidir. ANM durağan olduğunda kârlar gerçekleştirilmekte ve nihai onay olarak EFNA tezahür etmektedir. Üstelik

ANM durağan olduğunda NK tarafından sağlanan destekle EFNA daha iyi korunabilir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 299).

Durağan ANM'ye bir örnek olarak Anheuser-Busch Şirketi Tablo 13'te ele alınmıştır. Tablo 13'ten görüleceği üzere dört yıllık dönemde Dzeltilmif EFNA yaklaşık %33 artarken Dzeltilmif NK yaklaşık %34 artmıştır. ANM, 2000 ile 2002 yılları arasında %5 civarında kalırken 2003 yılında %6,33'e yükselmiŐtir. Dzeltilmif EFNA ve Dzeltilmif NK benzer oranlarda artmasına rağmen ANM denkleminde bölen konumundaki SG, yaklaşık %13 olmak üzere daha yavaş bir oranda artmıştır. Bununla birlikte Dzeltilmif EFNA'daki ve Dzeltilmif NK'deki benzer büyüme oranları, her ikisinin sürdürülebilirliğini de desteklemektedir (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 299).

Tablo 13: Anheuser-Bush Şirketinin ANM'leri (2000-2003) (Milyon \$)

	2000	2001	2002	2003
Dzeltilmif EFNA	2.229	2.336	2.682	2.971
SG	12.499	12.912	13.566	14.147
Dzeltilmif NK	1.552	1.705	1.934	2.076
ANM	%5,42	%4,89	%5,51	%6,33

Kaynak: (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 299)

ALTINCI BÖLÜM

6. STOK DEĞERLEMESİNİN FİRMA KÂR KALİTESİNE ETKİSİ

Bu bölümde öncelikle sanayi ve ticaret firmalarının açıklayacağı kârları önemli ölçüde etkileyen, dönem sonlarında yapılan değerleme işlemlerinden bir tanesi olan ve IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında uygulanması zorunlu tutulan stok değerlemesi anlatılmıştır. Sonrasında stok değerlemesinin firma kârlarının kalitesini ne ölçüde etkilediğini göstermek amacıyla Borsa İstanbul'un en büyük sanayi şirketlerinden Erdemir'in (Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.) 2008 küresel finansal krizindeki ve Tüpraş'ın (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.) 2020 küresel salgın krizindeki stok değerlemesi işlemleri irdelenmiştir.

6.1. STOK DEĞERLEMESİ

6.1.1. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)

Stoklar, elde etme maliyeti ve net gerçekleşebilir değerın düşük olanı ile değerlenir (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 22). Net gerçekleşebilir değerın, elde etme maliyetinden düşük olabileceği durumlar aşağıda sıralanmıştır (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 24).

- İşletmenin mal ve mamul maliyetlerinde artışların veya bunların satış fiyatlarında düşüşlerin ortaya çıkması,
- Çeşitli nedenlerle stoklarda bozulma, çürüme, kırılma, çatlama, paslanma gibi değer düşüklüğüne neden olan olayların olması,
- Satın alınan veya üretilen malın hatalı olması,
- Teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri dolayısıyla maliyetlerin artması veya satış fiyatlarının düşmesi,
- İşletmelerin, pazarlama stratejilerinin bir sonucu olarak zararına satış yapmaları.

Net gerçekleşebilir değer, aşağıdaki gibi ölçütlere dayanılarak tahmin ve tespit edilebilir (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 25).

- İşletmenin satış verileri.
- Varsa satış sözleşmelerinde yer alan fiyatlar.
- Varsa borsa rayici.
- Resmi kurumlar veya meslek kuruluşlarınca açıklanan veya takdir edilen fiyatlar.

Net gerçekleşebilir değer tahmini, fiyat veya maliyetteki geçici dalgalanmalara göre değil, stokların değerlemenin yapıldığı tarihteki maliyet ve satışlarıyla ilgili en gerçekçi verilere göre yapılır. Üretimde kullanılacak ilk madde ve malzemenin net gerçekleşebilir değeri ikâme maliyetine göre hesaplanır. İkâme maliyeti, değerlendirme gününde söz konusu stokları satın alma durumunda ortaya çıkabilecek yenileme maliyetidir (T.C. SPK Tebliği, 29.01.1989: md. 25).

6.1.2. Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği (MSUGT)

158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabı, yangın, deprem, su basması gibi doğal afetler ve bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak, teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri nedenleriyle stokların fiziki ve ekonomik değerlerinde önemli azalışların ortaya çıkması veya bunların dışında diğer nedenlerle stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla kayıpları karşılamak üzere ayrılan karşılıkların izlendiği hesaptır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

Stok değer düşüklüğü tespit edildiğinde 654 Karşılık Giderleri hesabının borcu karşılığında 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabına alacak kaydedilir. Karşılık ayrılan stok kaleminin işletme içinde kullanılması ya da satılması halinde; 158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-) hesabının alacağı ile karşılaştırılarak daha önce ayrılan karşılık 644 Konusu Kalmayan Karşılıklar hesabına aktararak kapatılır (T.C. MGB Tebliği, 26.12.1992).

6.1.3. Vergi Usul Kanunu (VUK)

Emsal bedeli, gerçek bedeli olmayan veya bilinmeyen veyahut doğru olarak tespit edilemeyen bir malın, değerlendirme gününde satılması halinde emseline nazaran haiz olacağı değerdir. Emsal bedeli sıra ile, aşağıdaki esaslara göre tayin olunur (T.C. Kanun/213, 04.01.1961: md. 267).

- Birinci sıra (ortalama fiyat esası): Aynı cins ve nevideki mallardan sıra ile değerlendirilmenin yapılacağı ayda veya bir evvelki veya bir daha evvelki aylarda satış yapılmışsa, emsal bedeli bu satışların miktar ve tutarına göre mükellef tarafından çıkarılacak olan “ortalama satış fiyatı” ile hesaplanır. Bu esasın uygulanması için, aylık satış miktarının, emsal bedeli tayin olunacak her bir malın miktarına nazaran %25’ten az olmaması şarttır.
- İkinci sıra (maliyet bedeli esası): Emsal bedeli belli edilecek malın, maliyet bedeli bilinir veya çıkarılması mümkün olursa, bu takdirde mükellef bu maliyet bedeline, toptan satışlar için %5, perakende satışlar için %10 ilave etmek suretiyle emsal bedelini bizzat belli eder.
- Üçüncü sıra (takdir esası): Yukarıda yazılı esaslara göre belli edilemeyen emsal bedelleri, ilgililerin müracaatı üzerine takdir komisyonunca takdir yolu ile belli edilir. Takdirler, maliyet bedeli ve piyasa kıymetleri araştırılmak ve kullanılmış eşya için ayrıca yıpranma dereceleri nazara alınmak suretiyle yapılır. Takdir edilen bedellere mükelleflerin itiraz hakkı mahfuzdur. Ancak, bu itiraz verginin tahakkuk ve tahsilini durdurmaz.

Emtia, maliyet bedeliyle değerlendirilir. Emtianın maliyet bedeline nazaran değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla bir düşüklük gösterdiği hallerde mükellef, maliyet bedeli yerine, ikinci sıradaki usul (maliyet bedeli esası) hariç olmak üzere, emsal bedel ölçüsünü tatbik edebilir (T.C. Kanun/213, 04.01.1961: md. 274).

Yangın, deprem ve su basması gibi afetler yüzünden veyahut bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi haller neticesinde iktisadi kıymetlerinde önemli bir azalış vâkı olan emtia ile maliyetlerinin hesaplanması mutad olmayan

hurdalar ve döküntüler, üstüğü, deşe ve iskartalar emsal bedeli ile değeri (T.C. Kanun/213, 04.01.1961: md. 278).

6.1.4. Birleşik Devletler GKGMİ (US GAAP)

US GAAP'a göre aynı hesap döneminde gerçekleşmediyse, stoklar elde tutulmaya devam ediliyorsa ve net gerçekleşebilir değerde artış olmuşsa, indirgenen tutarın iptal edilmesi FASB'ın stoklar hakkında yürürlüğe koyduğu ASC 330-10-35-14 sayılı maddesiyle yasaklanmıştır (Spiceland vd., 2018: s. 468).

6.1.5. Stoklar Standardı (IAS 2)

Net gerçekleşebilir değeri, olağan iş akışı içinde tahmini satış fiyatından, tahmini tamamlanma maliyetlerinin ve satışı gerçekleştirmek için gerekli olan tahmini maliyetlerin düşülmesiyle elde edilen tutardır. Gerçeğe uygun değeri, piyasa katılımcıları arasında ölçüm tarihinde gerçekleşen olağan bir işlemde, bir varlığın satışından elde edilecek veya bir yükümlülüğün devrinde ödenecek olan tutardır (IASB, 2018: IAS 2, md. 6).

Net gerçekleşebilir değeri işletmeye özgü bir değeri; gerçeğe uygun değeri işletmeye özgü bir değeri değildir. Stokların net gerçekleşebilir değeri, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri eşit olmayabilir (IASB, 2018: IAS 2, md. 7). Stoklar, maliyet değeri ile net gerçekleşebilir değeri düşük olanı üzerinden ölçülür (IASB, 2018: IAS 2, md. 9).

Stokların maliyeti; stokların zarar görmesi, teknolojik gelişmeler nedeniyle kısmen veya tamamen değerini kaybetmesi ya da satış fiyatının düşmesi durumunda geri kazanılamayabilir. Stokların maliyeti ayrıca, tahmini tamamlanma maliyetlerinin veya satışı gerçekleştirmek için katlanılacak tahmini maliyetlerin artması durumunda da geri kazanılamayabilir. Stokların, maliyet değerinin altındaki net gerçekleşebilir değeri indirgenmesi varlıkların, satışından ya da kullanımından elde edilmesi beklenen tutarı aşan bir tutarla finansal tablolarda gösterilmemesi görüşüyle tutarlıdır (IASB, 2018: IAS 2, md. 28).

Net gerçekleştirilebilir değerin tahmini, stoklardan elde edilmesi beklenen tutara ilişkin tahmin anında mevcut olan en güvenilir kanıtlara göre yapılır. Raporlama döneminden sonra meydana gelen olayların dönem sonunda mevcut olan koşulları teyit etmesi durumunda bu tahminler yapılırken söz konusu olaylarla doğrudan ilişkili fiyat ve maliyet dalgalanmaları dikkate alınır (IASB, 2018: IAS 2, md. 30).

Net gerçekleştirilebilir değerin tahmini yapılırken ayrıca stokların elde tutulma amacı da dikkate alınır. Örneğin, kesin satış veya hizmet sözleşmelerinin ifası için elde tutulan stokların net gerçekleştirilebilir değeri belirlenirken, sözleşme fiyatı esas alınır. Söz konusu satış sözleşmelerinde belirtilen miktarın elde tutulan stok miktarından daha az olması durumunda, fazla olan kısmın net gerçekleştirilebilir değeri, genel satış fiyatına göre belirlenir. Elde tutulan stok miktarından daha fazla stok satışının öngörüldüğü kesin satış sözleşmeleri veya kesin satın alma sözleşmeleri nedeniyle karşılıklar ortaya çıkabilir. Bu tür karşılıklar IAS 37 uyarınca ele alınır (IASB, 2018: IAS 2, md. 31).

İzleyen her bir dönemde, net gerçekleştirilebilir değer yeniden değerlendirilir. Daha önce stokların maliyet değerinin altına indirgenmesine neden olan koşulların artık mevcut olmaması veya değişen ekonomik koşullar nedeniyle net gerçekleştirilebilir değerde bir artış olduğuna ilişkin açık bir kanıtın bulunması durumunda, indirgenen tutar iptal edilir (diğer bir ifadeyle iptal edilen tutar, daha önce indirgenen tutarla sınırlıdır). Böylece stokun yeni defter değeri, maliyet değeri ile revize edilmiş net gerçekleştirilebilir değerinden düşük olanı olur. Bu durum örneğin, satış fiyatının düşmesi nedeniyle net gerçekleştirilebilir değer üzerinden izlenen bir stok kaleminin, izleyen dönemde elde tutulmaya devam edilmesi ve satış fiyatının artması durumunda söz konusu olur (IASB, 2018: IAS 2, md. 33).

Stoklar satıldığında, bunların defter değeri, ilgili hasılatın finansal tablolara alındığı dönemde gider olarak finansal tablolara yansıtılır. Stokları net gerçekleştirilebilir değere indirgeyen tutarlar ile stoklarla ilgili tüm kayıplar, indirgemenin veya kayıpların meydana geldiği dönemde gider olarak finansal tablolara yansıtılır. Net gerçekleştirilebilir değerin artışından dolayı iptal edilen indirgeme tutarı, bu işlemin

gerçekleştiği dönemde, gider olarak finansal tablolara yansıtılan stok tutarını azaltacak şekilde finansal tablolara yansıtılır (IASB, 2018: IAS 2, md. 34).

6.1.6. Stok Değerlemesi İle Büyük Temizlik Muhasebesi İlişkisi

Firma kârı önceden belirlenmiş hedef kâr tutturulamayacak kadar düşükse yöneticiler, gelirleri erteleyerek veya “temizlik muhasebesi” olarak bilinen bir strateji olan varlık değer düşüklüğüne ivme kazandırarak, firma kârlarını daha da düşürmek için istekli olabilirler (Healy, 1985: s. 86). Büyük temizlik muhasebesi ifadesi, gelir tablosu kârını büyük oranda azaltan değer düşüklüklerini veya kâr düşürücü isteğe bağlı tahakkukları tanımlamak için kullanılmaktadır (Walsh vd., 1991: s. 173).

Firma yönetiminin, gelecekteki gelirleri azaltma potansiyeli olan giderleri şimdiden ortadan kaldırması büyük temizliktir. Büyük temizliğin en fazla yapıldığı iki işlem, varlıklarda yüksek tutarlarda değer düşüklüğü ile kâr etmeyen iştiraklerin elden çıkarılmasıdır. Firma yönetiminin, ek muhasebe zararı raporlamanın çok az bir olumsuz etkisi olacağını fark etmesi, büyük temizliğin yolunu açar (Chatfield ve Vangermeersch, 1996: s. 398).

Hesap dönemini daha da kötü hale getirecek ek müeyyide olmayacağı kanaatine varan firma yönetimi, zaten kötü geçmiş ve hedeflenen kâra ulaşamayan hesap döneminde, varlıklarda değer düşüklüğü yapılmasına karar verebilir. Varlıklarda değer düşüklüğü yapılarak “büyük temizlik” yöntemi ile tertemiz yapılan bilanço muhafazakâr bir hale getirilebilir. Böyle olunca da gelecek yıl kârlarına taşınacak daha az gider olacaktır (Mulford ve Comiskey, 2002: s. 33).

Zarar beklentisi varsa mümkün olduğu kadar fazla zarar raporlanması mantıklı bulunmaktadır. Böylece kâr ile ilgili tüm kötü beklentiler cari dönemde kalır ve gelecek dönemlere taşınmaz. Bu büyük temizlik yaklaşımı olarak bilinir (McKee, 2005: s. 93). “Büyük temizlik”, gelecek yılda ortaya çıkacak giderleri cari yıl içinde gider yazarak tüm kötü beklentilerden tek seferde kurtulmaya yönelik bir yönetim stratejisidir. Temel fikir, gelecekteki performansın daha iyi görünmesi amacıyla cari dönemde mümkün olduğunca çok gider yazılmasıdır (Jones, 2011: s. 49).

Stok değerlemesi önemli ölçüde muhakeme gerektirdiğinden, finansal tabloların manipüle edilmesinde yönetim tarafından iki şekilde suistimal edilebilir. İlk olarak, stokların piyasa değerindeki düşüşe bağlı olarak ekonomik kayıplar yaşayan firmalar, stok değer düşüklüğü tutarını az belirleyerek kârlarını olduğundan daha fazla gösterebilirler. İkinci manipülasyon şekli, ilgili stokların elden çıkarılacağı sonraki dönem satışların maliyeti tutarını azaltmak için şimdiden stok değer düşüklüğü tutarının şişirilmesidir (Melumad ve Nissim, 2009: s. 136).

Stok değer düşüklüğü karşılığı, bazı firmaların kârları manipüle etmek için kullandıkları “büyük temizlik muhasebesi” yöntemlerinden biridir. Stok değer düşüklüğü karşılığı, dönemler arasında kâr kaydırmak için kullanılan bir yöntemdir. Stok değer düşüklüğü karşılığı tutarının şişirilmesini takip eden dönemlerde, stoklar tüketildikçe veya satıldıkça kârlar artar. Finansal analistler, varlıklardaki değer düşüklüğü işlemlerinin firma kârları üzerindeki etkisini tek tek ve dikkatlice incelemelidirler (Spiceland vd., 2018: s. 491).

6.2. 2008 FİNANSAL KRİZİNDE ERDEMİR ÖRNEĞİ

2020 yılına ilişkin İSO 500 araştırmasına göre dokuzuncu sırada olan Erdemir'in (Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş.) 2008 küresel finansal kriz yılında ve takip eden 2009 yılında, IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında zorunlu olarak uyguladığı stok değerlemesi işlemleri aşağıda irdelenmektedir.

6.2.1. 2008 Küresel Finansal Krizinin Erdemir'e Etkileri

Finansal kriz ABD'de 2007 yılında başlamıştır ancak Eylül 2008 ve Ekim 2008'de birkaç büyük finansal kurumun (Lehman Brothers, Merrill Lynch vb.) başarısızlığıyla zirveye ulaşmıştır. Bununla birlikte, krizin sonuçları Avrupa'da bilhassa 2008 yılında hissedilmeye başlamıştır (Filip ve Raffournier, 2014: s. 458).

2008 yılının ilk dokuz ayındaki olumlu piyasa koşulları, beklenmedik bir şekilde son çeyrekteki gelişmelerin gölgesinde kaldı. Bilindiği gibi 2007 yılının haziran ayında ABD'de konut piyasalarında başlayarak likidite krizine dönüşen olumsuz

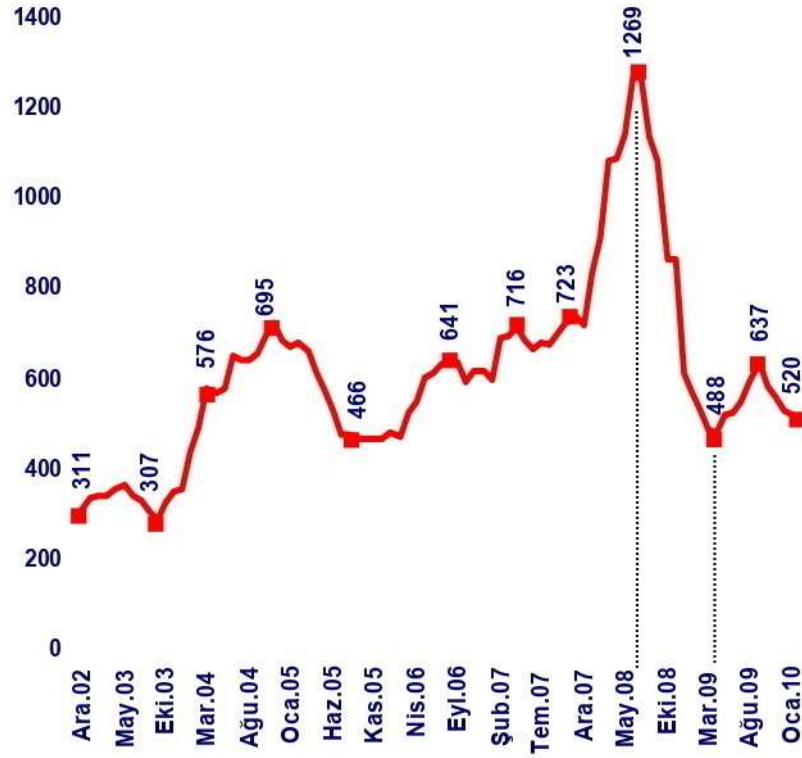
piyasa koşulları dalga dalga tüm dünyaya yayıldı. Finans piyasalarındaki gelişmelerden payını alan reel sektörde de 2008 yılı son çeyreğinde başlayan talep daralmasıyla göstergeler aşağıya inmeye başladı. Artık finansal bir krizden değil tüm dünyanın iktisadi altyapısını tehdit eden bir krizden söz edilmektedir. Ekonomideki bu gerilemenin etkilerinin, finans piyasalarına yönelik destek paketlerine rağmen daha da ağırlaştığı söylenebilir. Gerek küresel olarak gerekse Türkiye’de piyasalara hakim olan belirsizlik ve güven kaybı, 2008 yılına iyi başlayan çelik sektörü açısından da beklentilerin çok dışında gelişmeleri beraberinde getirdi. İlk dokuz aylık dönemde çelik talebi ve hammadde fiyatlarındaki artışlara bağlı olarak çelik fiyatları, dolayısıyla kârlılık yüksek seviyelerde seyretti. Küresel krizle birlikte çelik kullanıcısı inşaat, otomotiv, beyaz eşya gibi önemli sektörler durma noktasına gelirken talep daralması nedeniyle stokları artmaya başlayan çelik üreticileri üretimi durdurmaya kadar varan sert önlemler almak zorunda kaldı. Bu gelişmeler fiyatlar üzerinde de büyük bir baskı oluşturdu ve yılın son çeyreğinde fiyatlarda rekor düşüşler, dolayısıyla da zararlar gerçekleşti. Kriz öncesinde şirket satın alan çelik üreticilerinin şirket satar duruma geldiklerine ve birçok firmanın hissedarlarına değer yaratmayacağı için satın alma ve birleşme girişimlerinden vazgeçtiklerine tanık olunmaktadır. Benzer gelişmeleri hammadde üreticilerinin de yaşadı. Gelecek yıla ilişkin tahminler, talepte daralmanın devam edeceğini, çelik şirketlerinin muhtemelen ciddi sıkıntılar yaşamaya devam edeceğini öngörüyor (Erdemir, 2009b: s. 1).

İMKB’deki metal ana sanayi işletmelerinin özsermaye kârlılığının 2008 yılının üçüncü çeyreğinde zirve noktasına çıktıktan sonra dönem sonunda ikinci çeyrekteki düzeyin de altına gerilediği görülmektedir. Bu düşüşü aynı dönem içinde satışlardaki hızlı düşüşe bağlamak mümkündür. Hatta 2008 yılı sonunda satılan malın maliyeti net satışların üzerine çıkmıştır. Net kârdaki çeyrek dönemlik değişimler izlendiğinde ikinci ve üçüncü çeyreklerdeki hızlı yükseliş eğiliminin yerini dördüncü çeyrekte düşüşe bıraktığı ve üretim hacminin 2005’teki düzeyin de altında kalmasının etkisiyle yılın son çeyreğinin zararla kapandığı anlaşılmaktadır (Kapucu, 2009: s. 100-101).

Dünyanın 1929’dan bu yana gördüğü en büyük ekonomik buhran, kısa süre içinde tüm dünya ekonomilerinde reel sektörü vurmuş, büyük talep daralmaları, üretim ve işgücü kısıntılarını beraberinde getirmiş, global yassı çelik piyasasında özellikle

Temmuz 2008 - Mayıs 2009 ayları arasında aşırı fiyat düşüşleri yaşanmıştır (Erdemir, 2010b: s. 28). Çelik fiyatları, dramatik bir keskinlikte düşerek Mayıs 2009'daki en düşük seviyesi ile 2005 yılı mertebelerine gerilemiştir (Erdemir, 2010b: s. 4). Küresel çelik fiyatları Temmuz 2008'de tarihi zirvesine ulaştıktan sonra devamlı olarak azalarak Mayıs 2009'da, Temmuz 2008'deki zirvesinden %55 daha düşük bir fiyat seviyesine gerilemiştir (OECD, 2009: s. 26).

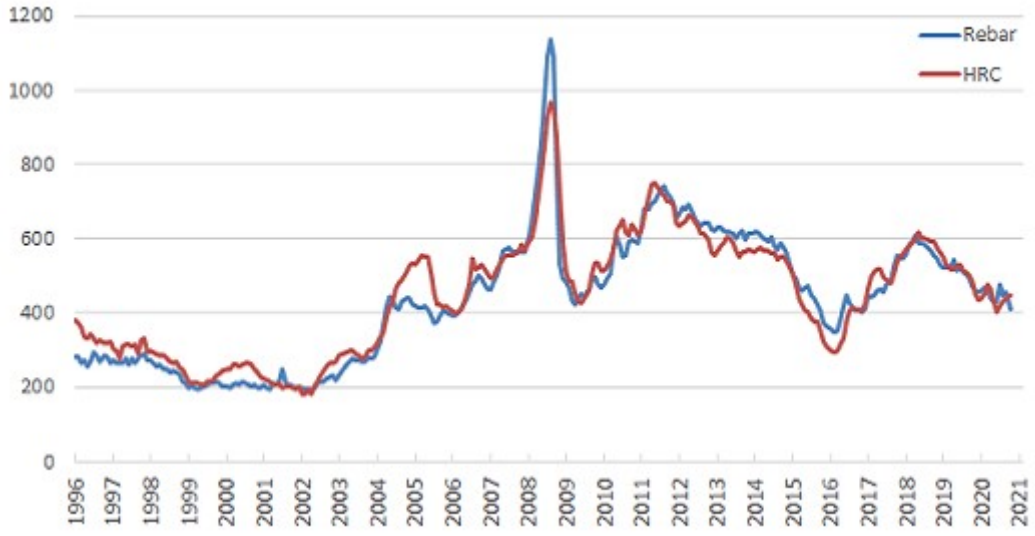
Grafik 10: AB HRC Çelik Fiyatları (Aralık 2002-Ocak 2010) (\$/Ton)

Kaynak: (Erdemir, 2010c: s. 4)

2008 yılının eylül ayında dünya çelik sektöründe son yedi yılda ilk kez, önceki aylara göre üretim düşüşü görülmüştür (Erdemir, 2009b: s. 15). Her yılın ekim ayı başında yapılan Dünya Çelik Birliği Genel Kurulunda bir sonraki yılın tahminleri açıklanıyor olmasına rağmen yaşanan finansal kriz nedeniyle oluşan belirsizlik ortamında tahmin yapılamayacağı belirtilerek 2009 yılına ait tahminlerin, 2009 yılının ilkbaharında açıklanacağı bildirilmiştir (Erdemir, 2009b: s. 17).

Grafik 11: Rebar & HRC Çelik Fiyatları (1996-2021) (\$/Ton)

Kaynak: (STEELONTHENET, 2021)

6.2.2. Erdemir Yöneticilerinin Stok Değerlemesi Açıklamaları

2008 yılının temmuz ayında kendini hissettirmeye başlayan krizle beraber pazar payının korunması amacıyla eylül ayında stok satışı artırılmış ve 2008 yılının en fazla stok satışı eylül ayında gerçekleştirilmiştir (Erdemir, 2009b: s. 27). Son çeyrekteki gelişmeler doğrultusunda gerekli önlemleri hayata geçiren Erdemir Grubu, yüksek yatırım harcamaları ve yükselen döviz kurları etkilerine, modern muhasebe anlayışının öngördüğü stok değer düşüklüğü karşılıkları ve zorlu piyasa koşullarına rağmen 2008 yılı sonunda 211 milyon ₺ net kâr elde etmiştir. Bu kâr, iyi bir yıl olarak kabul edilen 2007 yılında elde edilmiş olan 679 milyon ₺'lik net kârın yaklaşık üçte biri oranındadır (Erdemir, 2009b: s. 2).

6.2.3. Erdemir Finansal Tablolarında Kayıtlı Stok Değerlemesi Notları

Stoklar, maliyetin ya da net gerçekleştirilebilir değerinin düşük olanı ile değerlendirilmektedir. Sabit ve değişken genel üretim giderlerinin bir kısmını da içeren maliyetler stokların bağlı bulunduğu sınıfa uygun olan yöntemle göre ve aylık hareketli ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine göre değerlendirilir. Net gerçekleştirilebilir değer,

olağan ticari faaliyet içerisinde oluşan tahmini satış fiyatından tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirmek için yüklenilmesi gereken tahmini maliyetlerin indirilmesiyle elde edilir (Erdemir, 2009a: not. 2.10.2).

Erdemir Grubu, 2008 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan demir ve çelik ürün talebine ve fiyatlarındaki sert ve hızlı düşümlere ve yakın dönemdeki düşük talep ve satış fiyat beklentisine bağlı olarak, mamul, yarı mamul ve hammadde stoklarında net gerçekleşebilir değerin maliyetten düşük kaldığı durumlar için stok değer düşüş karşılığı ayırmıştır (Erdemir, 2009a: not. 13).

Erdemir Grubu, hammadde ihtiyaçlarının bir kısmını, önceden belirlenmiş miktarlar ve fiyatlar üzerinden alım taahhüdünde bulunulan sözleşmeler aracılığıyla temin etmektedir. 2008 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan demir ve çelik ürünlerinin satış fiyatlarındaki sert düşümlere bağlı olarak, söz konusu sözleşmeler kapsamında alınacak ve net gerçekleşebilir değerleri, alım maliyetinin altında olacak hammaddeler için de karşılık ayrılmıştır (Erdemir, 2009a: not. 13).

2008 yılında Erdemir'in VUK'a göre düzenlenen mali tablolarında toplam 652 milyon ₺ stok değer düşüklüğü karşılığı ayrılmıştır (Erdemir, 2009c: s. 21). Stoklar, net gerçekleşebilir değer ya da maliyet bedelinden düşük olanı ile değerlendirilir. Erdemir Grubu Yönetimi, 31.12.2008 tarihi itibarıyla stokların maliyetinin net gerçekleşebilir değerinden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Erdemir Grubu Yönetimi, değer düşüklüğü hesaplamasında stokların satışından gelecekte elde edilecek nakit akım tutarlarını, yerine koyma maliyetlerini ve olağan ticari faaliyet içerisinde oluşacak tahmini satış fiyatını tahmin etmiştir. Yapılan tahminler neticesinde, stokların değeri 989.041.083 ₺ tutarında indirilmiş ve bu tutar satılan malın maliyeti içerisinde muhasebeleştirilmiştir (Erdemir, 2009a: not. 2.7).

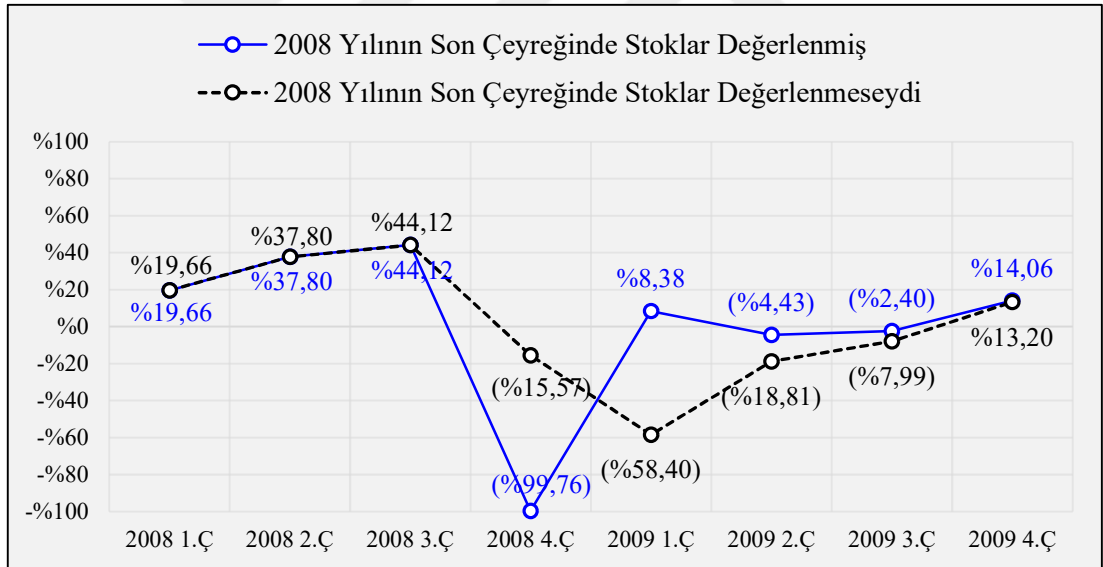
Erdemir Grubu, mamul, yarı mamul ve ilk madde stoklarında net gerçekleşebilir değerin maliyetten düşük kaldığı veya uzun süredir hareket görmediği durumlar için stok değer düşüklüğü karşılığı ayırmıştır. 31.12.2008 tarihi itibarıyla ayrılan karşılık, 2009 yılı içinde ilgili stoklar elden çıkarıldığı için konusu kalmayan karşılıklar olarak nitelendirilmiştir (Erdemir, 2010a: not. 13).

6.2.4. Stok Değerlemesinin Erdemir'in Kâr Kalitesine Etkisi

Küresel finansal krizin yaşandığı 2008 yılının son çeyreğinde çelik fiyatlarında yaşanan düşüş Erdemir yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. 2008 yılının son çeyreğinde Erdemir stoklarını net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılmasına dair ve indirgemenin 2009 yılında ters kayıtlarla peyderpey gelir kayıtları yapılarak iptal edilmesine dair muhasebe kayıtlarının yapılması sonucunda çeyrek dönemler itibarıyla;

- 2008 yılının son çeyreği (%15,57)'lik marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken (%99,76)'lık marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır,
- 2009 yılının ilk çeyreği (%58,40)'lık marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken %8,38'lik marj ile brüt kâr ile sonuçlanmıştır.

Grafik 12: Erdemir Brüt Kâr (Zarar) Marjları (Çeyrek Dönemler) (2008-2009)

Erdemir'in 2008 finansal krizinde ve 2009 yılında yapmış olduğu stok değerlemesi işlemlerini ihtiva eden finansal tablo sonuçları Tablo 14 ve Grafik 13'te gösterilmektedir. 2008 finansal krizinde stok değerlemesi yapılmıyorsa Erdemir'in finansal tablo sonuçlarının nasıl olacağı ise Tablo 15 ve Grafik 14'te gösterilmektedir.

Tablo 14: Erdemir Hesapları (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmiş)

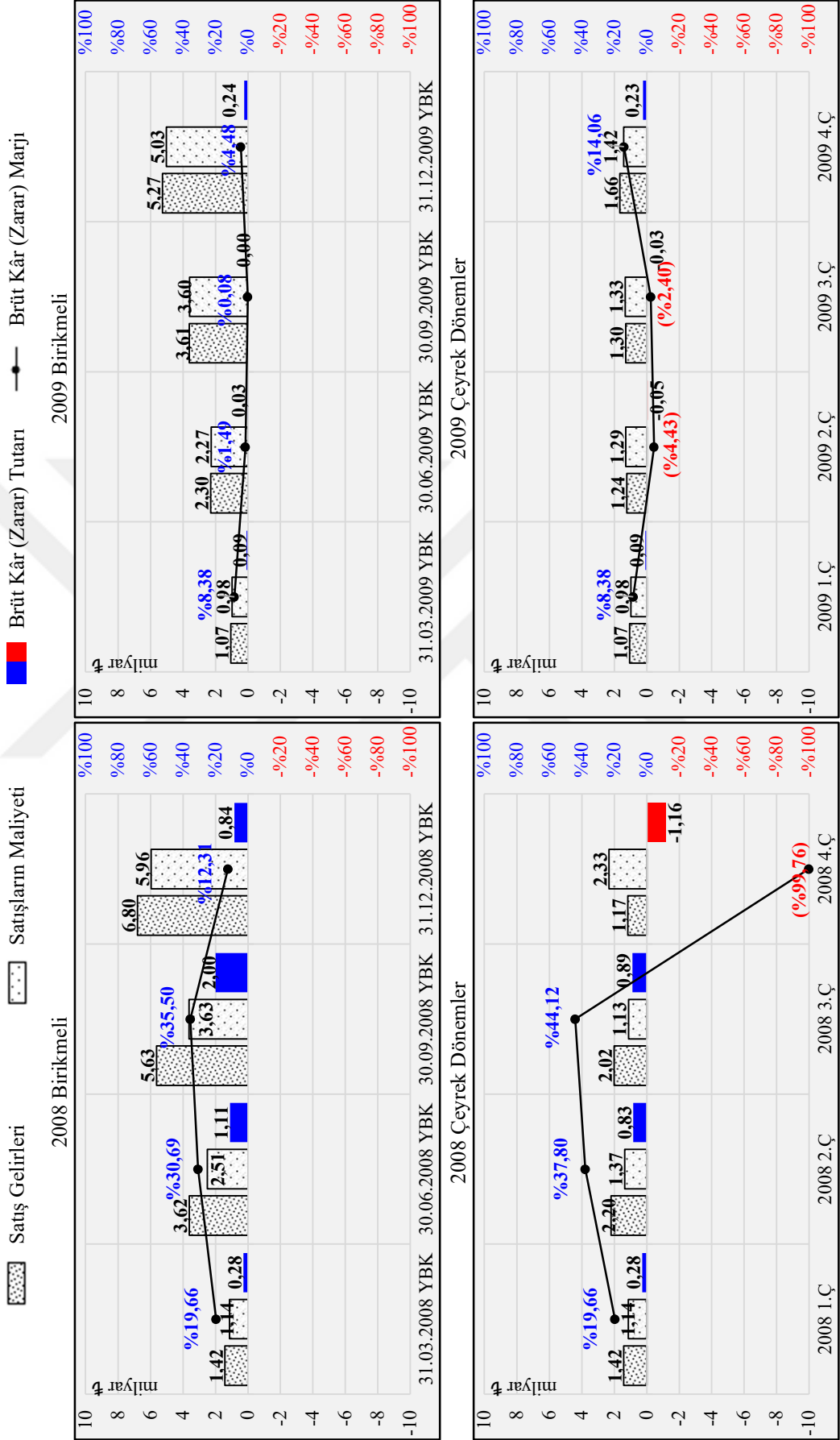
STOKLAR	31.12.2007	31.03.2008	30.06.2008	30.09.2008	31.12.2008	31.03.2009	30.06.2009	30.09.2009	31.12.2009
İlk Madde ve Malzeme	723.054.487	841.648.469	1.335.194.629	1.492.054.894	1.183.916.128	786.534.839	604.545.313	402.633.661	423.726.902
Yarı Mamuller-Üretim	366.084.962	460.242.560	506.577.120	1.104.125.052	1.041.333.939	598.372.867	478.407.188	414.031.833	380.153.868
Mamuller	296.080.839	321.133.543	447.797.471	606.549.152	768.006.301	665.347.147	316.503.024	338.356.718	223.756.742
Ticari Mallar	2.314.640	2.620.863	3.497.267	2.688.133	2.183.145	1.761.388	1.807.020	1.984.114	975.653
Diğer Stoklar	52.473.479	52.024.220	65.159.681	66.711.025	547.135.898	602.819.728	561.914.702	674.133.023	628.510.125
Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(7.321.846)	(7.126.693)	(6.931.066)	(6.680.124)	(989.041.083)	(277.499.495)	(99.330.852)	(26.436.068)	(12.242.813)
Toplam Stoklar	1.432.686.561	1.670.542.962	2.351.295.102	3.265.448.132	2.553.534.328	2.377.336.474	1.863.846.395	1.804.703.281	1.644.880.477

BRÜT KÂR (ZARAR) (BİRİKMELİ)	31.03.2008 YBK	30.06.2008 YBK	30.09.2008 YBK	31.12.2008 YBK	31.03.2009 YBK	30.06.2009 YBK	30.09.2009 YBK	31.12.2009 YBK
Satış Gelirleri	1.417.579.517	3.616.528.459	5.634.236.974	6.800.384.174	1.065.597.410	2.304.620.230	3.608.017.211	5.265.818.577
Satışların Maliyeti (-)	(1.138.862.480)	(2.506.545.178)	(3.634.069.642)	(5.963.512.851)	(976.321.622)	(2.270.275.952)	(3.604.964.642)	(5.029.678.758)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	195.153	390.780	641.722	(981.719.237)	711.541.588	889.710.231	962.605.015	976.798.270
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	278.717.037	1.109.983.281	2.000.167.332	836.871.323	89.275.788	34.344.278	3.052.569	236.139.819
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%19,66	%30,69	%35,50	%12,31	%8,38	%1,49	%0,08	%4,48

BRÜT KÂR (ZARAR) (ÇEYREK DÖNEMLER)	2008 1.Ç	2008 2.Ç	2008 3.Ç	2008 4.Ç	2009 1.Ç	2009 2.Ç	2009 3.Ç	2009 4.Ç
Satış Gelirleri	1.417.579.517	2.198.948.942	2.017.708.515	1.166.147.200	1.065.597.410	1.239.022.820	1.303.396.981	1.657.801.366
Satışların Maliyeti (-)	(1.138.862.480)	(1.367.682.698)	(1.127.524.464)	(2.329.443.209)	(976.321.622)	(1.293.954.330)	(1.334.688.690)	(1.424.714.116)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	195.153	195.627	250.942	(982.360.959)	711.541.588	178.168.643	72.894.784	14.193.255
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	278.717.037	831.266.244	890.184.051	(1.163.296.009)	89.275.788	(54.931.510)	(31.291.709)	233.087.250
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%19,66	%37,80	%44,12	(%99,76)	%8,38	(%4,43)	(%2,40)	%14,06

STOK RASYOLARI	31.03.2008	30.06.2008	30.09.2008	31.12.2008	31.03.2009	30.06.2009	30.09.2009	31.12.2009
Stok Devir Süresi (gün)	-	-	-	151	166	160	132	140
Stok Devir Hızı (kez/yıl)	-	-	-	2,4	2,2	2,3	2,8	2,6
Stokların Net Gerçekleşebilir Değerine İndirgenme Oranı	-	-	-	%28	-	-	-	-

Grafik 13: Erdemir Grafikleri (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmiş)

Tablo 15: Erdemir Hesapları (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi)

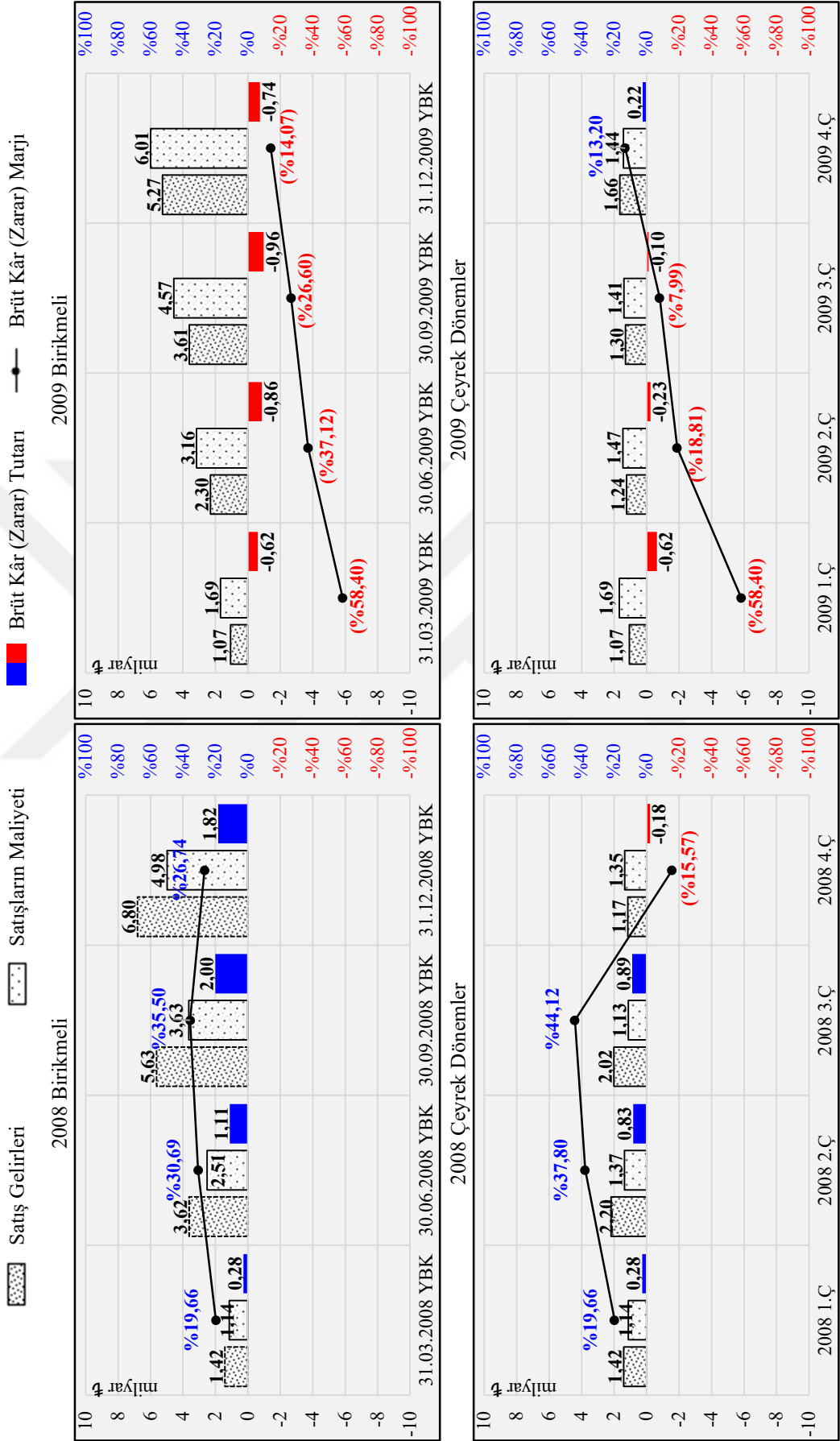
STOKLAR	31.12.2007	31.03.2008	30.06.2008	30.09.2008	31.12.2008	31.03.2009	30.06.2009	30.09.2009	31.12.2009
İlk Madde ve Malzeme	723.054.487	841.648.469	1.335.194.629	1.492.054.894	1.183.916.128	786.534.839	604.545.313	402.633.661	423.726.902
Yarı Mamuller-Üretim	366.084.962	460.242.560	506.577.120	1.104.125.052	1.041.333.939	598.372.867	478.407.188	414.031.833	380.153.868
Mamuller	296.080.839	321.133.543	447.797.471	606.549.152	768.006.301	665.347.147	316.503.024	338.356.718	223.756.742
Ticari Mallar	2.314.640	2.620.863	3.497.267	2.688.133	2.183.145	1.761.388	1.807.020	1.984.114	975.653
Diğer Stoklar	52.473.479	52.024.220	65.159.681	66.711.025	547.135.898	602.819.728	561.914.702	674.133.023	628.510.125
Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(7.321.846)	(7.126.693)	(6.931.066)	(6.680.124)	(6.680.124)	(6.680.124)	(6.680.124)	(6.680.124)	(6.680.124)
Toplam Stoklar	1.432.686.561	1.670.542.962	2.351.295.102	3.265.448.132	3.535.895.287	2.648.155.845	1.956.497.123	1.824.459.225	1.650.443.166

BRÜT KÂR (ZARAR) (BİRİKMELİ)	31.03.2008 YBK	30.06.2008 YBK	30.09.2008 YBK	31.12.2008 YBK	31.03.2009 YBK	30.06.2009 YBK	30.09.2009 YBK	31.12.2009 YBK
Satış Gelirleri	1.417.579.517	3.616.528.459	5.634.236.974	6.800.384.174	1.065.597.410	2.304.620.230	3.608.017.211	5.265.818.577
Satışların Maliyeti (-)	(1.138.862.480)	(2.506.545.178)	(3.634.069.642)	(4.981.793.614)	(1.687.863.210)	(3.159.986.183)	(4.567.569.657)	(6.006.477.028)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	195.153	390.780	641.722	641.722	0	0	0	0
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	278.717.037	1.109.983.281	2.000.167.332	1.818.590.560	(622.265.800)	(855.365.953)	(959.552.446)	(740.658.451)
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%19,66	%30,69	%35,50	%26,74	(%58,40)	(%37,12)	(%26,60)	(%14,07)

BRÜT KÂR (ZARAR) (ÇEYREK DÖNEMLER)	2008 1.Ç	2008 2.Ç	2008 3.Ç	2008 4.Ç	2009 1.Ç	2009 2.Ç	2009 3.Ç	2009 4.Ç
Satış Gelirleri	1.417.579.517	2.198.948.942	2.017.708.515	1.166.147.200	1.065.597.410	1.239.022.820	1.303.396.981	1.657.801.366
Satışların Maliyeti (-)	(1.138.862.480)	(1.367.682.698)	(1.127.524.464)	(1.347.723.972)	(1.687.863.210)	(1.472.122.973)	(1.407.583.474)	(1.438.907.371)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	195.153	195.627	250.942	0	0	0	0	0
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	278.717.037	831.266.244	890.184.051	(181.576.772)	(622.265.800)	(233.100.153)	(104.186.493)	218.893.995
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%19,66	%37,80	%44,12	(%15,57)	(%58,40)	(%18,81)	(%7,99)	%13,20

STOK RASYOLARI	31.03.2008	30.06.2008	30.09.2008	31.12.2008	31.03.2009	30.06.2009	30.09.2009	31.12.2009
Stok Devir Süresi (gün)	-	-	-	198	195	185	154	123
Stok Devir Hızı (kez/yıl)	-	-	-	1,8	1,9	2,0	2,4	3,0
Stokların Net Gerçekleşebilir Değerine İndirgenme Oranı	-	-	-	%0	-	-	-	-

Grafik 14: Erdemir Grafikleri (2008 Finansal Krizinde Stoklar Değerlenmesi)

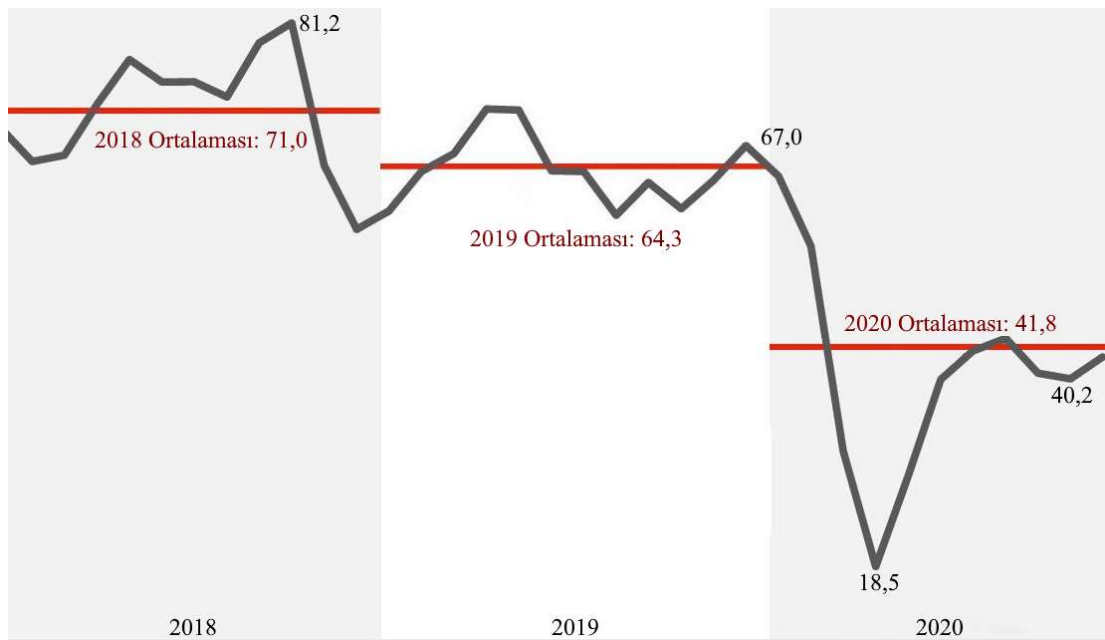
6.3. 2020 SALGIN KRİZİNDE TÜPRAŞ ÖRNEĞİ

2020 yılına ilişkin İSO 500 araştırmasına göre birinci sırada olan Tüpraş'ın (Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.) 2020 küresel salgın krizi yılında, IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında zorunlu olarak uyguladığı stok değerlemesi işlemleri aşağıda irdelenmektedir.

6.3.1. 2020 Küresel Salgın Krizinin Tüpraş'a Etkileri

Koronavirüs kaynaklı olarak gerek Tüpraş Grubu'nun faaliyet gösterdiği sektörde gerekse genel ekonomik aktivitede yaşanan gelişmeler/yavaşlama paralelinde akaryakıt ürünlerinin talebinde düşüşler gözlemlenmektedir. Koronavirüs etkisinin gerek dünyada gerekse Türkiye'de ne kadar süre ile devam edeceği, ne kadar yayılabileceği henüz net olarak tahmin edilememekte olup; etkilerin şiddeti ve süresi netleştikçe orta ve uzun vade için daha belirgin ve sağlıklı bir değerlendirme yapma imkanı söz konusu olabilecektir. Bu kapsamda, salgının ekonomik etkilerinin raporlama tarihi itibarıyla belirsiz olması nedeniyle, Tüpraş Grubu'nun operasyonları dolayısıyla finansal tabloları üzerindeki etkileri makul bir şekilde tahmin edilememektedir (Tüpraş, 2020a: not. 29).

Grafik 15: Brent Petrol Fiyatları (2018-2020) (\$/Varil)

Kaynak: (Tüpraş, 2020c: s. 4)

Gösterge brent petrol fiyatları 2020 yılına 66,1 \$/ varil seviyesinden başlamıştır. Ancak ocak ayında Çin'in Dünya Sağlık Örgütüne yaptığı bildirimden ardından dünyanın bir numaralı gündem maddesi olmaya başlayan salgınla birlikte düşüş eğilimine girmiştir. ABD ve Avrupa'nın salgının merkez üssü olmasıyla birlikte küresel talep kaybının zirve yaptığı bir dönemde OPEC+ ülkeleri Rusya ve Suudi Arabistan arasında anlaşmazlık çıkması, piyasada ilk defa talep-arz şokunun aynı anda yaşanmasına neden olmuş ve brent petrol fiyatı 13,2 \$/varil seviyesine kadar gerilemiştir. Bunun sonucunda, talep kayıplarının 20 milyon varil/gün seviyelerini bulduğu nisan-mayıs döneminde boş depo kapasitesinin neredeyse kalmaması ve fiyatlardaki çöküşün durması adına, 2008 krizindeki iki katından fazla, 9,7 milyon varil/gün seviyesindeki OPEC+ kesinti anlaşması açıklanmıştır. Bunun ardından yaz aylarındaki azalan kısıtlamalar ile talebin dipten dönmeye başlaması sonucu son 18 yılın en düşük seviyesinden toparlanan ham petrol fiyatları, 2020 yılını 50,5 \$/varil seviyesinde kapatmıştır. 2020 yılı içinde 13 ile 70 \$/varil arasında dalgalı bir seyir izleyerek ortalama bazda 41,8 \$/varil olan ham petrol fiyatı, 2019 yılının 22,4 \$/varil (%35) altında gerçekleşmiştir (Tüpraş, 2021b: s. 70).

Grafik 16: Ham Petrol Fiyatları (1996-2021) (\$/Varil)

Kaynak: (MACROTRENDS, 2021)

6.3.2. Tüpraş Yöneticilerinin Stok Değerlemesi Açıklamaları

Dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınına önlemeye yönelik karantina tedbirlerinin hayata geçirilmesinin ardından ise daha önce hiç görülmemiş bir talep daralması yaşanmaya başladı. Yıla 66 \$/varil seviyelerinde başlayan brent petrol fiyatı, talepte yaşanan gelişmeler ışığında yaklaşık %21 azalarak mart ayı başlangıcı itibarıyla 52 \$/varil seviyelerine indi. Petrol fiyatlarını desteklemek amacıyla OPEC'in 5 Mart'ta gerçekleştirdiği toplantıda üretim kısıtlamalarının devam etmesine dair sonuç alınamayınca, tarihte ilk kez eş zamanlı arz ve talep krizi yaşandı ve brent petrol fiyatı mart sonu itibarıyla yaklaşık 18 \$/varil seviyelerine kadar geriledi. Tüpraş, düşük rafineri kârlılığına ek olarak petrol fiyatındaki gerileme neticesindeki stok zararının da etkisiyle, 2020'nin ilk çeyreğinde 2.265 milyon ₺ net zarar kaydetti (Tüpraş, 2020d).

6.3.3. Tüpraş Finansal Tablolarında Kayıtlı Stok Değerlemesi Notları

Stoklar, net gerçekleştirilebilir değer ya da elde etme bedelinden düşük olanı ile değerlendirilir. Stokların maliyeti tüm satın alma maliyetlerini, dönüştürme maliyetlerini ve stokların mevcut durumuna ve konumuna getirilmesi için katlanılan diğer maliyetleri içerir. Tüpraş Grubu, stoklarını ağırlıklı ortalama maliyet yöntemine göre değerlemektedir. Üretim sürecinde aynı hammadde girdisinden birden fazla ürün elde edildiğinden her bir ürünün üretim maliyeti ayrı olarak belirlenmemektedir. Şirket, üretim maliyetlerini rasyonel ve tutarlı bir şekilde dağıtabilmek için, üretim tamamlanma aşamasında üretim maliyetlerini, ürünler arasında her bir ürünün nispi satış değerlerini esas alarak dağıtmaktadır. Net gerçekleştirilebilir değer, olağan ticari faaliyet içerisinde oluşan tahmini satış fiyatından tahmini tamamlanma maliyeti ve satışı gerçekleştirmek için gerekli tahmini satış maliyeti toplamının indirilmesiyle elde edilen tutardır (Tüpraş, 2021a: not. 8).

31.03.2020 tarihi itibarıyla ham petrol fiyatındaki ani düşüş, stok satış fiyatlarının maliyetlerin altında kalmasına neden olmuş ve 1.003.880.000 ₺ tutarında değer düşüklüğü karşılığı ayrılmıştır. 1 Ocak- 31 Mart 2020 tarihleri arasındaki ham petrol fiyatındaki ani düşüş stok satış fiyatlarının maliyetlerin altında kalmasına neden olmuştur; ancak 31 Mart 2020'den sonraki gelişmeler ve artışa geçen ham petrol

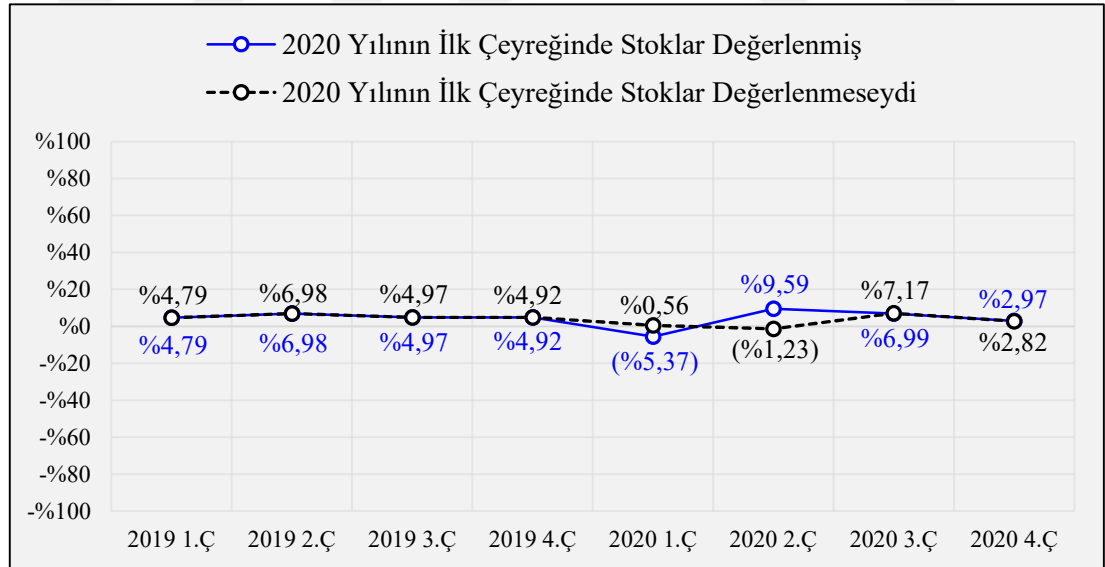
fiyatlarının ürün fiyatlarına yansımaları neticesindeki değer artışları sebebiyle stok değer düşüklüğü karşılığı iptal edilmiştir (Tüpraş, 2020b: not. 8).

6.3.4. Stok Değerlemesinin Tüpraş'ın Kâr Kalitesine Etkisi

Küresel salgın krizinin yaşandığı 2020 yılının ilk çeyreğinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş Tüpraş yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. 2020 yılının ilk çeyreğinde Tüpraş stoklarını net gerçekleşebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılmasına dair ve indirgemenin 2020 yılının ikinci çeyreğinde ters kayıtla gelir kaydı yapılarak iptal edilmesine dair muhasebe kayıtlarının yapılması sonucunda çeyrek dönemler itibarıyla;

- 2020 yılının ilk çeyreği %0,56'lık marj ile brüt kâr ile sonuçlanacak iken (%5,37)'lik marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır,
- 2020 yılının ikinci çeyreği (%1,23)'lük marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken %9,59'luk marj ile brüt kâr ile sonuçlanmıştır.

Grafik 17: Tüpraş Brüt Kâr (Zarar) Marjları (Çeyrek Dönemler) (2019-2020)

Tüpraş'ın 2020 salgın krizinde yapmış olduğu stok değerlemesi işlemlerini ihtiva eden finansal tablo sonuçları Tablo 16 ve Grafik 18'de gösterilmektedir. 2020 salgın krizinde stok değerlemesi yapılmıyaydı Tüpraş'ın finansal tablo sonuçlarının nasıl olacağı ise Tablo 17 ve Grafik 19'de gösterilmektedir.

Tablo 16: Tüpraş Hesapları (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmiş)

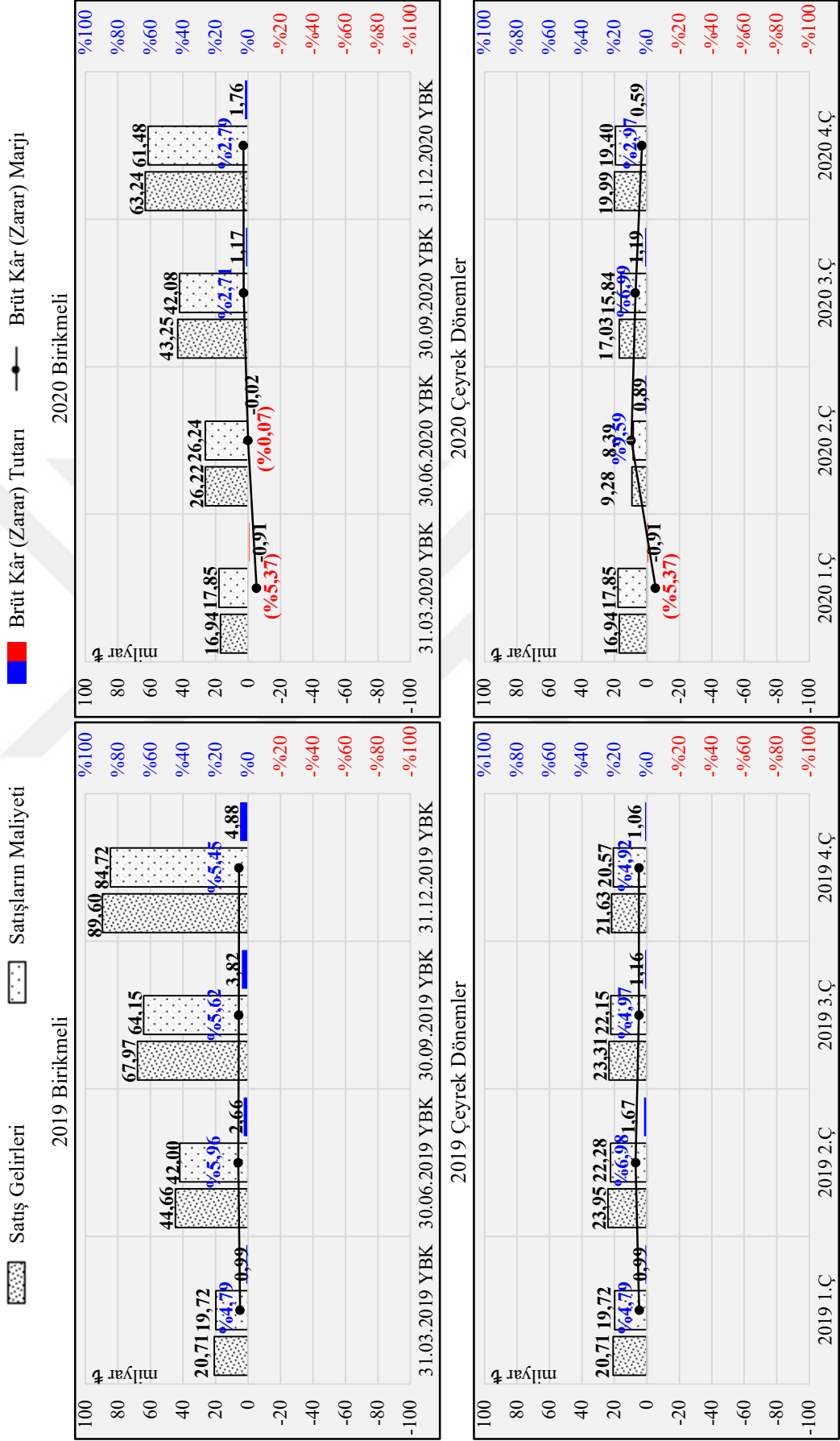
STOKLAR	31.12.2018	31.03.2019	30.06.2019	30.09.2019	31.12.2019	31.03.2020	30.06.2020	30.09.2020	31.12.2020
İlk Madde ve Malzeme	1.117.820.000	1.434.687.000	1.252.441.000	1.137.424.000	1.348.822.000	1.224.881.000	1.006.917.000	2.760.057.000	969.551.000
Yarı Mamuller-Üretim	1.799.367.000	1.771.382.000	1.863.254.000	1.871.569.000	1.612.901.000	1.258.058.000	1.136.375.000	1.649.039.000	1.706.414.000
Mamuller	2.122.910.000	2.052.896.000	2.766.657.000	2.164.124.000	2.169.793.000	1.927.010.000	1.036.341.000	1.692.049.000	2.468.321.000
Ticari Mallar	76.043.000	188.334.000	58.145.000	28.420.000	53.644.000	44.355.000	246.974.000	76.093.000	75.071.000
Diğer Stoklar	1.736.460.000	2.963.040.000	2.465.439.000	4.287.173.000	4.283.421.000	1.850.041.000	2.076.864.000	1.087.247.000	2.481.273.000
Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(87.855.000)	0	(21.566.000)	0	0	(1.003.880.000)	0	(30.674.000)	0
Toplam Stoklar	6.764.745.000	8.410.339.000	8.384.370.000	9.488.710.000	9.468.581.000	5.300.465.000	5.503.471.000	7.233.811.000	7.700.630.000

BRÜT KÂR (ZARAR) (BİRİKMELİ)	31.03.2019 YBK	30.06.2019 YBK	30.09.2019 YBK	31.12.2019 YBK	31.03.2020 YBK	30.06.2020 YBK	30.09.2020 YBK	31.12.2020 YBK
Satış Gelirleri	20.707.888.000	44.660.839.000	67.970.220.000	89.600.776.000	16.939.537.000	26.219.118.000	43.254.101.000	63.243.815.000
Satışların Maliyeti (-)	(19.716.595.000)	(41.998.470.000)	(64.150.485.000)	(84.716.489.000)	(17.848.663.000)	(26.238.744.000)	(42.083.356.000)	(61.479.585.000)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	87.855.000	66.289.000	87.855.000	87.855.000	(1.003.880.000)	0	(30.674.000)	0
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	991.293.000	2.662.369.000	3.819.735.000	4.884.287.000	(909.126.000)	(19.626.000)	1.170.745.000	1.764.230.000
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%4,79	%5,96	%5,62	%5,45	(%5,37)	(%0,07)	%2,71	%2,79

BRÜT KÂR (ZARAR) (ÇEYREK DÖNEMLER)	2019 1.Ç	2019 2.Ç	2019 3.Ç	2019 4.Ç	2020 1.Ç	2020 2.Ç	2020 3.Ç	2020 4.Ç
Satış Gelirleri	20.707.888.000	23.952.951.000	23.309.381.000	21.630.556.000	16.939.537.000	9.279.581.000	17.034.983.000	19.989.714.000
Satışların Maliyeti (-)	(19.716.595.000)	(22.281.875.000)	(22.152.015.000)	(20.566.004.000)	(17.848.663.000)	(8.390.081.000)	(15.844.612.000)	(19.396.229.000)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	87.855.000	(21.566.000)	21.566.000	0	(1.003.880.000)	1.003.880.000	(30.674.000)	30.674.000
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	991.293.000	1.671.076.000	1.157.366.000	1.064.552.000	(909.126.000)	889.500.000	1.190.371.000	593.485.000
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%4,79	%6,98	%4,97	%4,92	(%5,37)	%9,59	%6,99	%2,97

STOK RASYOLARI	31.03.2019	30.06.2019	30.09.2019	31.12.2019	31.03.2020	30.06.2020	30.09.2020	31.12.2020
Stok Devir Süresi (gün)	-	-	-	39	36	39	40	38
Stok Devir Hızı (kez/yıl)	-	-	-	9,5	10,2	9,3	9,1	9,6
Stokların Net Gerçekleşebilir Değerine İndirgenme Oranı	-	-	-	-	%16	-	-	-

Grafik 18: Tüpraş Grafipleri (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmiş)

Tablo 17: Tüpraş Hesapları (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi)

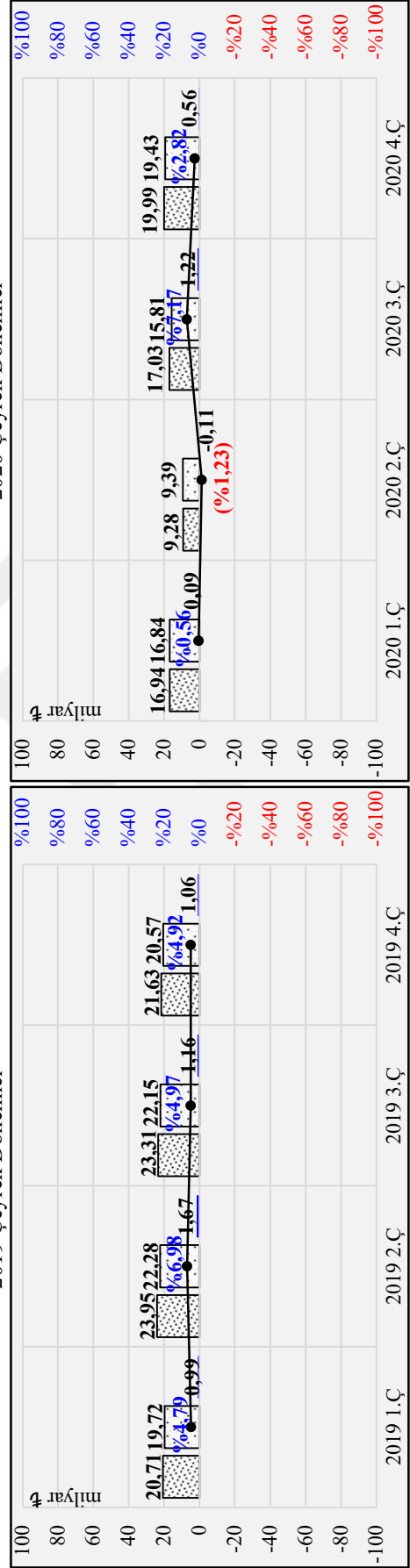
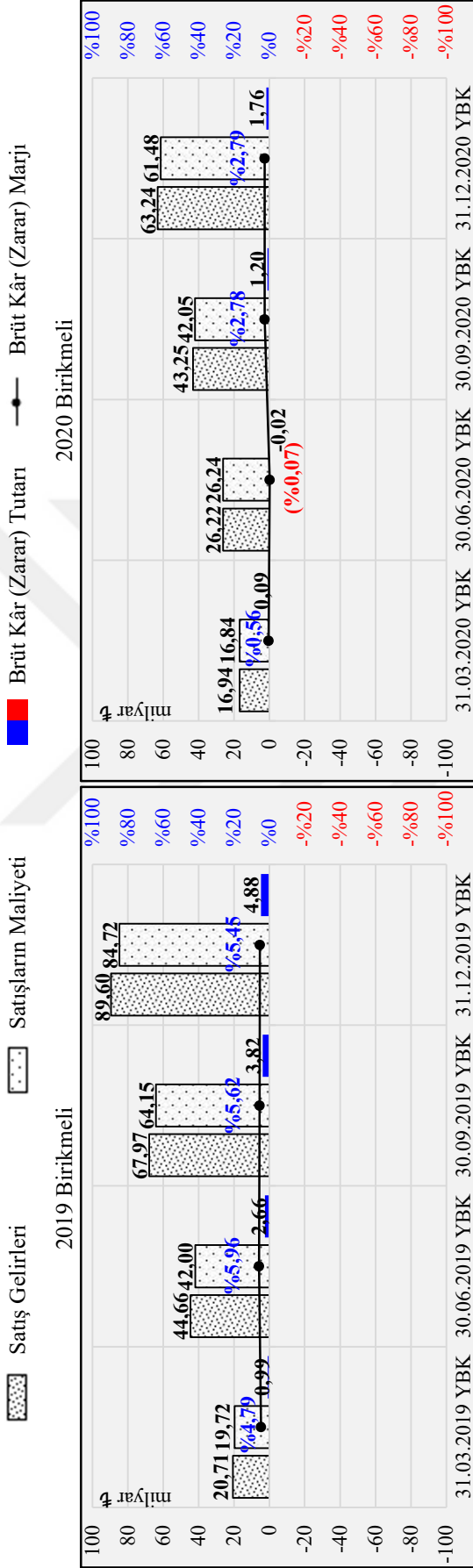
STOKLAR	31.12.2018	31.03.2019	30.06.2019	30.09.2019	31.12.2019	31.03.2020	30.06.2020	30.09.2020	31.12.2020
İlk Madde ve Malzeme	1.117.820.000	1.434.687.000	1.252.441.000	1.137.424.000	1.348.822.000	1.224.881.000	1.006.917.000	2.760.057.000	969.551.000
Yarı Mamuller-Üretim	1.799.367.000	1.771.382.000	1.863.254.000	1.871.569.000	1.612.901.000	1.258.058.000	1.136.375.000	1.649.039.000	1.706.414.000
Mamuller	2.122.910.000	2.052.896.000	2.766.657.000	2.164.124.000	2.169.793.000	1.927.010.000	1.036.341.000	1.692.049.000	2.468.321.000
Ticari Mallar	76.043.000	188.334.000	58.145.000	28.420.000	53.644.000	44.355.000	246.974.000	76.093.000	75.071.000
Diğer Stoklar	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000	1.736.460.000
Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı (-)	(87.855.000)	0	(21.566.000)	0	0	0	0	(30.674.000)	0
Toplam Stoklar	6.764.745.000	8.410.339.000	8.384.370.000	9.488.710.000	9.468.581.000	6.304.345.000	5.503.471.000	7.233.811.000	7.700.630.000

BRÜT KÂR (ZARAR) (BİRİKMELİ)	31.03.2019 YBK	30.06.2019 YBK	30.09.2019 YBK	31.12.2019 YBK	31.03.2020 YBK	30.06.2020 YBK	30.09.2020 YBK	31.12.2020 YBK
Satış Gelirleri	20.707.888.000	44.660.839.000	67.970.220.000	89.600.776.000	16.939.537.000	26.219.118.000	43.254.101.000	63.243.815.000
Satışların Maliyeti (-)	(19.716.595.000)	(41.998.470.000)	(64.150.485.000)	(84.716.489.000)	(16.844.783.000)	(26.238.744.000)	(42.052.682.000)	(61.479.585.000)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	87.855.000	66.289.000	87.855.000	87.855.000	0	0	(30.674.000)	0
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	991.293.000	2.662.369.000	3.819.735.000	4.884.287.000	94.754.000	(19.626.000)	1.201.419.000	1.764.230.000
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%4,79	%5,96	%5,62	%5,45	%0,56	(%0,07)	%2,78	%2,79

BRÜT KÂR (ZARAR) (ÇEYREK DÖNEMLER)	2019 1.Ç	2019 2.Ç	2019 3.Ç	2019 4.Ç	2020 1.Ç	2020 2.Ç	2020 3.Ç	2020 4.Ç
Satış Gelirleri	20.707.888.000	23.952.951.000	23.309.381.000	21.630.556.000	16.939.537.000	9.279.581.000	17.034.983.000	19.989.714.000
Satışların Maliyeti (-)	(19.716.595.000)	(22.281.875.000)	(22.152.015.000)	(20.566.004.000)	(16.844.783.000)	(9.393.961.000)	(15.813.938.000)	(19.426.903.000)
Konusu Kalmayan Karşılıklar (Karşılık Giderleri)	87.855.000	(21.566.000)	21.566.000	0	0	0	(30.674.000)	30.674.000
Brüt Kâr (Zarar) Tutarı	991.293.000	1.671.076.000	1.157.366.000	1.064.552.000	94.754.000	(114.380.000)	1.221.045.000	562.811.000
Brüt Kâr (Zarar) Marjı	%4,79	%6,98	%4,97	%4,92	%0,56	(%1,23)	%7,17	%2,82

STOK RASYOLARI	31.03.2019	30.06.2019	30.09.2019	31.12.2019	31.03.2020	30.06.2020	30.09.2020	31.12.2020
Stok Devir Süresi (gün)	-	-	-	39	38	41	42	40
Stok Devir Hızı (kez/yıl)	-	-	-	9,5	9,7	9,0	8,8	9,2
Stokların Net Gerçekleşebilir Değerine İndirgenme Oranı	-	-	-	-	%0	-	-	-

Grafik 19: Tüpraş Grafiikleri (2020 Salgın Krizinde Stoklar Değerlenmeseydi)

SONUÇ

Nakit akışına neden olmayan finansal tablo kalemleri, dolaylı yöntemle göre düzenlenen nakit akış tablosunun “Düzeltilmeler” başlığı altında raporlanır. Nakit akışına neden olmayan finansal tablo kalemlerinden biri olan “stok değer düşüklüğü karşılığı” nakit akış tablosunda öncelikle tahakkuk esaslı dönem kârına eklenir, takip eden dönemde/dönemlerde ise ilgili dönemin kârından muhakkak düşülür. Gelir tablosunda da, ilk olarak bir gider kaydı yapılarak muhasebeleştirilen “stok değer düşüklüğü karşılığı” takip eden dönemde/dönemlerde ters kayıtlarla gelir kaydı yapılarak muhakkak iptal edilir. Zira stok değerlemesi işlemlerinin yapılma nedeni olan düşen stok fiyatları ya eski seviyelerine doğru tekrar yükselecek ya da stoklar eninde sonunda elden çıkarılacaktır. Stok devir süresi daha kısa olan firmalarda, stokların elden çıkarılması daha kısa sürede gerçekleşecektir. Firmaların stok devir süresi genellikle üç aydan kısa olduğundan “stok değer düşüklüğü karşılığı” genellikle takip eden çeyrekte ters kayıtlarla gelir kaydı (konusu kalmayan karşılıklar) yapılarak iptal edilmektedir.

Gelir tablosunda rapor edilen sıra dışı ve arızı kalemler, kârların sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz bir etkiye sahip oldukları için kâr kalitesi açısından diğerlerinden daha fazla dikkat gerektirir (Özkan vd., 2006: s. 135). Son yıllarda, arızı kalemlerin tahakkuk esaslı net kâr üzerindeki etkisi oldukça dikkat çekmiştir. Analistler, firmanın kârlılığı ile ilgili esas değerlendirmelerini yapmadan önce, arızı kalemlerin tahakkuk esaslı net kâr üzerindeki etkisini düzeltirler (Mulford ve Comiskey, 2005: s. 209). Kâr kalitesinin sorgulanmasına sebep olan sıra dışı faaliyet kalemlerine örnek olarak; yeniden yapılandırma bedelleri, stok değer düşüklüğü karşılığı ve dava bedelleri verilebilir (Spiceland vd., 2018: s. 169-170). Stok değer düşüklüğü karşılığı, bazı firmaların kârları manipüle etmek için kullandıkları “büyük temizlik muhasebesi” yöntemlerinden biridir. Stok değer düşüklüğü karşılığı, dönemler arasında kâr kaydırmak için kullanılan bir yöntemdir. Stok değer düşüklüğü karşılığı tutarının şişirilmesini takip eden dönemlerde, stoklar tüketildikçe veya satıldıkça kârlar artar. Finansal analist, varlıklardaki değer düşüklüğü işlemlerinin firma kârları üzerindeki etkisini tek tek ve dikkatlice incelemelidir (Spiceland vd., 2018: s. 491).

Zorunlu tahakkuklar, muhasebe standartlarını belirleyen kurumlar tarafından uygulanması zorunlu tutulan tahakkuk işlemleridir. Muhasebe standartlarını belirleyen kurumlar, örneğin duran varlıkların sistemli bir şekilde amortismanına tabi tutulmasını ve stokların maliyet ve piyasa değerinden düşük olanı ile değerlendirilmesini şart koşturmaktadır (Healy, 1985: s. 89). “Büyük temizlik muhasebesi” yöntemlerinden biri olan stok değerlemesi işlemlerinin IAS 2 Stoklar Standardı kapsamında uygulanması bir zorunluluktur. Küresel finansal krizin yaşandığı 2008 yılının son çeyreğinde çelik fiyatlarında yaşanan düşüş Erdemir yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur. Küresel salgın krizinin yaşandığı 2020 yılının ilk çeyreğinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş ise Tüpraş yöneticilerini stok değerlemesi işlemleri yapmaya mecbur tutmuştur.

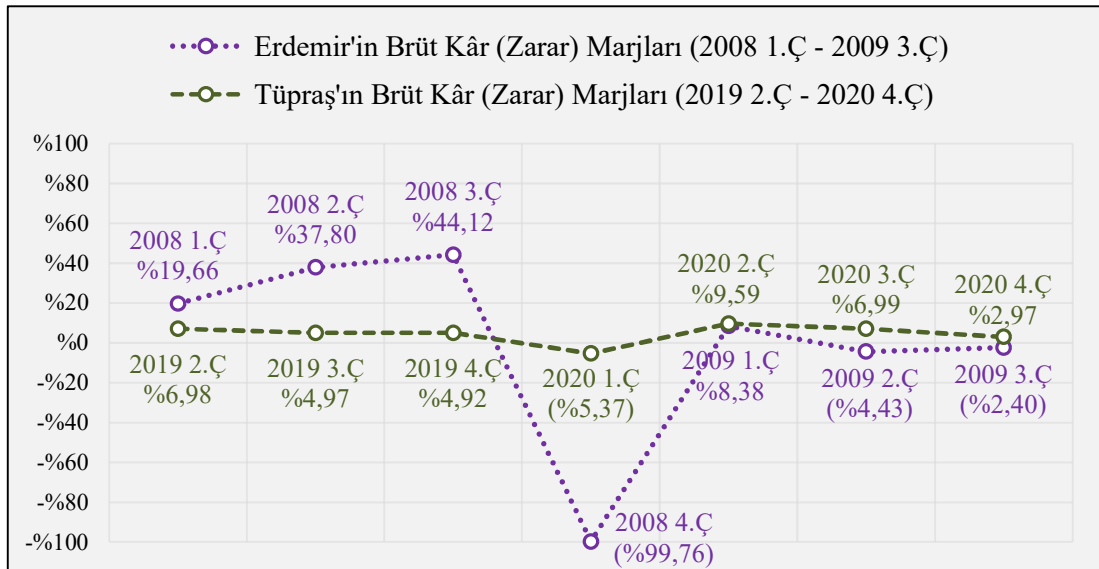
3 aylık raporlama dönemi süresini aşan bir süre olan 151 günde stoklarını devreden bir şirket olan Erdemir’in yöneticileri, 2008 küresel finansal kriz yılının son çeyreğinde düşen çelik fiyatları sebebiyle stokları net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen gider kaydı yapmıştır. İlgili stokların elden çıkarılması sebebiyle (artışa geçen çelik fiyatları sebebiyle değil çünkü çelik fiyatları artışa geçmemiştir) stokları net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen gider kaydı, 2009 yılında ters kayıtlarla peyderpey gelir kayıtları yapılarak iptal edilmiştir. Erdemir stoklarını net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen gider kaydı 2008 yılının son çeyreğinde yapılmışken, indirgemenin iptaline ilişkin gelir kayıtlarının 2009 yılı çeyreklerine yayılması, Erdemir stok değerlemesi işlemlerinin 2008 ve 2009 yılları olmak üzere iki yılda tamamlandığını göstermektedir. Bu durum Erdemir kârlarının, gerek yıl bazında gerekse çeyrek dönemlerde düşük kaliteli olduğu anlamına gelmektedir. 2008 yılının son çeyreğinde Erdemir stoklarını net gerçekleştirilebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılmasına dair ve indirgemenin 2009 yılında ters kayıtlarla peyderpey gelir kayıtları yapılarak iptal edilmesine dair muhasebe kayıtlarının yapılması sonucunda çeyrek dönemler itibarıyla;

- 2008 yılının son çeyreği (%15,57)’lik marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken (%99,76)’lık marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır,
- 2009 yılının ilk çeyreği (%58,40)’lık marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken %8,38’lik marj ile brüt kâr ile sonuçlanmıştır.

3 aylık raporlama dönemi süresini aşmayan bir süre olan 36 günde stoklarını devreden bir şirket olan Tüpraş'ın yöneticileri ise 2020 küresel salgın kriz yılının ilk çeyreğinde düşen petrol fiyatları sebebiyle stokları net gerçekleşebilir değerine indirgeyen gider kaydı yapmıştır. Artışa geçen petrol fiyatları sebebiyle ve elbette stokların elden çıkarılması sebebiyle stokları net gerçekleşebilir değerine indirgeyen gider kaydı, 2020 yılının ikinci çeyreğinde ters kayıtla aynı tutarda gelir kaydı yapılarak iptal edilmiştir. Tüpraş stoklarını net gerçekleşebilir değerine indirgeyen gider kaydı 2020 yılının ilk çeyreğinde yapılmışken, indirgemenin iptaline ilişkin gelir kaydının 2020 yılının ikinci çeyreğinde yapılması, Tüpraş stok değerlemesi işlemlerinin 2021 yılına sarkmadan 2020 yılı içinde sadece iki çeyrekte tamamlandığını göstermektedir. Bu durum Tüpraş kârlarının, yıl bazında değil ancak çeyrek dönemlerde düşük kaliteli olduğu anlamına gelmektedir. 2020 yılının ilk çeyreğinde Tüpraş stoklarını net gerçekleşebilir değerine indirgeyen muhasebe kaydının yapılmasına dair ve indirgemenin 2020 yılının ikinci çeyreğinde ters kayıtla gelir kaydı yapılarak iptal edilmesine dair muhasebe kayıtlarının yapılması sonucunda çeyrek dönemler itibarıyla;

- 2020 yılının ilk çeyreği %0,56'lık marj ile brüt kâr ile sonuçlanacak iken (%5,37)'lik marj ile brüt zarar ile sonuçlanmıştır,
- 2020 yılının ikinci çeyreği (%1,23)'lük marj ile brüt zarar ile sonuçlanacak iken %9,59'luk marj ile brüt kâr ile sonuçlanmıştır.

Grafik 20: Erdemir ve Tüpraş Brüt Kâr (Zarar) Marjlarında “V” Çizgeleri

2008 yılının son çeyreğinde Erdemir'in brüt zarar marjı ile 2020 yılının ilk çeyreğinde Tüpraş'ın brüt zarar marjı karşılaştırıldığında; Tüpraş grafiğinde oluşan "V" çizgesinin (%5,37)'lik marj ile oldukça sığ olduğu, Erdemir grafiğinde oluşan "V" çizgesinin ise (%99,76)'lık marj ile oldukça derin olduğu Grafik 20'den görülebilmektedir.

Stokların net gerçekleşebilir değerine indirgenme oranının, 2008 yılının son çeyreğinde Erdemir için %28 iken 2020 yılının ilk çeyreğinde Tüpraş için %16 olması, stok değerlemesi işlemlerinin kâr kalitesi açısından Erdemir'i çok daha fazla etkilemesinin birinci sebebini açıklığa kavuşturmuştur. Stok devir süresinin, Erdemir için 151 gün iken Tüpraş için 36 gün olması ise ikinci sebebin Erdemir'in yüksek stok bulunduran bir şirket olması olduğunu açıklığa kavuşturmuştur.

Erdemir stok değerlemesi işlemlerinin 2008 ve 2009 yılları olmak üzere iki yılda tamamlanması, Erdemir kârlarının gerek yıl bazında gerekse çeyrek dönemlerde düşük kaliteli olduğu anlamına gelmektedir. Bu sebeple 2008 ve 2009 yıllarına ait finansal tablolardan stok değerlemesi işlemlerinin etkisi ayrıştırıldığı takdirde ancak kaliteli bir hale dönüşebilecek Erdemir kârları, finansal tablo kullanıcılarının vereceği kararlara iyi bir dayanak teşkil edebilecektir.

Tüpraş stok değerlemesi işlemlerinin 2021 yılına sarkmadan 2020 yılı içinde sadece iki çeyrekte tamamlanması, Tüpraş kârlarının yıl bazında değil ancak çeyrek dönemlerde düşük kaliteli olduğu anlamına gelmektedir. Bu sebeple 2020 yılının çeyrek dönemlerine ait finansal tablolardan stok değerlemesi işlemlerinin etkisi ayrıştırıldığı takdirde ancak kaliteli bir hale dönüşebilecek Tüpraş kârları, finansal tablo kullanıcılarının vereceği kararlara iyi bir dayanak teşkil edebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akdoğan, Nalan (2005).** “TMS-7 Nakit Akış Tabloları Standardının Uygulama Esasları ve Örnek Uygulama”. (Ed.) Kadir Gürdal. Halil Kocacık Armağan. Ankara: Tesmer Yayınları, 79-86.
- Akdoğan, Nalan, Hamdi Aydın (1987).** Muhasebe Teorileri. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Akdoğan, Nalan, Nejat Tenker (2010).** Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ataman, Ümit (1994).** Muhasebede Dönemsonu İşlemleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları.
- Başar, Ayşe B. (2010).** İşletmelerde Nakit Akış Bilgilerinin Raporlanması ve Değerlendirilmesi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Chatfield, Michael, Richard Vangermeersch (1996).** The History of Accounting: An International Encyclopedia. New York & London: Garland Publishing.
- Dechow, Patricia M., Catherine M. Schrand (2004).** Earnings Quality. Charlottesville: The Research Foundation of CFA Institute.
- Duman, Ömer (2008).** Muhasebe Denetimi ve Raporlama. Ankara: Tesmer Yayınları.
- Francis, Jennifer, Per Olsson, Katherine Schipper (2008).** Earnings Quality. Hanover: Now Publishers.
- Fraser, Lyn M., Aileen Ormiston (2012).** Understanding Financial Statements. London: Pearson Education.
- Güvemli, Oktay (1977).** İşletmelerde Nakit Akışı Planlaması. İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Jones, Michael (2011).** Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals. Chichester: John Wiley & Sons.
- Kapucu, Hakan (2009).** “Küresel Ekonomik Krizin İMKB’deki Metal Ana Sanayi İşletmeleri Üzerindeki Etkisi: 2008 Yılına İlişkin Bir Değerlendirme”. (Ed.) Serap Kurt. Almanak 2008 Analizleri. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı, 89-107.
- Karacan, Sami (2009).** KOBİ’lerde UFRS’ye Uygun Finansal Raporlama. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Karacan, Sami (2012).** Muhasebede Dönem İçi İşlemleri. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Kishalı, Yunus, Selman A. Erden, Sadi Işıklılar (2002).** Finansal Muhasebe. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- McKee, Thomas E. (2005).** Earnings Management: An Executive Perspective. Mason: Thomson Higher Education.
- Melumad, Nahum D., Doron Nissim (2009).** Line-Item Analysis of Earnings Quality. Hanover: Now Publishers.
- Menicucci, Elisa (2020).** Earnings Quality: Definitions, Measures, and Financial Reporting. Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (1996).** Financial Warnings. New York: John Wiley & Sons.
- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (2002).** The Financial Numbers Game: Detection Creative Accounting Practices. New York: John Wiley & Sons.

- Mulford, Charles W., Eugene E. Comiskey (2005).** Creative Cash Flow Reporting: Uncovering Sustainable Financial Performance. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Örten, Remzi, Hasan Kaval, Aydın Karapınar (2007).** Türkiye Muhasebe-Finansal Raporlama Standartları. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özkan, Serdar, M. Banu Durukan, A. Fatih Dalkılıç (2006).** “Approaches to Measuring Quality of Earnings and Discussion of the Applicability of These Approaches to ISE Companies”. (Ed.) Recep Pekdemir. 1st International Symposium on Accountancy and 7th National Symposium on Accountancy of Turkey. İstanbul: İSMMMOMO Yayınları, 131-183.
- Rezaee, Zabihollah, Richard Riley (2010).** Financial Statement Fraud: Prevention and Detection. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Riahi-Belkaoui, Ahmed (1999).** Earnings Measurement, Determination, Management, and Usefulness: An Empirical Approach. London: Quorum Books.
- Ronen, Joshua, Varda Yaari (2008).** Earnings Management: Emerging Insights in Theory, Practice, and Research. New York: Springer.
- Sarioğlu, Kerem (2010).** Nakit Akış Tablosu ve Yönetim Kararlarında Kullanımı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Yayınları.
- Scott, William R. (1997).** Financial Accounting Theory. New Jersey: Prentice Hall.
- Spiceland, J. David, Mark W. Nelson, Wayne B. Thomas (2018).** Intermediate Accounting. New York: McGraw-Hill Education.
- Thibodeau, Jay C., Deborah Freier (2007).** Auditing After Sarbanes-Oxley: Illustrative Cases. New York: McGraw-Hill Irwin.

Makaleler, Bildiriler, Diğer Basılı Yayınlar

- ACFE (2014).** Fighting Fraud in the Government. Texas.
- ACFE (2020).** Report to the Nations 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. Texas.
- AICPA (1997).** SAS No. 82: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. New York.
- AICPA (2002).** SAS No. 99: Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. New York.
- Altaş, Soner (2011).** “Yeni Türk Ticaret Kanunu’na Göre Anonim Şirket Yönetim Kurulu’nun Yapısı ve Üyelerinin Nitelikleri”. Mali Çözüm Dergisi, 21(104), 109-120.
- Arthur, Neal, Qingliang Tang, Zhiwei S. Lin (2015).** “Corporate Accruals Quality During the 2008-2010 Global Financial Crisis”. Journal of International Accounting, Auditing and Taxation, 25, 1-15.
- Aslanoğlu, Suphi, Selim Cengiz, Yusuf Dinç, M. Şükrü Dilsiz (2016).** “Yaratıcı Muhasebe Uygulamalarının Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerine Etkisi: BİST’de Bir Uygulama”. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 69, 1-24.
- Ayboğa, Hanifi (2001).** “Mali Durum Tablosu ve Kuramsal Yapısı: Teori ve Türk Ticaret Kanunu Açısından İrdelenmesi”. Mali Çözüm Dergisi, 11(57), 53-73.
- Balsarı, Çağnur K., A. Fatih Dalkılıç (2007).** “Kural-Bazlı ve İlke-Bazlı Finansal Raporlama Standartlarının Karşılaştırılması”. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, 22, 105-117.

- Beaver, William H., Maureen McNichols (1998).** “The Characteristics and Valuation of Loss Reserves of Property Casualty Insurers”. *Review of Accounting Studies*, 3, 73-95.
- Beneish, Messod D. (2001).** “Earnings Management: A Perspective”. *Managerial Finance*, 27(12), 3-17.
- Bratton, William W. (2004).** “Rules, Principles, and the Accounting Crisis in the United States”. *European Business Organization Law Review*, 5(1), 7-36.
- Burgstahler, David, Ilia Dichev (1997).** “Earnings Management to Avoid Earnings Decreases and Losses”. *Journal of Accounting and Economics*, 24(1), 99-126.
- Cemalcılar, Özgül (2001).** “Karşılıklar Teriminin Yarattığı Karışıklıklar”. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 4, 1-10.
- Cohen, Daniel A. (2003).** *Quality of Financial Reporting Choice: Determinants and Economic Consequences*. Doctoral Dissertation, Northwestern University, New York.
- Cox, Raymond A. K., Thomas R. Weirich (2002).** “The Stock Market Reaction to Fraudulent Financial Reporting”. *Managerial Auditing Journal*, 17(7), 374-382.
- De Luca, Francesco, Francesco Paolone (2019).** “The Impact of the Financial Crisis on Earnings Management: Empirical Evidence from Italian and Spanish Listed Companies”. *Corporate Ownership and Control*, 16(2), 121-130.
- DeAngelo, Linda E. (1986).** “Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders”. *The Accounting Review*, 61(3), 400-420.
- Dechow, Patricia M. (1992).** *Accounting Earnings and Cash Flows as Measures of Firm Performance: The Role of Accounting Accruals*. Doctoral Dissertation, University of Rochester, New York.
- Dechow, Patricia M., Douglas J. Skinner (2000).** “Earnings Management: Reconciling the Views of Accounting Academics, Practitioners, and Regulators”. *Accounting Horizons*, 14(2), 235-250.
- Degeorge, François, Jayendu Patel, Richard Zeckhauser (1999).** “Earnings Management to Exceed Thresholds”. *The Journal of Business*, 72(1), 1-33.
- Delikanlı, İhsan U. (2011).** “Finansal Düzenlemelerin İlke Bazlı ya da Kural Bazlı Olmasının Finansal Raporların Denetim Sürecine Etkisi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(2), 73-92.
- Deloitte (2007).** *Ten Things About Financial Statement Fraud: A Review of SEC Enforcement Releases 2000-2006*. New York.
- Dimitras, Augustinos I., Maria I. Kyriakou, George Iatridis (2015).** “Financial Crisis, GDP Variation and Earnings Management in Europe”. *Research in International Business and Finance*, 34, 338-354.
- Erdemir (2009a).** Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. 31 Aralık 2008 Tarihi İtibariyle Konsolide Finansal Tablolar. İstanbul.
- Erdemir (2009b).** Erdemir Grubu 2008 Faaliyet Raporu. İstanbul.
- Erdemir (2009c).** Erdemir Grubu 2008 Yılı Konsolide Mali Sonuçlar. İstanbul.
- Erdemir (2010a).** Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları T.A.Ş. ve Bağlı Ortaklıkları 31 Aralık 2009 Tarihi İtibariyle Hazırlanan Konsolide Finansal Tablolar. İstanbul.
- Erdemir (2010b).** Erdemir Grubu 2009 Faaliyet Raporu. İstanbul.
- Erdemir (2010c).** Erdemir Grubu 2009 Yılı Konsolide Mali Sonuçlar. İstanbul.
- Fellows, James A. (1985).** “The Economic and Accounting Definitions of Income: Proposals for Reform, a Note”. *The American Economist*, 29(2), 57-62.

- Filip, Andrei, Bernard Raffournier (2014).** “Financial Crisis and Earnings Management: The European Evidence”. *The International Journal of Accounting*, 49(4), 455-478.
- Francis, Jennifer, Ryan LaFond, Per M. Olsson, Katherine Schipper (2004).** “Costs of Equity and Earnings Attributes”. *The Accounting Review*, 79(4), 967-1010.
- Gaynor, Lisa M., Andrea S. Kelton, Molly Mercer, Teri L. Yohn (2016).** “Understanding the Relation between Financial Reporting Quality and Audit Quality”. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Forthcoming, Kelley School of Business Research Paper No. 16-26, 1-55.
- Gayretli, Bülent, Sami Karacan (2020).** “Artakalan Nakit Marjı”. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 40(2), 129-149.
- Givoly, Dan, Carla Hayn (2000).** “The Changing Time-Series Properties of Earnings, Cash Flows and Accruals: Has Financial Reporting Become More Conservative?”. *Journal of Accounting and Economics*, 29(3), 287-320.
- Gnanarajah, Raj (2014).** *Cash Versus Accrual Basis of Accounting: An Introduction*. Washington.
- Habib, Ahsan, Borhan U. Bhuiyan, Ainul Islam (2013).** “Financial Distress, Earnings Management and Market Pricing of Accruals During the Global Financial Crisis”. *Managerial Finance*, 39(2), 155-180.
- Healy, Paul M. (1985).** “The Effect of Bonus Schemes on Accounting Decisions”. *Journal of Accounting and Economics*, 7, 85-107.
- Healy, Paul M., James M. Wahlen (1999).** “A Review of the Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting”. *Accounting Horizons*, 13(4), 365-383.
- Healy, Paul M., Krishna G. Palepu (2003).** “The Fall of Enron”. *The Journal of Economic Perspectives*, 17(2), 3-26.
- IASB (2018).** *International Financial Reporting Standards* (Çev. KGK. www.kgk.gov.tr/14.10.2020). London.
- Iatridis, George, Augustinos I. Dimitras (2013).** “Financial Crisis and Accounting Quality: Evidence from Five European Countries”. *Advances in Accounting, Incorporating Advances in International Accounting*, 29(1), 154-160.
- Jones, Jennifer J. (1991).** “Earnings Management During Import Relief Investigations”. *Journal of Accounting Research*, 29(2), 193-228.
- Karacan, Sami (2012).** “Hukuk ile Muhasebenin Kesişme Noktası: Adli Muhasebe”. *International Journal of Economic and Administrative Studies*, 4(8), 105-128.
- Kousenidis, Dimitrios V., Anestis C. Ladas, Christos I. Negakis (2013).** “The Effects of the European Debt Crisis on Earnings Quality”. *International Review of Financial Analysis*, 30, 351-362.
- KPMG (2009).** *Yöneticilerin Bakış Açısı ile Türkiye’de Suistimal: Riskler, Etkiler ve Alınması Gereken Dersler*. İstanbul.
- Lewitt, Arthur (1998).** “The Numbers Game”. NYU Center for Law and Business. New York.
- Lo, Kin (2008).** “Earnings Management and Earnings Quality”. *Journal of Accounting and Economics*, 45(2-3), 350-357.
- Magrath, Lorraine, Leonard G. Weld (2002).** “Abusive Earnings Management and Early Warning Signs”. *The New York State Society of CPAs Journal*, 72(8), 50-54.

- McNichols, Maureen (2000).** “Research Design Issues in Earnings Management Studies”. *Journal of Accounting and Public Policy*, 19(4-5), 313-345.
- McNichols, Maureen (2002).** “Discussion of the Quality of Accruals and Earnings: The Role of Accrual Estimation Errors”. *The Accounting Review*, 77(1), 61-69.
- McNichols, Maureen, G. Peter Wilson (1988).** “Evidence of Earnings Management from the Provision for Bad Debts”. *Journal of Accounting Research*, 26(1), 1-31.
- Mikhail, Michael B., Beverly R. Walther, Richard H. Willis (2003).** “Reactions to Dividend Changes Conditional on Earnings Quality”. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, 18(1), 121-151.
- Mishra, Chandra, Ralph Drtina (2004).** “Accounting Manipulations and Business Failures: The Case for Effective Financial Disclosure and Corporate Governance”. *The Journal of Private Equity*, 7(4), 27-35.
- Moyer, Susan E. (1990).** “Capital Adequacy Ratio Regulations and Accounting Choices in Commercial Banks”. *Journal of Accounting and Economics*, 13(2), 123-154.
- Mulford, Charles W., Allan Mathis (2018).** *Earnings Quality Trends (Quarter 1, 2018)*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Jose Mogurusa, David Yom (2012).** *Earnings Quality: Summary Reports on Individual Companies*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Josh Tucker (2013).** *Earnings Quality Trends (Quarter 2, 2012): A Return to Normal Levels*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Mark Jacobson (2017).** *Earnings Quality Trends: Wait & See (Quarter 3, 2016)*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Michael L. Ely (2003).** *Excess Cash Margin and the S&P 100*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Michael L. Ely (2004).** *A Look at Cash Flow and Earnings Growth for the S&P 100*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Mulford, Charles W., Sarika Misra (2016).** *Earnings Quality Trends: Stabilization (Quarter 3, 2015)*. Atlanta: Georgia Institute of Technology.
- Nelson, Karen K. (2000).** “Rate Regulation, Competition and Loss Reserve Discounting by Property-Casualty Insurers”. *The Accounting Review*, 75(1), 115-138.
- Nelson, Mark W., John A. Elliott, Robin L. Tarpley (2002).** “Evidence from Auditors about Managers’ and Auditors’ Earnings Management Decisions”. *The Accounting Review*, 77, 175-202.
- OECD (2009).** *OECD Steel Committee Presentation for the Council Working Party*. Paris.
- Özkan, Serdar, Ece Erdener Acar (2010).** “Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Finansal Tablolar Analizi Üzerindeki Etkilerine Genel Bakış”. *Mali Çözüm Dergisi*, 20(97), 49-85.
- Pamukçu, Fatma (2011).** “Gerçeğe Uygun Değer Muhasebesi ve Finansal Tablolara Etkisi”. *Mali Çözüm Dergisi*, 21(103), 79-95.
- Parfet, William U. (2000).** “Accounting Subjectivity and Earnings Management: A Preparer Perspective”. *Accounting Horizons*, 14(4), 481-488.
- Penalva Acedo, Fernando (1998).** *Loss Reserves and Accounting Discretion in the Property-Casualty Insurance Industry*. Doctoral Dissertation, University of California, Berkeley.

- Persakis, Anthony, George E. Iatridis (2016).** “Audit Quality, Investor Protection and Earnings Management During the Financial Crisis of 2008: An International Perspective”. *Journal of International Financial Markets Institutions and Money*, 41, 73-101.
- Petroni, Kathy R. (1992).** “Optimistic Reporting in the Property-Casualty Insurance Industry”. *Journal of Accounting and Economics*, 15(4), 485-508.
- Petroni, Kathy R., Stephen G. Ryan, James M. Wahlen (2000).** “Discretionary and Non-Discretionary Revisions of Loss Reserves by Property-Casualty Insurers: Differential Implications for Future Profitability, Risk and Market Value”. *Review of Accounting Studies*, 5, 95-125.
- Pitt, Harvey L. (2002).** “Public Statement”. Washington.
- Powers, William C., Raymond S. Troubh, Herbert S. Winokur (2002).** Report of Investigation by the Special Investigative Committee of the Board of Directors of Enron Corp. Texas.
- Schipper, Katherine (1989).** “Commentary on Earnings Management”. *Accounting Horizons*, 4(3), 91-102.
- Schipper, Katherine (2003).** “Principles-Based Accounting Standards”. *Accounting Horizons*, 17(1), 61-72.
- Schipper, Katherine, Linda Vincent (2003).** “Earnings Quality”. *Accounting Horizons*, 17(S), 97-110.
- SEC (1999).** Securities and Exchange Commission 1999 Annual Report. Washington.
- Sharma, Divesh S., Errol R. Iselin (2003).** “The Decision Usefulness of Reported Cash Flow and Accrual Information in a Behavioural Field Experiment”. *Accounting and Business Research*, 33(2), 123-135.
- Shortridge, Rebecca T., Mark Myring (2004).** “Defining Principles-Based Accounting Standards”. *The New York State Society of CPAs Journal*, 74(8), 34-37.
- Soroosh, Jalal, Jack T. Ciesielski (2004).** “Accounting for Special Purpose Entities Revised: FASB Interpretation 46(R)”. *The New York State Society of CPAs Journal*, 74(7), 30-37.
- T.C. BK Kararı/2012/4213 (19.12.2012).** Bağımsız Denetime Tabi Olacak Şirketlerin Belirlenmesine Dair Karar. T.C. Resmi Gazete (23.01.2013, 28537).
- T.C. Kanun/213 (04.01.1961).** Vergi Usul Kanunu. T.C. Resmi Gazete (11.01.1961, 10704).
- T.C. Kanun/6102 (13.01.2011).** Türk Ticaret Kanunu. T.C. Resmi Gazete (14.02.2011, 27846).
- T.C. Kanun/6335 (26.06.2012).** Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. T.C. Resmi Gazete (30.06.2012, 28339).
- T.C. Kanun Tasarısı (09.11.2005).** Türk Ticaret Kanunu Tasarısı. Ankara.
- T.C. KHK/660 (02.11.2011).** Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. T.C. Resmi Gazete (02.11.2011, 28103).
- T.C. MGB Tebliği (26.12.1992).** Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, No:1. T.C. Resmi Gazete (26.12.1992, 21447).
- T.C. SPK Bülteni (10.12.2004).** Bülten No: 2004/51. Ankara.
- T.C. SPK Tebliği (29.01.1989).** Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ, Seri: XI, No: 1. T.C. Resmi Gazete (29.01.1989, 20064).

- T.C. SPK Tebliği (12.06.2006).** Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ, Seri: X, No: 22. T.C. Resmi Gazete (12.06.2006, 26196).
- T.C. SPK Tebliği (09.04.2008).** Sermaye Piyasasında Finansal Raporlamaya İlişkin Esaslar Tebliği, Seri: XI, No: 29. T.C. Resmi Gazete (09.04.2008, 26842).
- T.C. TB Bülteni (05.07.2021).** 2021 Haziran Ayı Veri Bülteni. Ankara.
- Treadway, James C., William M. Batten, William S. Kanaga, Hugh L. Marsh, Thomas I. Storrs, Donald H. Trautlein (1987).** Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting. Washington.
- Tüpraş (2020a).** Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. 1 Ocak - 31 Mart 2020 Ara Hesap Dönemine Ait Özet Konsolide Finansal Tablolar. İstanbul.
- Tüpraş (2020b).** Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. 1 Ocak - 30 Haziran 2020 Ara Hesap Dönemine Ait Özet Konsolide Finansal Tablolar ve Sınırlı Denetim Raporu. İstanbul.
- Tüpraş (2020c).** Tüpraş December 2020 Investor Presentation. İstanbul.
- Tüpraş (2021a).** Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş. 1 Ocak - 31 Aralık 2020 Hesap Dönemine Ait Konsolide Finansal Tablolar ve Bağımsız Denetçi Raporu. İstanbul.
- Tüpraş (2021b).** Tüpraş 2020 Faaliyet Raporu. İstanbul.
- US Act/107-204 (30.07.2002).** Sarbanes-Oxley Act. 107th Congress.
- US GAO (2002).** Financial Statement Restatements: Report to US Senate. Washington.
- Walsh, Paul, Russell Craig, Frank Clarke (1991).** “Big Bath Accounting Using Extraordinary Items Adjustments: Australian Empirical Evidence”. Journal of Business Finance and Accounting, 18(2), 173-189.
- Wolfe, David T., Dana R. Hermanson (2004).** “The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud”. The New York State Society of CPAs Journal, 74(12), 38-42.
- Yılmaz, Gökhan, Başak Ataman, Hanifi Ayboğa (2018).** “Hile Önleme ve Tespit Etme Yöntemlerinin Değerlendirilmesi ve Hilekâr Profili: Türkiye Araştırması”. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(3), 646-664.

Elektronik Kaynaklar

- FASB (2021).** <https://www.fasb.org/facts/> 06.05.2021.
- IFAC (2021).** <https://www.ifac.org/who-we-are/our-purpose/> 11.04.2021.
- IFRS (2021).** <https://www.ifrs.org/groups/international-accounting-standards-board/> 15.04.2021.
- IOSCO (2021).** https://www.iosco.org/about/?subsection=about_iosco/ 14.03.2021.
- KGK (2018).** <https://kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/6725/Tablo-1-Bağımsız-Denetim-Sözleşmesi-Yapan-Şirket-Sayısı/> 16.03.2021.
- MACROTRENDS (2021).** <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart/> 23.05.2021.
- SEC (2002).** <https://www.sec.gov/news/press/2002-110.htm> /17.01.2021.
- STEELONTHENET (2021).** <https://www.steelonthenet.com/market-outlook.html/> 23.02.2021.
- TCMB (2021).** <https://evds2.tcmb.gov.tr/> 30.06.2021.
- TÜİK (2021).** <https://www.tuik.gov.tr/> 06.07.2021.
- Tüpraş (2020d).** <https://www.tupras.com.tr/basin-bultenleri/> 26.09.2020.

ÖZGEÇMİŞ

BÜLENT GAYRETLİ

Akademik Kariyer

Lisans: Karadeniz Teknik Üniversitesi, İİBF, İşletme

Yüksek Lisans Hazırlık: Karadeniz Teknik Üniversitesi, YDYO, İngilizce

Yüksek Lisans: Kocaeli Üniversitesi, SBE, Muhasebe ve Finansman

Doktora: Kocaeli Üniversitesi, SBE, Muhasebe ve Finansman

Akademik Yayın

Yüksek Lisans Tezi: Gayretli, Bülent (2003). Stok Kontrolü Kararlarının Alınmasında Kullanılan Metotlar ve Uygulamalar. Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Makale: Gayretli, Bülent, Sami Karacan (2020). “Artakalan Nakit Marjı”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 40(2), 129-149.

Doktora Tezi: Gayretli, Bülent (2021). Stok Değerlemesinin Firma Kâr Kalitesine Etkisi: 2008 Finansal Krizinde Erdemir Örneği ve 2020 Salgın Krizinde Tüpraş Örneği. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

Mesleki Denevim

Maliyet Muhasebesi (600 çalışanlı ulusal üretim şirketinde)

Maliyet Muhasebesi (200 çalışanlı çok uluslu üretim şirketinde)

Maliyet Muhasebesi (150 çalışanlı ulusal üretim şirketinde)

Finansal Kontrol (1500 çalışanlı çok uluslu üretim şirketinde)

Bütçe ve Raporlama (1400 çalışanlı ulusal hizmet şirketinde)

Mesleki Ruhsat

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

Bilgisayar Yazılımı

VBA, VB.NET, C#, SQL, AS/400, MFG/PRO, Logo Tiger, MOVEX, SPSS

Yabancı Dil

English (Upper-Intermediate)